

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

ПРИСЯЖНЮК ОКСАНА ВАСИЛІВНА

УДК 342.9.03:004

ДИСЕРТАЦІЯ

**КОНЦЕПТ ЦИФРОВІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОГО
СУДОЧИНСТВА**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О.В. Присяжнюк

Науковий керівник: **Солнцева Христина Володимирівна,**
доктор юридичних наук, доцент

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Присяжнюк О.П. Концепт цифровізації адміністративного судочинства. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2024.

Дисертація є першим у адміністративній процесуальній науці комплексним дослідженням цифровізації адміністративного судочинства в частині визначення його концептуальних засад.

У науковому дослідженні проаналізовано наукову генезу використання цифрових технологій в адміністративному судочинстві через виокремлення основних змістовних напрямів, що формують основу використання цифрових технологій в адміністративному судочинстві: 1) висновків, що містяться в наукових працях та присвячені питанням цифрових технологій; 2) висновків, що обґрунтовують специфіку використання цифрових технологій в адміністративістиці; 3) висновків, які стосуються особливостей використання цифрових технологій в адміністративному судочинстві.

Встановлено, що цифровізація адміністративного судочинства є впровадженням у процес здійснення судочинства адміністративними судами цифрових технологій, за допомогою використання систем інформаційно-комунікаційного обміну з метою посилення функціональної та процесуальної спроможності адміністративних судів. В якості актуального вектору нормативно-правового регулювання цифровізації адміністративного судочинства обрано єдину термінологію цифрового спрямування. Проаналізовано окремі категорії, що стосуються як сфери адміністрування, так і адміністративного судочинства та запропоновано їх тлумачення. Йдеться про детермінацію понять: «електронного доступу»,

«електронного підпису», «електронної ідентифікації», «електронного документообігу», «відеоконференції» тощо.

Уперше звернуто увагу на доцільність використання прийняття Концепції цифрової трансформації діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування та запропоновано принципи, на яких вона має базуватись. Аргументовано доцільність уніфікації термінології у чинному адміністративному процесуальному законодавстві та використання понять «адміністративна справа» та «суб'єкт владних повноважень».

Обґрунтовано тезу щодо слушності використання підходу до виокремлення ознак, що притаманні принципам адміністративно-правового забезпечення цифровізації, а саме: застосування до широкого кола адміністративних дій та ситуацій; тривалість актуалізації незважаючи на те, що конкретне застосування може змінюватися; превалюючий характер над адміністративними нормами через надання їм загального змістовного спрямування; формулювання як загальних правил поведінки, що визначають межі допустимої поведінки; відображення суспільних цінностей; здатність до зміни у відповідності до суспільних трансформацій.

Сформульовано визначення понять: цифровізація адміністративного судочинства як впровадження у процес здійснення судочинства адміністративними судами цифрових технологій, за допомогою використання систем інформаційно-комунікаційного обміну з метою посилення функціональної та процесуальної спроможності адміністративних судів; електронний доступ як можливість звернення до ключових сервісів надання публічних послуг для прийняття стосовно таких осіб адміністративних актів, що є складовими цифрової трансформації, та здійснюється у електронній формі з використанням засобів електронної ідентифікації та електронного підпису; електронний підпис як зафіксовані на носії дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка підписує електронний документ (що прирівнює його до власноручного підпису); ідентифікація особи як процес встановлення особи, тобто підтвердження особистості в

електронному середовищі за допомогою електронних засобів ідентифікації; відеоконференція як процес організації та здійснення адміністративних дій і взаємодії за допомогою відеозв'язку в реальному часі, що дає змогу здійснювати управлінські, консультаційні, судові та інші офіційні процедури дистанційно; електронна комунікація (електронний зв'язок) як обмін інформацією за допомогою електронних засобів і технологій, а також документами та іншими даними між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, а також компаніями, установами, організаціями та громадянами; електронний документообіг як система обміну документами в електронній формі (з накладеним на них електронним підписом) за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Зазначено, що використання категорії «адміністративна справа» в адміністративному судочинстві: 1) не пов'язується з категорією адміністративно-правових відносин, і не означає потреби саме їх визначення як основних; 2) є відображенням назви судочинства та позначення його як адміністративного.

Встановлено, що розширення предмету публічно-правових спорів адміністративного судочинства є сучасною тенденцією, яка обумовлена об'єктивними факторами (розвиток суспільних відносин, ускладнення публічного адміністрування), так і суб'єктивними факторами (зростання правової свідомості громадян, посилення їхньої активності у захисті своїх прав), що можуть мати як внутрішній, так і зовнішній характер.

Виявлено те, що цифровізація доказів у адміністративному судочинстві охоплює виключно електронні докази. Що стосується інших видів доказів, то їх сутність під впливом цифровізації змінюватися не буде, зміні буде підлягати форма виявлення (пред'явлення) доказів. Використання електронних доказів в адміністративному судочинстві передбачає виконання низки специфічних вимог, а саме: а) розмежування електронного доказу із матеріальним носієм, на якому він зберігається; б) накладення

електронного цифрового підпису на електронний доказ, що забезпечує достовірність електронного доказу та його відповідність оригіналу.

Розвинуто наукові уявлення щодо потреби використання в адміністративному процесуальному законодавстві терміну «суб'єкт владних повноважень» при визначенні адміністративної правосуб'єктності. Це пояснюється тим, що якщо учасником справи визначається суб'єкт владних повноважень, то для нього має бути деталізовано умови вступу до розгляду публічно-правового спору, тобто має визначатись його правосуб'єктність.

Набули подальшого розвитку положення щодо правосуб'єктності громадських організацій в адміністративному судочинстві, яка станом на теперішній час пов'язується або з наявністю у них статусу юридичної особи або з можливістю фізичної особи представляти інтереси громадської організації.

У ході здійснення дослідження встановлено, що розширення предмету публічно-правових спорів адміністративного судочинства є сучасною тенденцією, яка обумовлена об'єктивними факторами (розвиток суспільних відносин, ускладнення публічного адміністрування), так і суб'єктивними факторами (зростання правової свідомості громадян, посилення їхньої активності у захисті своїх прав), що можуть мати як внутрішній, так і зовнішній характер.

Виокремлено особливості спрощеного провадження в адміністративному судочинстві, які мають прояв у: значно скорочених термінах розгляду справи та отримання результату розгляду; можливості подати клопотання щодо призначення справи до розгляду саме у спрощеному провадженні; можливості вибору присутності чи відсутності у судовому засіданні (а також можливості присутності у ньому в режимі відео-конференції із використанням засобів відеозв'язку та інформаційних технологій); можливості самостійного розподілу судом часу для розгляду справи, що є особливо актуальним з врахуванням існуючих проблем; можливості самостійного представлення інтересів позивачем, без залучення

представника (з огляду на спрощений порядок розгляду, до прикладу – відсутність судових дебатів як складової процесу); зменшенні фінансових витрат на розгляд справи.

Аргументовано доцільність впровадження стандартів Європейського Союзу та використання практики європейських держав в частині цифровізації адміністративного судочинства.

Удосконалено підхід щодо визначення поняття «нормативно-правова характеристика» в контексті розгляду окремих публічно-правових спорів, яка відображає сукупність правових норм, що містяться у системі нормативно-правових актів різної юридичної сили та якими регламентовано організацію та діяльність адміністративних судів при вирішенні окремих публічно-правових спорів. Зазначено, що віднесення нормативно-правових актів, які певним чином стосуються вирішення адміністративних справ, можливе з врахуванням їх структуризації з врахуванням принципів: а) юридичної сили (вказує на юридичну обов'язковість нормативно-правових актів в межах національної правової системи); б) предмету правового впливу (вказує на конкретний аспект здійснення адміністративного судочинства). Враховуючи можливість застосування цифрових технологій при вирішенні окремих адміністративних справ виокремлено межі їх впливу саме на порядок вирішення публічно-правових спорів (на способи вчинення окремих процесуальних дій з приводу підготовки справи до розгляду; на порядок подання заяв по суті справи та відзив на позовну заяву по окремим категоріям адміністративних справ; на використання доказів, що мають цифрове відображення).

Констатовано, що сучасний стан цифровізації адміністративного судочинства відповідає європейським вимогам в частині: можливості подання позовної заяви електронним способом, участі в судовому засіданні онлайн через використання цифрових технологій, можливості електронного документообігу та подання електронних доказів. Проте, в кожній з цих можливостей є певні технічні та правові прогалини, які нівелюють переваги

від електронного судочинства. Отже, корисним для України в контексті запозичення європейського досвіду буде досвід Нідерландів щодо плановості цифровізації та стандартизації вимог, які супроводжують цей процес.

Запропоновано внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України в частині удосконалення основоположних засад адміністративного судочинства для подальшої цифрової трансформації. У дисертації сформульовано й інші доктринально підкріплені пропозиції стосовно вдосконалення актів адміністративного процесуального законодавства, якими врегульовано питання використання цифрових технологій під час розгляду публічно-правових спорів.

Ключові слова: адміністративне судочинство, цифровізація, цифрові технології, адміністративне процесуальне право, публічно-правовий спір, учасники адміністративного процесу, адміністративна процесуальна правосуб'єктність, спрощене провадження, адміністративна справа, адміністративна справа, електронний суд.

SUMMARY

Prysiashniuk O.V. The concept of digitalization of administrative proceedings. – *Qualification scientific work on the rights of the manuscript.*

Thesis for obtaining a scientific degree of candidate of juridical science in specialty 12.00.07 «Administrative Law and Procedure; Financial Law; Information Law». – Scientific Institute of Public Law, Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2024.

The scientific study analyzed the scientific genesis of the use of digital technologies in administrative proceedings by highlighting the main content areas that form the basis of the use of digital technologies in administrative proceedings: 1) conclusions contained in scientific works and devoted to issues of digital technologies; 2) conclusions justifying the specifics of the use of digital technologies in administrative science; 3) conclusions concerning the specifics of the use of digital technologies in administrative proceedings.

It has been established that the digitalization of administrative proceedings is the introduction of digital technologies into the process of judicial proceedings by administrative courts, with the help of information and communication exchange systems in order to strengthen the functional and procedural capacity of administrative courts. A unified terminology of digital direction has been chosen as the current vector of legal regulation of digitalization of administrative proceedings. Separate categories related to both the sphere of administration and administrative proceedings were analyzed and their interpretation was proposed. It is about the determination of the concepts: "electronic access", "electronic signature", "electronic identification", "electronic document management", "video conference", etc.

For the first time, attention was drawn to the expediency of adopting the Concept of digital transformation of the activities of state authorities and local self-government bodies, and the principles on which it should be based were proposed. The expediency of the unification of terminology in the current

administrative procedural legislation and the use of the concepts "administrative case" and "subject of authority" are argued.

The thesis regarding the correctness of using an approach to distinguishing features inherent in the principles of administrative and legal provision of digitalization is substantiated, namely: application to a wide range of administrative actions and situations; the duration of the update despite the fact that the specific application may vary; prevailing character over administrative norms due to providing them with a general substantive direction; formulation as general rules of conduct that define the limits of permissible behavior; reflection of social values; ability to change in accordance with social transformations.

The definition of concepts is formulated: digitalization of administrative proceedings as the introduction of digital technologies into the process of judicial proceedings by administrative courts, with the help of information and communication exchange systems in order to strengthen the functional and procedural capacity of administrative courts; electronic access as an opportunity to apply to key services for the provision of public services for the adoption of administrative acts in relation to such persons, which are components of digital transformation, and is carried out in electronic form using means of electronic identification and electronic signature; electronic signature as data recorded on the medium, which makes it possible to identify the person who signs the electronic document (equating it to a handwritten signature); identification of a person as the process of establishing an identity, i.e. confirming the identity in the electronic environment using electronic means of identification; video conferencing as a process of organizing and carrying out administrative actions and interaction using video communication in real time, which makes it possible to carry out management, consultation, judicial and other official procedures remotely; electronic communication (electronic communication) as the exchange of information using electronic means and technologies, as well as documents and other data between state authorities, local self-government bodies, as well as companies, institutions, organizations and citizens; electronic document

circulation as a system of exchanging documents in electronic form (with an electronic signature superimposed on them) using information and communication technologies.

It is noted that the use of the category "administrative case" in administrative proceedings: 1) is not related to the category of administrative-legal relations, and does not mean the need to define them as the main ones; 2) is a reflection of the name of the court and its designation as administrative.

It has been established that the expansion of the subject of public legal disputes in administrative proceedings is a modern trend, which is due to objective factors (development of social relations, complication of public administration) and subjective factors (increasing legal awareness of citizens, increasing their activity in protecting their rights), which can be both internal and external in nature.

It was revealed that the digitization of evidence in administrative proceedings covers only electronic evidence. As for other types of evidence, their essence will not change under the influence of digitalization, the form of discovery (presentation) of evidence will be subject to change. The use of electronic evidence in administrative proceedings involves the fulfillment of a number of specific requirements, namely: a) separation of electronic evidence from the physical medium on which it is stored; b) imposing an electronic digital signature on the electronic evidence, which ensures the authenticity of the electronic evidence and its correspondence to the original.

Scientific ideas have been developed regarding the need to use the term "authority subject" in administrative procedural legislation when defining administrative legal personality. This is explained by the fact that if the party to the case is defined as a subject of power, then the conditions for entering into consideration of a public legal dispute must be detailed for him, that is, his legal personality must be determined.

Provisions regarding the legal personality of public organizations in administrative proceedings have gained further development, which, as of now, is

connected either with their status as a legal entity or with the possibility of a natural person to represent the interests of a public organization.

In the course of the research, it was established that the expansion of the subject of public legal disputes in administrative proceedings is a modern trend, which is due to both objective factors (development of social relations, complication of public administration) and subjective factors (increasing legal awareness of citizens, strengthening their activity in the protection of their rights), which can be both internal and external in nature.

The features of simplified proceedings in administrative proceedings are highlighted, which are manifested in: significantly shortened terms of consideration of the case and obtaining the result of the consideration; the possibility to submit a petition regarding the appointment of the case for consideration in the simplified procedure; the possibility of choosing whether to be present or not at the court session (as well as the possibility of being present at it in the mode of a video conference using video communication and information technologies); the possibility of independent distribution of time by the court for consideration of the case, which is especially relevant given the existing problems; the possibility of independent presentation of interests by the plaintiff, without the involvement of a representative (given the simplified procedure of consideration, for example, the absence of court debates as a component of the process); reduction of financial costs for consideration of the case.

The expediency of implementing the standards of the European Union and using the practice of European states in the digitalization of administrative proceedings is argued.

The improved approach to defining the concept of "normative-legal characteristic" in the context of consideration of individual public-law disputes reflects the set of legal norms contained in the system of normative-legal acts of different legal force, and which regulate the organization and activity of administrative courts in the resolution of individual public-law disputes. It is noted that the assignment of normative-legal acts, which in a certain way

relate to the resolution of administrative cases, is possible taking into account their structuring, taking into account the principles of: a) legal force (indicates the legal obligation of normative-legal acts within the national legal system); b) the subject of legal influence (indicates a specific aspect of administrative proceedings). Taking into account the possibility of using digital technologies in the resolution of certain administrative cases, the limits of their influence are singled out specifically on the procedure for resolving public legal disputes (on the methods of performing certain procedural actions regarding the preparation of the case for consideration; on the procedure for submitting statements on the merits of the case and responding to a claim on certain categories of administrative cases; on the use of evidence that has a digital display).

It was established that the current state of digitization of administrative proceedings meets European requirements in terms of: the possibility of submitting a claim electronically, participating in a court session online through the use of digital technologies, the possibility of electronic document management and submission of electronic evidence. However, in each of these opportunities there are certain technical and legal gaps that reduce the benefits of electronic justice. Therefore, in the context of borrowing European experience, the experience of the Netherlands regarding the planning of digitalization and the standardization of requirements that accompany this process will be useful for Ukraine.

Amendments to the Code of Administrative Proceedings of Ukraine in terms of improving the fundamental principles of administrative proceedings for further digital transformation are proposed. The dissertation formulated other doctrinally supported proposals regarding the improvement of acts of administrative procedural legislation, which regulate the issue of the use of digital technologies during the consideration of public legal disputes.

Keywords: administrative proceedings, digitization, digital technologies, administrative procedural law, public legal dispute, participants in administrative

proceedings, administrative procedural legal personality, simplified proceedings, administrative case, administrative case, electronic court.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких висвітлено основні наукові результати дисертації:

1. Присяжнюк О. В. Адаптація національного законодавства до міжнародних стандартів в сфері цифровізації адміністративного процесу. *Право та державне управління*. 2022. № 4. С. 372–377.

2. Присяжнюк О. В. Алгоритм розгляду окремих публічно-правових спорів в умовах цифровізації адміністративного процесу. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2023. № 4(82). Т. 2. С. 156–160.

3. Присяжнюк О. В. Удосконалення нормативно-правової бази адміністративного судочинства для ефективного впровадження системи цифровізації. *Право та державне управління*. 2023. № 4. С. 406–411.

4. Присяжнюк О. В. Деякі особливості розгляду адміністративних справ у ході спрощеного провадження в умовах процесу цифровізації. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 512–517.

5. Присяжнюк О. Актуальні питання сучасних засад нормативно-правового регулювання цифровізації в адміністративному судочинстві. *Věda a perspektivy*. 2024. № 6 (37). С. 120–128 (Республіка Чехія).

6. Присяжнюк О. В. Актуальні питання правосуб'єктності учасників адміністративного процесу в сучасних умовах. *Наукові перспективи*. 2024. № 6(48). С. 754–762.

7. Присяжнюк О. В. Особливості трансформації системи адміністративного судочинства в умовах цифровізації. *Наука і техніка сьогодні* (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»). 2024. № 6(34). С. 192–202.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації :

8. Присяжнюк О. В. До питання принципів адміністративно-правового забезпечення цифровізації адміністративного судочинства. *Правові засади діяльності правоохоронних органів*: збірник наукових статей, тез доповідей та повідомлень за матеріалами X Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 9-10 листоп. 2023 року). Харків: Друкарня Мадрид, 2023. С. 498–505.

9. Присяжнюк О. В. Міжнародний досвід цифровізації адміністративного судочинства. *Сектор безпеки України: актуальні питання науки та практики*: збірник наукових статей, тез доповідей та повідомлень за матеріалами XII Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 28 берез. 2024 року). Харків: Друкарня Мадрид, 2024. С. 441–449.

10. Присяжнюк О. В. Окремі питання системи доказів в адміністративному судочинстві. *Юридична відповідальність військовослужбовців та працівників правоохоронних органів в умовах воєнного стану*: збірник наукових статей, тез доповідей та повідомлень за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 26 січ. 2024 року). Харків: Друкарня Мадрид, 2024. С. 98–107.

11. Присяжнюк О. В. Окремі питання трансформації предмету публічно-правових спорів. *Актуальні питання адміністративного права та адміністративного судочинства*: збірник наукових статей, тез доповідей та повідомлень за матеріалами I Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 17 трав. 2024 року). Харків: Друкарня Мадрид, 2024. С.182–188.

ЗМІСТ

ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ	29
1.1. Наукова генеза щодо використання цифрових технологій в адміністративному судочинстві	29
1.2. Адміністративно-правові категорії цифровізації адміністративного судочинства	44
1.3. Принципи адміністративно-правового забезпечення цифровізації	56
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	72
РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ЗМІСТОВНІ СКЛАДОВІ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА	76
2.1. Трансформація предмету публічно-правових спорів.	76
2.2. Особливості системи доказів в адміністративному судочинстві	93
2.3. Правосуб'єктність учасників адміністративного судочинства	109
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	125
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ	130
3.1. Адміністративно-правова характеристика спрощеного провадження в адміністративному судочинстві	130
3.2. Нормативно-правова характеристика розгляду окремих публічно-правових спорів	142
3.3. Міжнародний досвід цифровізації адміністративного судочинства.....	154

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	168
ВИСНОВКИ	172
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	177
ДОДАТКИ.....	199

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. В теорії адміністративного процесуального права фіксуються зміни, що мають концептуальне значення для різних аспектів розгляду публічно-правових спорів, які пов'язані з поширенням практики використання цифрових технологій під час адміністративного процесу. Прагнення України стати членом Європейського Союзу, європейська інтеграція, набуття статусу країни-кандидата в члени Європейського Союзу активізувало низку процесів в країні. Однією із визначальних тенденцій у даний період є впровадження інформаційних (цифрових) технологій у всі сфери суспільного життя. В цілому, виникнення цифрових технологій, використання віртуального пропуску є об'єктивним та закономірним результатом досягнень людства у науково-технічній сфері. При цьому цифровізація супроводжується зміною культури процесів, підвищенням ефективності та продуктивності, оптимізацією роботи. Чи не нагальним питанням є впровадження цифровізації у роботу органів державної влади, в тому числі і судової. Процес цифровізації відзначається тривалістю та має наслідком значну трансформацію, через існуючі особливості судової системи, зокрема цілісність персональних даних та їх безпеку.

Українське адміністративне процесуальне законодавство перебуває на шляху цифрової трансформації. Останнє підтверджується тим, що формується досить конкретизоване уявлення про спори за участю суб'єкта публічної адміністрації, роль суду у вирішенні цих спорів та використання практики Європейського суду з права людини до цієї категорії справ. Оновлення процесуального законодавства в цілому свідчить, що адміністративне судочинство є різновидом судочинства в цілому та має спільні вектори впорядкування. Одночасно специфіка адміністративного судочинства та його спрямування на вирішення публічно-правових спорів опосередковують потреби якісного регулювання його особливостей.

Впорядкована на належному рівні система суспільних відносин з приводу адміністративного судочинства дозволить впровадити цифрові інструменти та уникнути подвійного майбутнього удосконалення нормативно-правової бази. В протилежному випадку зміни, що вносяться у зв'язку з цифровізацією судової системи, лише підкреслюватимуть наявні недоліки спеціального правового регулювання адміністративного процесу.

Примітно те, що цифрові технології в адміністративному судочинстві пов'язані з цифровою трансформацією сфери публічно-правових відносин, зокрема: можливістю видання адміністративних актів в електронній формі, наданням адміністративних послуг через цифрові технології, дистанційною публічною службою, поданням звернень громадян до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових чи службових осіб в електронній формі тощо. У результаті прозорість та оперативність прийняття судових рішень по цим категоріям справ є запорукою підвищення довіри до судової системи та визнання України як європейської демократичної держави.

За таких умов змінено підхід щодо адміністративного судочинства в цілому, що відображається на упорядкуванні суспільних відносин з приводу розгляду публічно-правових спорів. Водночас адміністративному судочинству притаманними є сталі якісні характеристики, типу виділення учасників адміністративного судочинства, видів провадження в адміністративному судочинстві, системи доказів і тому подібне. Означена сталість не означає, що окремі елементи не можуть трансформуватися у відповідності до стану розвитку суспільних відносин. До таких викликів та одночасно чинників трансформаційних змін слід віднести й інтенсифікацію використання телекомунікаційних засобів та цифрових технологій під час верифікації статусу учасників адміністративного процесу; трансформацію предмету публічно-правових спорів; поширення практики використання електронних доказів в адміністративному судочинстві; наявність

особливостей спрощеного провадження в адміністративному судочинстві та порядку розгляду окремих публічно-правових спорів на тлі цифровізації.

Наявність достатньої практики використання цифрових інструментів при вирішенні публічно-правових спорів в судовому порядку стала одним з аспектів, що спричиняє потребу удосконалення нормативно-правових засад адміністративного процесуального права. Додаткова актуалізація розв'язання проблематики формування концепту цифровізації адміністративного судочинства пов'язана з необхідністю здійснення судочинства у відповідності до загальноприйнятих міжнародних стандартів та стандартів Європейського Союзу.

На жаль, національне законодавство не повною мірою слідує критеріям правозастосування у цій сфері, що має вияв у такому: відсутність законодавчого закріплення способів верифікації статусу учасників адміністративного процесу за допомогою цифрових технологій; нечіткість формулювань, що стосуються використання цифрових доказів в адміністративному судочинстві; відсутність належного юридичного визначення понять, які характеризують цифровізацію адміністративного процесу; наявність прогалин у чіткій стратегії подальшого використання цифрових технологій в адміністративному судочинстві.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Проблематика сутності адміністративного судочинства та особливостей розгляду публічно-правових спорів тривалий час досліджується українськими та зарубіжними науковцями, а саме: В.Б. Авер'яновим, В.М. Бевзенко, Ю.В. Гарустом, Є.А. Гетьманом, О.В. Джафаровою, О.С. Дніпровим, О.Ю. Дроздом, С.В. Ківаловим, О.Ф. Кобзарем, В.К. Колпаковим, І.О. Корецьким, В.І. Курило, К.М. Курковою, Л.І. Луценко-Миськів, А.А. Манжулою, Ю.В.Мех, О.М. Михайловим, В.Ю. Оксінем, А.Ю. Осадчим, А.В. Руденко, Р.А. Сербином, М.І. Смоковичем, Є.А. Сободем, Х.В. Солнцевою, Л.В. Сорокою, Р.В. Шаповалом, С.О. Шатравою, К.В. Шкарупою та іншими. При цьому, наукові висновки у

більшості випадків зроблено щодо загальних засад розгляду публічно-правових спорів. Вагоме значення мають висновки фахівців, що досліджували належний стан використання цифрових технологій у судочинстві, а саме праці: Білоус В.В., Бондаренко В.А., Бринцева О.В., Цехана Д.М. та інших.

Відсутність комплексного теоретичного дослідження, яке було б присвячено концепту цифровізації адміністративного судочинства, також негативно впливає на сприйняття судової влади, а отже є негативним фактором на шляху визнання України як правової та соціальної держави.

При дослідженні використання цифрових технологій під час вирішення публічно-правових спорів науковці обмежувалися розглядом загально-теоретичних аспектів, які протягом останнього часу фактично не оновлювалися, із приділенням особливої уваги ідеї електронного суду, можливості використання цифрових технологій під час участі в судовому процесі тощо. Зазначене свідчить про фрагментарність дослідження використання здобутків цифровізації в адміністративному судочинстві, що потребує детального аналізу та виокремлення специфічних ознак.

Таким чином відсутність доктринальних напрацювань, а також наявні практичні правові прогалини обумовили актуальність теми, а також необхідність доктринального пошуку науково аргументованих пропозицій, рекомендацій у частині адаптації вітчизняного адміністративного процесуального законодавства до стандартів Європейського Союзу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація узгоджується з основними положеннями Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII, Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021, Концепції розвитку електронного урядування в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 року № 649-р, Концепції

розвитку системи електронних послуг в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2016 року № 918-р, Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 року № 67-р, Концепції Програми інформатизації місцевих та апеляційних судів і проекту побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) на 2022-2024 роки, затвердженої наказом Державної судової адміністрації України від 14 червня 2022 р. № 178. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є здійснення дослідження концепту цифровізації адміністративного судочинства.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі основні *завдання*:

- встановити стан наукової генези щодо використання цифрових технологій в адміністративному судочинстві;
- визначити сутність та змістовне наповнення адміністративно-правових категорій цифровізації адміністративного судочинства;
- схарактеризувати принципи адміністративно-правового забезпечення цифровізації;
- визначити особливості трансформації предмету публічно-правових спорів;
- виокремити особливості системи доказів в адміністративному судочинстві;
- схарактеризувати правосуб'єктність учасників адміністративного судочинства;
- здійснити адміністративно-правову характеристику спрощеного провадження в адміністративному судочинстві;

- здійснити нормативно-правову характеристику розгляду окремих публічно-правових спорів;
- схарактеризувати міжнародний досвід цифровізації адміністративного судочинства;
- надати пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства, яким врегульовано розгляд публічно-правових спорів з використанням цифрового інструментарію.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що складаються під час здійснення адміністративного судочинства та його забезпечення.

Предметом дослідження є концепт цифровізації адміністративного судочинства.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації становлять загальноновизнані методи наукового пошуку. Методологічна складова дослідження спирається на *системний аналіз*, яким опосередковано вибір напряму дослідження концепту цифровізації адміністративного судочинства. *Діалектичний* метод наукового пізнання, який було застосовано для дослідження явищ дійсності у їхньому розвитку та взаємозв'язку, дозволив встановити змістовні характеристики адміністративного судочинства та виокремити у ньому прогалини (підрозділ 1.2, розділи 2, 3); на основі використання *логіко-системного* методу виокремлено та удосконалено категоріальний апарат, який використано у дослідженні (підрозділ 1.2, розділ 3); *формально-догматичний* метод забезпечив можливість здійснення якісного аналізу положень адміністративного законодавства, якими закріплено об'єктивні та суб'єктивні аспекти забезпечення цифровізації (підрозділ 1.3, розділ 3), а також можливість використання правомочностей, наданих учасниками адміністративного процесу, що мають цифрову правову природу (підрозділи 2.3, 3.1, 3.2). *Формально-логічний* метод використано для здійснення аналізу міжнародних стандартів цифровізації судочинства та практики його втілення окремими європейськими державами (розділи 2, 3). *Структурно-*

функціональний метод допоміг проаналізувати специфіку спрощеного провадження в адміністративному судочинстві та особливості розгляду окремих публічно-правових спорів (підрозділи 3.1, 3.2). Використання методів *моделювання, аналізу та синтезу* створило можливість запропонувати пропозиції з удосконалення адміністративного процесуального законодавства за допомогою використання цифрового інструментарію.

Нормативно-правовою базою роботи є Конституція України, міжнародні договори, які ратифіковано Україною, закони України, підзаконні нормативно-правові акти Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, стандарти Європейського Союзу, що стосуються здійснення адміністративного судочинства.

Емпіричну базу дослідження становлять судові рішення, прийняті адміністративними судами з приводу розгляду публічно-правових спорів.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертаційна робота є одним з перших у вітчизняній адміністративній процесуальній науці дослідженням концепту цифровізації адміністративного судочинства. За результатами проведеного дослідження виокремлено нові наукові положення та висновки, а саме:

уперше:

- сформовано концептуальні засади цифровізації адміністративного судочинства;
- обґрунтовано доцільність прийняття Концепції цифрової трансформації діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування та запропоновано принципи, на яких вона має базуватись:
 - 1) контроль за цифровізацією – вироблення моніторингових заходів, що спрямовані на перевірку застосування електронної форми реалізації повноважень як пріоритетної, а також на застосуванням інформаційно-

комунікаційних технологій під час планування та реалізації будь-яких реформ, проектів чи завдань; 2) забезпечення електронної ідентифікації та верифікації для подальшого взаємного визнання з електронними системами ЄС; 3) синергія використання цифрових технологій як між суб'єктами публічного сектору, так і з суб'єктами приватного сектору для підвищення керованості ІТ-процесів та оперативності доступу до інформації; 4) збалансованість рівня витрат на програмне забезпечення з витратами на ІТ-інфраструктуру, забезпечення ліцензування програмного забезпечення, що використовується в публічній сфері; 5) відкритість і зручність доступу до публічної інформації, використання сучасних каналів комунікації та персоналізації надання інформації;

– визначено фактичний вплив цифровізації на якісні ознаки адміністративного судочинства (визначення прав учасників адміністративного процесу, форму участі в розгляді публічно-правових спорів, розширення переліку принципів адміністративного судочинства і т.д.) та кількісні ознаки, які стосуються порядку розгляду адміністративних справ, що впливають на алгоритм розгляду окремих публічно-правових спорів;

удосконалено:

– визначення понять: «цифровізація адміністративного судочинства» як впровадження у процес здійснення судочинства адміністративними судами цифрових технологій, за допомогою використання систем інформаційно-комунікаційного обміну з метою посилення функціональної та процесуальної спроможності адміністративних судів; «електронний доступ» як можливість звернення до ключових сервісів надання публічних послуг для прийняття стосовно таких осіб адміністративних актів, що є складовими цифрової трансформації та здійснюється у електронній формі з використанням засобів електронної ідентифікації та електронного підпис; «електронний підпис» як зафіксовані на носії дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка підписує електронний документ (що прирівнює

його до власноручного підпису); «ідентифікація особи» як процес встановлення особи, тобто підтвердження особистості в електронному середовищі за допомогою електронних засобів ідентифікації; «відео конференція» як процес організації та здійснення адміністративних дій і взаємодії за допомогою відеозв'язку в реальному часі, що дає змогу здійснювати управлінські, консультаційні, судові та інші офіційні процедури дистанційно; «електронна комунікація (електронний зв'язок)» як обмін інформацією за допомогою електронних засобів і технологій, а також документами та іншими даними між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, а також компаніями, установами, організаціями та громадянами; «електронний документообіг» як система обміну документами в електронній формі (з накладеним на них електронним підписом) за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій;

– теоретичні положення щодо впливу цифрових технологій на суспільний порядок та стан правового регулювання, який має місце лише тоді, коли: а) цифрові технології стають частиною правової дійсності та мають місце у практичній діяльності, що потребує наступного нормативного впорядкування; б) цифрові технології стають частиною нормативного впорядкування та мають бути втілені у практичну площину;

– трактування понять адміністративного процесуального характеру для цілей детермінації концепту цифровізації адміністративного судочинства: 1) підхід до виокремлення ознак, що притаманні принципам адміністративно-правового забезпечення цифровізації, а саме: застосування до широкого кола адміністративних дій та ситуацій; тривалість актуалізації, незважаючи на те, що конкретне застосування може змінюватися; превалюючий характер над адміністративними нормами через надання їм загального змістовного спрямування; формулювання як загальних правил поведінки, що визначають межі допустимої поведінки; відображення суспільних цінностей; здатність до зміни у відповідності до суспільних трансформацій; 2) підхід до потреби використання в адміністративному

процесуальному законодавстві терміну «суб'єкт владних повноважень» при визначенні адміністративної правосуб'єктності. Це пояснюється тим, що якщо учасником справи визначається суб'єкт владних повноважень, то для нього має бути деталізовано умови вступу до розгляду публічно-правового спору, тобто має визначатись його правосуб'єктність;

набули подальшого розвитку:

– положення щодо визначення в якості критеріїв публічно-правових відносин змістовного критерію (як основного), що підтверджується наявністю публічного інтересу в правовідносинах та суб'єктного критерію (як суміжного), що підтверджується участю в правовідносинах суб'єкта, якого наділено владно-розпорядчими повноваженнями;

– наукові узагальнення щодо детермінації поняття «електронних доказів в адміністративному судочинстві» та їх співвідношення з іншими доказами;

– положення щодо виокремлення особливостей спрощеного провадження в адміністративному судочинстві, які мають прояв у: значно скорочених термінах розгляду справи та отримання результату розгляду; можливості подати клопотання щодо призначення справи до розгляду саме у спрощеному провадженні; можливості вибору присутності чи відсутності у судовому засіданні; можливості самостійного представлення інтересів позивачем, без залучення представника; зменшенні фінансових витрат на розгляд справи;

– наукові положення щодо аргументації впровадження стандартів Європейського Союзу та використання практики європейських держав в частині цифровізації адміністративного судочинства.

Практичне значення отриманих результатів. Сформульовані в дисертаційному дослідженні положення, узагальнення, висновки та пропозиції мають як загальнотеоретичне, так і прикладне значення для науки адміністративного процесуального права, практики діяльності адміністративних суддів. Результати дослідження використовуються і

надалі можуть бути використані в:

– *науково-дослідній сфері* – при подальшому доктринальному аналізові проблематики здійснення адміністративного судочинства в цілому та використання цифрових технологій в судочинстві, зокрема (акти впровадження Національної академії правових наук України, Науково-дослідного інституту публічного права);

– *правотворчій діяльності* – при наданні пропозицій у частині удосконалення положень КАС України та інших нормативно-правових актів, положення яких так чи інакше торкаються цифровізації судочинства та доступу до нього (додаток Б);

– *правозастосовній діяльності* – для належного втілення у правову дійсність заходів, що становлять діяльність, пов'язану з розглядом та вирішенням публічно-правових спорів з використанням цифрових технологій;

– *навчальному процесі* – при підготовці монографій, підручників та посібників з навчальних дисциплін «Адміністративне судочинство», «Інформаційне право», «Адміністративний процес» та при їх викладанні (акт впровадження Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого).

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблеми загалом, її аспектів, сформульовані узагальнення та висновки оприлюднено на науково-практичних конференціях: «Правові засади діяльності правоохоронних органів» (9-10 листопада 2023 року), «Юридична відповідальність військовослужбовців та працівників правоохоронних органів в умовах воєнного стану» (26 січня 2024 року), «Сектор безпеки України: актуальні питання науки та практики» (28 березня 2024 року), «Актуальні питання адміністративного права та адміністративного судочинства» (17 травня 2024 року).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, загальних висновків, списку

використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 202 сторінки. Список використаних джерел містить 190 найменувань і займає 22 сторінки.

РОЗДІЛ 1

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

1.1. Наукова генеза щодо використання цифрових технологій в адміністративному судочинстві.

Виокремлення наукової генези незалежно від об'єкта спрямування, має виділятися за рахунок вірного тлумачення меж доктринального пізнання. В цьому сенсі необхідно виходити з того, що:

1) генеза (від грец. genesis – походження) є терміном, що відображає походження, становлення і розвиток явища, об'єкта, що привів до певного стану, виду [50];

2) наукова діяльність нормативно визначається як інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження [127];

3) науковий результат є новим науковим знанням, одержаним в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень, що зафіксований на носіях інформації. Його може бути виражено у формі звіту, опублікованої наукової статті, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідної роботи, монографічного дослідження, наукового відкриття, проекту нормативно-правового акта, нормативного документа або науково-методичних документів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову, тощо [127].

Таким чином, можливо допустити, що наукова генеза певного об'єкту наукового пізнання є відображенням висновків, які отримані в результаті інтелектуальної творчої діяльності, спрямованої на одержання нових

результатів. Відповідно наукова генеза використання цифрових технологій в адміністративному судочинстві охоплюватиме:

- 1) висновки, що містяться в наукових працях та присвячені питанням цифрових технологій;
- 2) висновки, що обґрунтовують специфіку використання цифрових технологій в адміністративістиці;
- 3) висновки, які стосуються особливостей використання цифрових технологій в адміністративному судочинстві.

Отже, наукова генеза використання цифрових технологій в адміністративному судочинстві є відображенням висновків, які отримані в результаті інтелектуальної творчої діяльності, спрямованої на одержання нових результатів в сфері використання цифрових технологій, виділення їх специфіки їх застосування в адміністративістиці та в адміністративному судочинстві. Проаналізуємо результати кожного доктринального напрямку окремо.

В частині висновків, що містяться у наукових працях та присвячені питанням цифрових технологій, звернемо увагу на наступне. Слід виходити з того, що самі по собі цифрові технології не мають значення для управлінської та юридичної системи. Цифрові технології є новою якісною формою суспільного життя, якій притаманно використання цифрового інструментарію, що проявляється у процесах інформатизації, комп'ютеризації, роботизації та цифровізації [145, с. 124] та вимагає відповідних змін від держави. Цифрові технології трансформують суспільний порядок та стан правового регулювання лише у том у випадку, коли вони: а) стають частиною правової дійсності та мають місце у практичній діяльності, що потребує наступного нормативного впорядкування; б) стають частиною нормативного впорядкування та мають бути втілені у практичну площину.

Цифрові технології як комплекс сучасних інструментів змінили усі сфери сучасного суспільного життя. У результаті виникли явища, які

дістали назву «дигіталізація», «цифровізація» як відображення переведення явищ в цифрову форму. Як зазначає Б.С. Тетерятник, термін «дигіталізація» охоплює ширший спектр значень, ніж його синонім «цифровізація». Це пов'язано з тим, що в європейських і американських дослідницьких традиціях наслідки переходу від аналогового до цифрового кодування інформації розглядаються не тільки як технологічний процес, але і як соціальний, культурний та антропологічний [151]. На нашу думку, це лише питання тлумачення окремих науковців. В свою чергу, для цілей правозастосування вказані аспекти не матимуть впливу, а для цілей нормотворення – наслідки залежатимуть від вибору законодавця.

У вітчизняній філософській думці також існує багато різних поглядів на визначення інформаційного суспільства як суспільства, де відбувається процес активного використання цифрових технологій. Наприклад, В.О. Данильян вважає інформаційне суспільство «суспільством нового типу, яке формується внаслідок нової соціальної революції, зумовленої стрімким розвитком і конвергенцією інформаційних і комунікаційних технологій». Він також характеризує це явище як «якісно новий етап соціотехнологічної еволюції суспільства, що виникає внаслідок тривалого соціально-економічного розвитку, який передбачає зростання ролі інформації та знань, а також формування і споживання інформаційних ресурсів у всіх сферах життєдіяльності суспільства завдяки розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, що діють у глобальному масштабі» [29, с. 22].

Інформаційне суспільство є новою постіндустріальною соціально-політичною та економічною структурою з високорозвиненою інформаційною та телекомунікаційною інфраструктурою, що забезпечує ефективне використання інтелектуальних ресурсів для сталого та безпечного розвитку [42].

Деякі вчені ототожнюють поняття «інформаційне суспільство» та «суспільство знань», зазначаючи, що «інформаційне суспільство є таким, де

знання, здобуте через безперешкодний доступ до інформації та вміння працювати з нею, стає головною умовою добробуту кожної людини і держави» [42]. Подібної помилки припускаються й інші українські вчені, наприклад, В. М. Бебик, який визначає інформаційне суспільство як «сучасне суспільство з високим рівнем розвитку інформаційної культури, тобто створення, обробки та використання інформації» [6, с.53].

І.С. Сопілко зазначено, що «аналіз інформаційного суспільства здійснюється за допомогою методологій різних наук, таких як філософія, політологія, соціологія, державне управління та юриспруденція. Використовуються різні критерії для вивчення процесів, пов'язаних з інформацією. Дослідники більше прагнуть не стільки виявити справжню причину трансформації постіндустріального суспільства в суспільство знань, скільки сперечаються за право бути визнаними творцями нових теорій інформаційного суспільства та пропонувати власні визначення його категорій. Проте всі вони погоджуються, що інформаційне суспільство забезпечує залучення великої кількості людей до інформаційних ресурсів, покращує обмін інформацією між різними суб'єктами інформаційних правовідносин та пришвидшує розвиток інформаційних відносин» [144, с. 83].

Серед новітніх досліджень заслуговує на увагу визначення поняття інформаційної функції держави О.П. Климентьєва як самостійного та пріоритетного напрямку державної інформаційної політики. Цей напрямок здійснюється за допомогою інформаційних засобів для досягнення інформаційного суверенітету, вільного та безпечного інформаційного розвитку інформаційного суспільства в межах конкретної держави. Він також включає захист інформаційних прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина та виступає інформаційною формою досягнення цілей суспільства і держави в інших важливих сферах життєдіяльності суспільства [43, с. 4].

Термінологічне наповнення поняття «цифрових технологій» на законодавчому рівні фактично ототожнюється з «електронною» та «цифровою» формами існування інформації. Відповідно, при вжитті словосполучення «цифрова технологія» мається на увазі електронний спосіб передачі, зберігання, обробки та здійснення інших дій з інформацією. На відміну від національного законодавства, поняття «цифрова технологія» широко застосовується у міжнародних документах. В якості прикладу слугуватиме програмний документ «Digital Agenda for Europe», яким визначено план розповсюдження цифрових технологій в усіх сферах європейського соціуму [178].

В цілому тлумачення цифрових технологій, визначення їх впливу на певну сферу суспільних відносин пов'язано з урегульованістю цих суспільних відносин нормами права. Вихідною особливістю застосування цифрових технологій, як слушно відмічено Берназюк О.О. в юридичній діяльності, є те, що у такому процесі завжди присутній суб'єкт – людина, яка при взаємодії з інформаційними системами та іншими засобами цифрових технологій, скеровує відповідний процес у потрібному напрямку шляхом введення команд. Іншими словами, застосування цифрових технологій у праві не може повністю виключити (лише суттєво зменшити) людську присутність, оскільки у процесі здійснення юридичної діяльності, у тому числі із застосуванням цифрових технологій, необхідне прийняття самостійних інтелектуально-вольових рішень суб'єктом права [12].

У ході дослідження цього аспекту впливу цифрових технологій Н. Левицькою стверджено, що нові цифрові технології стимулюють створення нових концептуальних підходів у правовому регулюванні та перспективи розвитку української правової системи. Авторкою проаналізовано вплив цифрових технологій на систему права, що виражено у переформуванні комплексних галузей права, переосмисленні норм права, формуванні правових інститутів цифрових прав. Як наслідок зроблено висновок про потребу вироблення та використання гнучких регуляторів, типу норм

м'якого права для оперативного реагування на практику використання цифрових технологій [51 с. 168].

На нашу думку, такий варіант, з одного боку, матиме позитивний ефект для подальшого прискорення формування належної нормативної бази, з іншого – норми м'якого права не є обов'язковими до виконання. Відповідно будь-яка діяльність, що відбувається з використанням норм м'якого права не буде належною впорядкованою. Доцільним є вироблення та формування такої нормативної бази, що має універсальний характер та по можливості включає детермінацію електронного способу взаємодії. У випадку питань виключної цифрової діяльності, необхідно оперативно приймати профільні нормативно-правові акти.

Необхідно зауважити, що вплив цифрових технологій на різні сфери суспільних відносин по-різному забезпечується на галузевому правовому рівні.

До прикладу, для цивільного права цифрові технології дали змогу сформуванню нового середовища цивільно-правового регулювання, яке представляє технологічний фундамент для цивільно-правового регулювання цифрових прав, цифрового цивільного обороту, цифрових суб'єктів і об'єктів, формування нових цивільних правовідносин. Так, використання цифрових технологій суттєво розширило цивільний обіг виняткових прав на авторські твори, включаючи програми для електронно-обчислювальних машин та бази даних, патенти, товарні знаки, топології, ноу-хау та інші об'єкти інтелектуальної власності. У нових умовах розвитку цифрові технології надають величезні можливості для правовласників, наприклад, для управління авторськими правами. Уніфікація права інтелектуальної власності є важливою для досягнення балансу приватних і публічних інтересів, оскільки сприяє одноманітності правового режиму об'єктів та правового статусу суб'єктів права. Виключне право на нематеріальні за природою результати інтелектуальної діяльності та прирівняні до них засоби індивідуалізації у цивільному обороті набувають товарної цінності

та безпосередньо стають товарним продуктом. Оборот результатів науково-технічної діяльності впливає на формування загальних тенденцій соціального та економічного розвитку національного та міжнародного рівня. Інтелектуальна власність стає значним стимулятором економіки та потенційним джерелом сталого розвитку [71].

Слід відмітити, що питанням використання цифрових технологій у цивільному праві приділено увагу в дисертаційних дослідженнях. До прикладу Павлюк О.В. досліджено цивільно-правову охорону об'єктів права інтелектуальної власності, створених із використанням технологій штучного інтелекту [70]; Ващак В.А. охарактеризовано саморегулювання цивільних відносин в інтернеті [21]; Холявка С.В. детально досліджено питання цивільно-правових договорів у сфері інноваційної діяльності [166] тощо.

Сформувалось ряд важливих положень в сфері фінансового права, які потребують нормативного впорядкування. Наприклад, обіг віртуальних активів. Так, Бацулою В.М. обґрунтовується підхід, згідно з яким саме електронна форма вираження та можливість атрибуції цифровому активу певної економічної майнової цінності. З (отримання вигоди в майбутньому від його використання, поширення тощо) є фундаментальною ознакою віртуальних активів. Натомість обговорювані в наукових джерелах риси, притаманні лише криптовалютам (блокчейн-технологія, наявність унікального ідентифікатора), на наше переконання, не можуть вважатись ознакою, що характеризує цифрові активи як об'єкт цивільних правовідносин, адже механізми формування такої цінності є унікальними, оскільки не встановлюються національними банками або іншими державними регуляторами, а отже, є децентралізованими та ринковими за своєю природою [5].

Зазнало змін і кримінальне право в частині розширення можливостей своєчасного повідомлення про правопорушення, розшук і ідентифікацію злочинців за допомогою цифрових технологій. Крім того, як слушно

відмічає Негребецький В.В для ефективної боротьби з поширенням неправдивої інформації за допомогою інноваційних цифрових технологій необхідно використовувати досвід провідних європейських країн, підвищити роль цифрових інструментів виявлення і протидії дезінформації, в тому числі в роботі правоохоронних органів, із залученням профільних науково-дослідних установ та провідних фахівців в галузі кримінального права адаптувати чинне законодавство до вимог цифрової епохи [62].

В цьому напрямі Бенескул А.В. на рівні дисертаційного дослідження визначено пріоритетні заходи щодо зміцнення системи цифрової безпеки, а саме: підвищення рівня підготовки фахівців у сфері цифрових технологій; оновлення та впровадження якісного програмного забезпечення правоохоронних структур для своєчасного виявлення та протидії цифровій злочинності і загалом запобігання правопорушенням у цифровому середовищі; формування дієвої системи автоматизованого обміну інформацією на випадок будь-якого виду загроз у цифровому просторі, адже сучасні цифрові технології можуть виступати способом чи засобом вчинення багатьох видів кримінальних правопорушень; вдосконалення системи управління інформаційною безпекою, що використовують інформацію з усіх сховищ даних та дотримання конфіденційності її забезпечення [11].

Вагомого впливу зазнало адміністративне право, що пов'язано з потребою забезпечувати діяльність суб'єктів владних повноважень в різних сферах суспільних відносин засобами цифрових технологій. Підтвердженням слугуватимуть висновки, що обґрунтовують специфіку використання цифрових технологій в адміністративістиці. Останні дослідження присвячувались таким аспектам, як:

визначення ролі цифрових технологій в публічному управлінні та публічному адмініструванні через їх тлумачення як системи взаємопов'язаних засобів та прийомів, за допомогою яких здійснюється збір, обробка, фіксація, зберігання вхідної, а також формування та

поширення вихідної інформації особливим – цифровим способом, організована на всіх рівнях та у всіх сферах публічного управління, яка дозволяє підвищити ефективність публічного управління, автоматизувати деякі його процеси (Берназюк О.О.) [13];

варіативність можливостей використання цифрових технологій в ході адміністративних процедур через формування моделі розгляду і вирішення адміністративної справи, яка допускає застосування цифрових технологій для досягнення таких цілей: належної комунікації між особою та адміністративним органом, надання доступу до матеріалів справи, отримання документів та відомостей, необхідних для розгляду справи, прийняття рішення в автоматичному режимі, оприлюднення інформації про адміністративне провадження та прийняті рішення на офіційних веб-сайтах (Бойко І.) [15];

механізми впровадження цифрових технологій до системи прийняття рішень як умові сприяння розвитку безпечного середовища, що забезпечує більш ефективну роботу та відкриває нові можливості в керуванні регіоном. Виокремлюються окремі механізми впровадження конкретних цифрових та альтернативних інноваційних засобів у процес здійснення повноважень органами виконавчої влади та місцевого самоврядування (Коваленко С.В.) [44] тощо.

Так, на рівні монографічного дослідження науковцями Одеської школи права було звернуто увагу на зрізи теорії, правового регулювання, практики адміністративістики в умовах цифровізації, а саме: системності адміністративно-правового мислення в умовах розвитку цифровізаційних векторів врядування (Ківалов С.В.); цифрового концепту трансформації публічного адміністрування у сфері наукової діяльності (Білоус-Осінь Т.І.); адміністративним процедурам в умовах цифрової трансформації (Осадчий А.Ю.); електронному зверненню як формі контролю за діяльністю суб'єктів публічної адміністрації (Тодощак О.В.); адміністративному судочинство в умовах викликів цифровізації (Козачук Д.А.); методологічному аспекту

цифровізації публічного адміністрування (Фролова Є.І.); адміністративно-правовому регулюванню суб'єктивних публічних прав фізичної особи в умовах цифровізації (Стрельников А.В.); діалектиці взаємозв'язку цифрових технологій та адміністративної відповідальності (Савчук Р.М.); цифровій трансформації публічного адміністрування (Сандул Я.М.); адміністративно-правовим засадам функціонування електронного уряду (Гнатовська А.І.); трансформації правоохоронної системи на сучасному етапі цифровізації та розвитку інформаційного суспільства (Кубаєнко А.В.); особливостям надання електронних публічних послуг Національною поліцією України (Біла-Тюріна Ю.З.); цифровій модифікації діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції (Маслова Я.І.); концептуальним положенням захистові права на державну службу у сучасному цифровому вимірі (Біла-Тіунова Л.Р.); управлінню кадровим потенціалом у державній службі (Даниленко-Негара Ю.С.); правовому регулюванню та практичним особливостям професійної діяльності службовців міграційних органів в умовах цифровізації (Корнута Л.М.); сутності та процедури здійснення переведення в державній службі в умовах цифрової трансформації (Негара Р.В.); цифровій трансформації фінансового сектора України в умовах діджиталізації на рівні країн ЄС (Латковська Т.А.); бюджетній безпеці та засобам її забезпечення в умовах цифровізації (Койчева О.С.); фінансовому контролю та інформаційним технологіям (Сідор М.І.); впливу діджиталізації на прозорість бюджетної політики (Латковський П.П.) [1].

Важливість використання цифрових технологій та потреби їх адміністративно-правового забезпечення стали предметом дисертаційних досліджень в останній період. Наприклад, Желнованич Є.Г. звернуто увагу на той факт, що в умовах існуючих викликів цифрової ери Україна досягла значного прогресу на шляху цифрової трансформації й електронного урядування, а також у питаннях наближення законодавства України до законодавства ЄС щодо електронних довірчих послуг та електронних

комунікацій, інформаційної та медіаграмотності, електронного врядування та цифрової економіки, що сприяє поступовій інтеграції країни до Єдиного цифрового ринку Європейського Союзу. Сучасне інформаційне суспільство в Україні в умовах європейської інтеграції має базуватися на інформаційно-комунікаційних технологіях, «інтелектуальних» комп'ютерах, автоматизації та роботизації всіх сфер і галузей економіки та управління, єдиній інтегрованій системі зв'язку, що дозволить забезпечити кожній особі доступ до будь-якої інформації і знань, зумовить радикальні зміни в усій системі суспільних відносин, а також дозволить володіти достовірною і актуальною інформацією, а також ефективно використовувати адекватні методи її збору, аналізу і надання, що є основою успішної діяльності державних органів будь-якого рівня та побудови сервіс-орієнтованої держави [33].

Можна зробити висновок, що наукові праці дисертаційного рівня в адміністративістиці стосується впливу використання цифрових технологій на:

а) діяльність окремих суб'єктів публічного адміністрування. Наприклад, Мамедова С.А. присвятила своє дослідження інформаційному забезпеченню та кібербезпеці патрульної поліції. В результаті авторкою виявлено недоліки визначення термінологічного апарату у сфері інформаційного забезпечення та кібербезпеки Національної поліції загалом та патрульної поліції зокрема. Слід схвально відмітити запропоноване визначення поняття «кібербезпеки патрульної поліції як стану захищеності службових інтересів патрульної поліції у кіберпросторі, що досягається шляхом дотримання правових, організаційних, технічних вимог з використання інформаційних ресурсів, мереж, програмного забезпечення, носіїв інформації, засобів фото- та відеозйомки в роботі патрульних поліцейських для ефективного інформаційного забезпечення функціонування патрульної поліції, своєчасного виявлення, запобігання і нейтралізації реальних і потенційних кіберзагроз)» [55].

Ще одним прикладом може слугувати докторська дисертація Маслової Я.І. «Адміністративно-правове регулювання трансформації Національного агентства з питань запобігання корупції», в якій авторка виокремила способи реалізації повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції з використанням сучасних технологій залежно від конкретного напрямку діяльності: а) ті, що реалізуються в межах внутрішньо-організаційної діяльності та охоплюють цифровізовані підходи до ведення діловодства, організацію засідань, планування роботи, розподіл повноважень між уповноваженими особами тощо; б) ті, що реалізуються в межах правозастосовної діяльності та охоплюють, наприклад, цифровізовані підходи до здійснення моніторингу й контролю за виконанням актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, і прирівняних до них осіб [57].

б) окремі об'єкти адміністративно-правового впливу. Наприклад, у дисертації Подзігун Г.В. «Публічне адміністрування у сфері цифрової трансформації» встановлено, що цифрові технології вплинули на основоположні об'єкти адміністративно-правового впливу – суспільні відносини, що виникають у зв'язку із: 1) реалізацією виконавчо-розпорядчої діяльності суб'єктів публічного адміністрування; 2) наданням електронних адміністративних послуг; 3) притягненням особи до адміністративної відповідальності із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій; 4) забезпеченням прав і свобод громадян через використання інформаційно-комунікаційних технологій [77].

Щодо висновків, які стосуються особливостей використання цифрових технологій саме в адміністративному судочинстві, зазначимо наступне.

Використання цифрових технологій у судовій системі є важливим напрямком сучасних реформ, які спрямовані на покращення якості надання правосуддя, забезпечення доступності судових послуг та зниження витрат,

електронне ведення документації та судових процесів – впровадження електронного документообігу, автоматизація процесів та електронний доступ до судової інформації, що сприяє покращенню продуктивності та зменшенню витрат, віддалені судові засідання за допомогою використання відеоконференцій та інших засобів зв'язку. При цьому, захист конфіденційності та особистих даних є важливим аспектом їх забезпечення під час використання цифрових технологій у судових процесах. Суди повинні приділяти особливу увагу кібербезпеці та вживати заходів для захисту від кібератак та інших загроз [56].

Ідея «електронного судочинства» у широкому сенсі охоплює не лише електронне судочинство, але й усі супутні судочинству процеси, зокрема організацію діяльності суду, не пов'язану з відправленням правосуддя, а саме: 1) подачу позову та інших процесуальних документів; 2) використання засобів доказування в електронній формі; 3) проведення судового засідання онлайн через відеоконференції на платформах Meet і Zoom; 4) формування електронного дос'є, а значить і перенесення документообігу й діловодства в електронну форму; 5) доступ до матеріалів справи учасникам процесу та іншим особам через інтернет; 6) використання електронних судових повісток; 7) здійснення всього судочинства винятково за допомогою інтернету – електронний суд або *cybercourt*, *e-court* [19, с. 235].

Потреба універсального путівника щодо впливу цифровізації на судочинство в цілому стала основою видання посібника «Електронне судочинство» Робко Т., де лаконічно охарактеризовано використання цифрових технологій як під час розгляду окремих справ, так і вході забезпечення судочинства. Автором виділено позитивні зрушення в судовій системі, спричинені поширенням практики використання інформаційно-телекомунікаційних технологій, наприклад: цілодобовий доступ до системи «Електронний суд»; використання «Дія. Підпис» для верифікації громадянином як свого статусу, так і підписання ним окремих

процесуальних документів, що мають значення для судового процесу незалежно від їх місцезнаходження (в період дії правового режиму воєнного стану ця перевага набуває особливого контексту); економія часу та матеріальних ресурсів для подання паперових матеріалів, що мають значення для вирішення справи; чіткість фіксації отримання тих чи інших процесуальних документів, що дозволяє забезпечити прозорість судового процесу та уникнути маніпуляціям з недотриманням строків в судовому процесі тощо [138, с. 97].

Можна виділити різне найменування для використання цифрових технологій в адміністративному судочинстві та різні комбінації понять, що використовується науковцями-процесуалістами для вказівки на використання цифрових технологій під час розгляду публічно-правових спорів. Наприклад, «цифровізація адміністративного судочинства», «цифровізація адміністративного процесу», «діджиталізація адміністративного процесу», «адміністративне судочинство в умовах цифровізації», «адміністративне судочинство в умовах діджиталізації» тощо. Спільним для наукових розвідок з таким формулюванням є те, що їх змістовне наповнення відображає одні й ті самі характеристики використання цифрових технологій в адміністративному процесі. Вказані переваги мають значення і для адміністративного судочинства. Одночасно йому притаманні певні особливості [95, с. 200].

Так, Туровим В.Д. акцентовано увагу на впливові, що несе цифровізація на забезпечення принципів адміністративного правосуддя, зокрема необхідність застосування таких технологій для реалізації завдань та принципів судового процесу та меж їх впровадження. Автором окреслюються переваги та недоліки у використанні інформаційних технологій в процесі доказування. Дослідження показує, взаємозалежність змісту принципу справедливості судового рішення у адміністративному судочинстві та впровадженням інформаційних технологій і штучного інтелекту зокрема на етапі оцінки доказів. Реалізація такого принципу із

застосуванням цифрових технологій можуть привести до виникнення нових процесуальних правил, щодо тлумачення нормативно-правових актів та окремих їх норм [155].

До прикладу, Новіковою Т.В. доведено необхідність прозорості адміністративного процесу для забезпечення ефективного юридичного захисту порушених прав громадян, для забезпечення верховенства права і незалежності суду. Авторкою виокремлюються основні ознаки транспарентності в адміністративному процесі та встановлений пріоритет понять «відкритість», «прозорість», «публічність» над обмеженням і закритістю публічної інформації, за умови розширення зв'язків з громадськістю, представниками засобів масової інформації, своєчасного отримання судового рішення учасниками процесу, цілісності і незмінності інформації, оцифрування судових послуг, розширення цифрової комунікації з громадськістю [65].

В свою чергу, Міхайліна Т.В., Жаровська І.М., Кривешко І.В. здійснено критичний аналіз викликів, пов'язаних з діджиталізацією адміністративного судочинства в розрізі вимог до інформаційної культури судді. Виявлено, що діджиталізація адміністративного судочинства дозволить зменшити ризики у розгляді зазначеної категорії справ. Але, як зазначають автори: «... вона вимагатиме від суддів підвищеного рівня інформаційної культури, оскільки для того, щоб проект працював коректно, на початковому етапі в нього необхідно закласти масу положень, які відносяться до сфери правової та інформаційної етики. Звичайно, інформаційну культуру (рівно як і правову) штучному інтелекту привити не вдасться, оскільки культура характеризує наявність особистості та сукупність раціонально-чуттєвих оцінок ситуації. Але стандартизовані положення інформаційної етики, формалізовані для ШІ, мають бути напрацьовані разом суддями та програмістами» [59].

Підсумовуючи, приходимо до висновку, що наукова генеза використання цифрових технологій в адміністративному судочинстві

постійно доповнюється новими науковими працями, які певним чином стосуються цифровізації суспільних відносин або адміністративного судочинства, або впливу цифровізації на здійснення адміністративного судочинства. В цілому, наукові результати, що стосуються проблематики використання цифрових технологій в адміністративному судочинстві формують основу цього дослідження та є базисом для подальших досліджень як адміністративного процесуального права, так практики використання цифрових технологій.

У цій частині дослідження запропоноване визначення поняття «наукова генеза» як відображення висновків, які отримані в результаті інтелектуальної творчої діяльності, спрямованої на одержання нових результатів. Звернуто увагу на доктринальну полеміку щодо використання норм м'якого права для врегулювання цифровізації адміністративного судочинства. З приводу цього, Зазначено, що норми м'якого права не є обов'язковими до виконання. Відповідно будь-яка діяльність, що відбувається з використанням норм м'якого права не буде належною впорядкованою. Доцільним є вироблення та формування такої нормативної бази, що має універсальний характер та по можливості включає детермінацію електронного способу взаємодії. У випадку питань виключної цифрової діяльності за необхідно визначено оперативне прийняття профільних нормативно-правових актів.

1.2. Адміністративно-правові категорії цифровізації адміністративного судочинства.

В цілому, виникнення цифрових технологій, використання віртуального пропуску є об'єктивним та закономірним результатом досягнень людства у науково-технічній сфері. При цьому, цифровізація супроводжується зміною культури процесів, підвищенням ефективності та

продуктивності, оптимізацією роботи. Чи не нагальним питанням є впровадження цифровізації у роботу органів державної влади та органів місцевого самоврядування як основних учасників адміністративного судочинства. Процес цифровізації відзначається тривалістю та має наслідком значну трансформацію категоріального апарату, що забезпечує функціонування адміністративного судочинства в умовах інтенсифікації використання цифрових технологій.

У всіх сферах суспільного життя присутнє використання цифрових технологій, застосування яких має метою та наслідком підвищення ефективності та модернізацію усіх процесів та створення цифрового суспільства. Як наслідок має бути певна єдина термінологія, яка позначає використання цифрових технологій.

Перш за все, слід звернутися до визначення поняття «цифровізації» та її основних характеристик. Так, аналіз підходів до визначення цифровізації дає змогу стверджувати про відсутність єдиного тлумачення зазначеного терміну.

На нормативному рівні, визначення цифровізації було закріплено у Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації. Згідно даного акту, під цифровізацією слід розуміти своєрідне насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливорює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір [135].

Цим же актом визначаються принципи цифровізації, які передбачають необхідність створення цифрових інфраструктур, визначають цільове спрямування цифровізації, механізм її здійснення, ціннісні орієнтири та передбачають важливість її стандартизації.

Згідно визначення, наданого у Енциклопедії інформаційних наук і технологій, цифровізація являє собою інтеграцію цифрових технологій у

повсякденне життя суспільства шляхом оцифровки всього, що можна оцифрувати [180].

Як зазначає Г. Ткачук, цифровізація є визнаним механізмом економічного зростання завдяки здатності технологій позитивно впливати на ефективність, результативність, вартість та якість економічної, громадської та особистої діяльності [153].

Слушними видаються висновки Ю. Нікітіна, який визначає цифровізацію як процес переходу до нових способів діяльності підприємства шляхом впровадження цифрових технологій [64].

Аналіз існуючих наукових висновків, дає можливість виділити певні ознаки цифровізації, а саме:

1) перехід контенту, який має статичний, фізичний або аналоговий характер у мобільний та персональний. При цьому, особі надається можливість самостійно контролювати інформацію, формувати індивідуальну інформаційну траєкторію та визначати інформаційну діяльність;

2) здійснення переходу до простих технологій комунікації. При цьому, технологія сприймається і використовується виключно як інструмент спілкування та має основну і головну характеристику – керованість; (технологія стає лише засобом

3) комунікації отримують гетерогенний характер. Це має прояв у тому, що вертикальна та/або ієрархічна комунікація перестає використовуватися та втрачає свою актуальність. На заміну такій комунікації приходять комунікації, яка має мережеву структуру.

Цифровізація як явище потребує сталого цілісного нормативно-правового впорядкування. Відповідно, категоріальний апарат, що використовується для позначення використання цифрових технологій в цілому, та у сфері адміністративного судочинства, зокрема, має бути логічно пов'язаним та єдиним в окремих аспектах.

Проаналізуємо окремі категорії, що стосуються як сфери адміністрування, так і судочинства. Йдеться про детермінацію понять: електронного доступу, електронного підпису, електронної ідентифікації, електронного документообігу, відеоконференції тощо.

Чинне законодавство не містить визначення поняття «електронний доступ». Правова доктрина також не передбачає даного визначення. У наукових працях згадують поняття «доступ до судової інформації», «доступ до електронного правосуддя», «доступ до судових актів» тощо, але їх зміст не розкривається [52]. Академічним тлумачним словником української мови «доступ» визначено в якості 1) місця, по якому можна наблизитися до чого-небудь; 2) прохід до чого-небудь [4].

Аналізуючи тенденції цифровізації, що мають місце у правовій сфері, серед яких електронне правосуддя, електронне урядування, електронна демократія, електронна охорона здоров'я тощо [68], приходимо висновку, що електронний доступ у межах сфери адміністративістики передбачає можливість звернення до ключових сервісів надання публічних послуг для прийняття стосовно таких осіб адміністративних актів, що є складовими цифрової трансформації, та здійснюється у електронній формі з використанням засобів електронної ідентифікації та електронного підпису.

Електронний доступ як адміністративна категорія цифровізації передбачає можливість отримувати публічні послуги, інформацію та адміністративні процедури за допомогою електронних засобів і технологій. Розвиток електронного доступу головним чином відбувається шляхом функціонування таких платформ, як Дія, Електронні сервіси Державного земельного кадастру, «Єдине вікно подання електронної звітності», електронний кабінет платника податків, Онлайн будинок юстиції, Веб-портал «Звернення у сфері державної реєстрації актів цивільного стану», що дозволяють громадянам отримувати доступ до адміністративних послуг онлайн.

Поняття «електронний підпис» визначено численними нормативно-правовими актами. Відповідно до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», електронний підпис є обов'язковим реквізитом електронного документа, який використовується для ідентифікації автора та/або підписувача електронного документа іншими суб'єктами електронного документообігу; Законом України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» визначено, що електронні дані, що додаються до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються і використовуються підписувачем як підпис [109].

Ідентичне визначення закріплено Імплементативним Регламентом Комісії (ЄС) 2019/1715 від 30 вересня 2019 року про встановлення правил функціонування системи управління інформацією для офіційного контролю та її системних компонентів [37]. Угода про цифрову торгівлю між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії визначила електронний підпис як дані в електронній формі, які містяться в електронному повідомленні даних, прикріплені до нього або логічно пов'язані з ним і можуть використовуватися для ідентифікації підписанта у зв'язку з повідомленням з даними та вказують на схвалення підписантом інформації, яка міститься в повідомленні з даними [156].

На рівні правової доктрини закріплено різноманітні визначення електронного підпису. Так, І. Верес визначає електронний підпис як набір даних в електронній формі, який виконує функції ідентифікації особи, яка підписувала його, та засвідчувала волевиявлення її волі [22]. На думку І. Свидрука, електронний підпис тлумачиться як набір символів, що дає змогу безпомилково ідентифікувати носія цього «підпису», а також переконатися, що інформація в документі не змінена [140, с. 36]. М. Дутов звертає увагу, що термін «електронний цифровий підпис» означає дані, передані разом із текстом повідомлення, одержані з використанням здійснення певних алгебраїчних перетворень тексту, надіслані «закритим ключем» відправника, відомим лише йому [32, с. 122]. Таким чином, електронним

підписом є зафіксовані на носії дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка підписує електронний документ (що прирівнює його до власноручного підпису).

Поняття «електронна ідентифікація» було введено в обіг у зв'язку із цифровізацією та розвитком електронних довірчих послуг. Правова доктрина не містить єдиного визначення даного поняття. Так, О.Є. Малашко звертає увагу, що система електронної ідентифікації постає складовою частиною інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури, що забезпечує електронну взаємодію суб'єктів взаємодії з користувачами системи [54]. На думку Ю.І. Горбенка, Ю.В. Гончарової, електронна ідентифікація є процесом використання персональних даних ідентифікації в електронній формі, які однозначно визначають фізичну або юридичну особу. Авторами звернено увагу на різновиди електронної ідентифікації особи, серед яких парольна ідентифікація, апаратна ідентифікація та біометрична ідентифікація (відбиток пальця, сканування сітківки ока тощо) [28]. Поруч з цим, в контексті адміністративної сфери, законодавство передбачає інтегровану ідентифікацію [117], зокрема через електронний підпис.

Податковим кодексом України визначено, що електронна ідентифікація є процедурою використання ідентифікаційних даних особи в електронній формі, які однозначно визначають фізичну особу, юридичну особу або представника фізичної чи юридичної особи [76]. Відповідно до Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні електронна ідентифікація – процес використання ідентифікаційних даних особи в електронній формі, які однозначно визначають фізичну, юридичну особу або представника юридичної особи [134]. Електронна ідентифікація згідно Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 910/2014 від 23 липня 2014 року про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для електронних транзакцій на внутрішньому ринку та про скасування Директиви 1999/93/ЄС є процесом використання ідентифікаційних даних особи в електронній формі, які однозначно визначають фізичну особу, або

юридичну особу, або фізичну особу, що представляє юридичну особу [137]. Підсумовуючи викладене, ідентифікація особи є процесом встановлення особи, тобто підтвердження особистості в електронному середовищі за допомогою електронних засобів ідентифікації.

Чинним законодавством України не закріплено термін «відеоконференція», на відміну від «відеоконференцзв'язок» та «відеофіксація». Поруч з цим, відповідно до процесуальних кодексів України (Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України тощо) визначено, що учасники справи, а також свідки, експерти та інші учасники судового процесу мають право брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції через засоби відеозв'язку в режимі реального часу.

Правовою доктриною закріплено чимало визначень понять «відеоконференція». Так, на думку М.І. Пашковського відеоконференція є телекомунікаційною технологією. В.В. Мурадов визначає відеоконференцію як сеанс двосторонньої інтерактивної комунікації. О.С. Клементьєв, О.Г. Волеводз тлумачать відеоконференцію в якості комп'ютерної технології, В.Я. Тацій, В.П. Пшонка, А.В. Портнов – як інформаційну технологію тощо [36, с. 11]. У будь-якому випадку не можна не погодитися, що відеоконференція є засобом забезпечення доступності правосуддя, підвищення ефективності судових процедур, а також зниження витрат часу і ресурсів.

Історично поняття «відеоконференція» було закріплено Порядком роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду (який наразі втратив чинність), згідно якого під відеоконференцією розумілася телекомунікаційна технологія інтерактивної взаємодії двох або більше віддалених учасників судового провадження з можливістю обміну аудіо- та відеоінформацією у

реальному масштабі часу [122]. Згідно юридичної термінології, відеоконференція є інтерактивною взаємодією двох або більше віддалених учасників судового процесу з можливістю обміну аудита відеоінформацією у реальному часі [174].

Як адміністративна категорія цифровізації, відеоконференція є процесом організації та здійснення адміністративних дій і взаємодії за допомогою відеозв'язку в реальному часі, що дає змогу здійснювати управлінські, консультаційні, судові та інші офіційні процедури дистанційно.

Суміжне поняття – «електронного зв'язку» аналогічно не врегульовано чинним законодавством України. Натомість звернемо увагу на визначення «електронна комунікація», під яким розуміють процес здійснення обміну інформацією між підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності та інформаційними ресурсами за допомогою електронних засобів зв'язку і обробки інформації [117]. Як зазначає Юлія Остапчук, електронна комунікація вимагає використання електронно-обчислювальної техніки і сучасних засобів зв'язку, що перетворюють повідомлення на машиночитану форму, але для комуніканта і реципієнта інформація існує у вигляді писемного, зображувального або звукового повідомлення [67, с. 39]. Як адміністративна категорія цифровізації електронна комунікація (електронний зв'язок) передбачає обмін інформацією за допомогою електронних засобів і технологій, а також документами та іншими даними між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, а також компаніями, установами, організаціями та громадянами.

Щодо поняття «електронного документообігу», то воно визначено Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг», відповідно до якого електронний документообіг є сукупністю процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів,

які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів [108]. Дане поняття також визначалося Методикою визначення належності бюджетних програм до сфери інформатизації [115] та Порядком обміну електронними документами з контролюючими органами [120].

Копняк К.В., Покинйчереда В.В. звертають увагу, що електронний документообіг є інструментом організації та адміністрування інформації, що також виступає каталізатором управління знаннями та постійного вдосконалення [49]. Електронний документообіг являє собою процес створення, обміну, зберігання та управління документами в електронній формі з застосуванням електронним підписом, що дає змогу ідентифікувати особу, яка склала (підписала) даний документ. На думку Г.В. Охріменка, електронний документообіг дає змогу створити в організації єдиний інформаційний простір, інтегруючи в інформаційний вузол усі документальні системи. При цьому інтеграція здійснюється без втрати якості роботи з документами, зі збереженням традицій українського діловодства [69]. Розмірковуючи щодо електронного документообігу, Тарнавський Ю.А. звертає увагу, що системи електронного документообігу (СЕД) є складним комплексом технічних та організаційних рішень, що сприяють збереженню і раціональному використанню людських ресурсів та сприяють підвищенню ефективності управління потоками корпоративних документів чи інформації [149]. Тобто, електронним документообігом є система обміну документами в електронній формі (з накладеним на них електронним підписом) за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Повертаючись до судовій системи, зазначимо, що впровадження цифровізації у цій сфері характеризувалось повільністю та своєрідною нерішучістю. Взявши а основу аналіз тлумачення поняття «цифровізації» вбачаємо доцільним надати авторську дефініцію «цифровізації адміністративного судочинства» під якою пропонується розуміти

впровадження у процес здійснення судочинства адміністративними судами цифрових технологій, за допомогою використання систем інформаційно-комунікаційного обміну з метою посилення функціональної та процесуальної спроможності адміністративних судів.

Одночасно, прагнення у використанні інформаційно-телекомунікаційних технологій у судочинстві має наслідком досягнення можливості здійснення електронного правосуддя. Це теоретичне поняття охоплює методи та форми, якими учасники судового процесу використовують інформаційні технології для здійснення процесуальних дій. Згідно з висновками В.А. Бондаренка та Н.О. Пустової, швидкі темпи віртуалізації судової системи позитивно впливають на розвиток інформаційного суспільства. Один з ключових принципів цього розвитку – право на рівний доступ до інформації, що враховує удосконалення положень процесуального законодавства під впливом алгоритмів електронного правосуддя. Щодо поняття «електронний суд», то за його допомогою відображається спосіб процесуальних особливостей розгляду та вирішення справи [74], форма судового процесу, заснованого на новітніх інформаційних технологіях, що забезпечує повний цикл розгляду судової справи в електронному форматі [18, с. 25]. Як зазначається на Урядовому порталі: «...завдяки трансформації електронного суду українці зможуть: звертатися до суду онлайн у зручний час 24/7; отримувати судові рішення в електронній формі; подавати докази; сплачувати штрафи, вносити та повертати судові збори та застави; подавати процесуальні документи та повідомляти про події; ознайомлюватися з матеріалами електронної судової справи; переглядати відкриті дані та реєстри; аналізувати судову практику й ефективність роботи судів» [157]. Вказані можливості мають бути нормативно передбачені та якісно забезпечені, адже лише тоді вони зможуть бути втілені в правову дійсність.

Загалом, «Електронний суд» в межах правового поля визначається як підсистема ЄСІТС, що забезпечує можливість користувачам відповідно до

наявних технічних можливостей підсистеми ЄСІТС створювати та надсилати в електронному вигляді процесуальні чи інші документи до суду, інших органів та установ у системі правосуддя, а також отримувати інформацію про стан і результати розгляду таких документів чи інші документи. Згідно з Інструкцією з використання підсистеми «Електронний суд» Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, порядок подання первинної позовної заяви до суду, містить наступні кроки:

- 1) вибір регіону та суду;
- 2) заповнення персональної інформації щодо позивача, в тому числі ПІБ, реєстрація місця проживання, РНОКПП тощо;
- 3) додання інформації про представника позивача;
- 4) заповнення персональної інформації щодо відповідача, в тому числі ПІБ, реєстрація місця проживання, РНОКПП тощо;
- 5) додання інформації щодо інших учасників справи;
- 6) ціна позову;
- 7) додання тексту позовної заяви;
- 8) підтвердження того, що позивачем не подано іншого позову до цього ж позивача з тим самим предметом та з тих самих підстав;
- 9) завантаження всіх документів, відео- та аудіо- файлів, що підтверджують позовні вимоги;
- 10) сплата судового збору, що розраховується автоматично та зазначається у графі «До сплати» [118].

Відзначимо, що актуальним вектором нормативно-правового регулювання цифровізації в адміністративному судочинстві також є термінологія цифрового спрямування. Загалом, Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система включає сукупність інформаційних та телекомунікаційних підсистем (модулів), що забезпечують автоматизацію процесів діяльності судів, органів та установ в системі правосуддя, включаючи документообіг, автоматизований розподіл справ, обмін документами між судом та учасниками судового процесу, фіксування

судового процесу та участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції, складання оперативної та аналітичної звітності, надання інформаційної допомоги суддям, а також автоматизацію процесів, які забезпечують фінансові, майнові, організаційні, кадрові, інформаційно-телекомунікаційні та інші потреби користувачів ЄСІТС [131].

У Положенні про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи виокремлено порядок функціонування У таких модулів, як: «Електронний суд», «Електронний суд», «Підсистему відеоконференцзв'язку» та особливості автоматизованого розподілу справ. Всі підсистеми є взаємопов'язаними між собою, оскільки, до прикладу, для подання процесуальних документів до суду чи прийняття участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції, особа має бути зареєстрована в системі ЄСІТС, тобто створення власного електронного кабінету з електронною адресою. Функціонування модулів електронного правосуддя буде можливим лише тоді, коли буде використовуватись необхідна термінологія для позначення цифрових явищ. Йдеться про визначення: відеоконференції як телекомунікаційної технології інтерактивної взаємодії двох або більше віддалених учасників судового провадження з можливістю обміну аудіо- та відеоінформацією в реальному часі; електронної копії паперового документа як документа в електронній формі, що містить візуальне подання паперового документа, отримане шляхом сканування (фотографування) паперового документа; електронного повідомлення (повідомлення) як автоматично створеної та переданої в електронній формі інформації, в тому числі про доставку, отримання, реєстрацію чи відмову в реєстрації електронного документа адресатом; електронного кабінету як персонального кабінету у підсистемі (модулі) ЄСІТС, за допомогою якого особі, яка пройшла електронну ідентифікацію, надається доступ до інформації та сервісів ЄСІТС або її окремих підсистем (модулів), у тому числі можливість обміну (надсилання та отримання) документами (в тому числі процесуальними документами,

письмовими та електронними доказами тощо) між судом та учасниками судового процесу, а також між учасниками судового процесу тощо [118].

У цій частині дослідження до пріоритетних напрямів нормативно-правового регулювання цифровізації в адміністративному судочинстві віднесено вірне використання та єдине тлумачення термінології, що стосується практики цифрових технологій в адміністративному судочинстві. Акцентовано увагу на тому, що процес цифровізації відзначається тривалістю та має наслідком значну трансформацію категоріального апарату, що забезпечує функціонування адміністративного судочинства в умовах інтенсифікації використання цифрових технологій має бути певна єдина термінологія, яка позначає використання цифрових технологій.

Надано авторську дефініцію цифровізації адміністративного судочинства, під якою пропонується розуміти впровадження у процес здійснення судочинства адміністративними судами цифрових технологій, за допомогою використання систем інформаційно-комунікаційного обміну з метою посилення функціональної та процесуальної спроможності адміністративних судів.

1.3. Принципи адміністративно-правового забезпечення цифровізації.

Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у всі сфери суспільного життя повинне ґрунтуватися на певних засадах, на яких будується і функціонує будь-яка система, в тому числі правова. В свою чергу, цифровізація інститутів та механізмів, що регулюють діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування повинна бути побудована на конкретних, визначених державою та викликами, принципах. Такі принципи мають уніфікувати забезпечення законності і доцільності

управлінських рішень, бути підґрунтям для захисту прав і свобод громадян, а також ефективного функціонування державного апарату.

Історико-лінгвістичний аналіз визначає, що під принципами слід розуміти початок, основу, основне вихідне положення будь-якої теорії, вчення, науки [173, с. 515]. Як слушно зазначає Т. Газницька, принципи в певній мірі є ідейною основою, якою необхідно керуватися в пізнавальній та практичній діяльності [27, с. 19-24].

У юридичному контексті «принцип» – це основна ідея, яка визначає сутність правової системи. Принципи права мають вищу юридичну силу і є основою для прийняття конкретних правових норм. Вони відображають загальнолюдські цінності та забезпечують стабільність і передбачуваність правового регулювання. Для цілей цього дослідження, доцільно виходити з того, що принципи адміністративно-правового забезпечення цифровізації є:

- а) з одного боку різновидом принципів адміністративно-правового забезпечення;
- б) з іншого – різновидом принципів цифровізації як соціально-правового явища.

В першому значенні вихідним буде те, що принципи відіграють роль орієнтирів у формуванні права. Зокрема, еволюція права походить від ідей до норм, потім через реалізацію норм – до суспільної практики. Саме починаючи з появи ідей, а ідея досить часто формується у вигляді правового принципу, принцип визначає, направляє розвиток права [35]. Оскільки право слугує основою суспільного порядку і засобом вирішення конфліктів, його принципи мають бути побудовані відповідно до цих завдань. Принципи права охоплюють усі сфери правових відносин і надають їм логічної цілісності, відображаючи багатовіковий досвід розвитку правових систем.

Вбачається можливим виділити певні ознаки принципів у праві, зокрема:

- 1) Загальність. Принципи охоплюють широке коло явищ і відносин, не обмежуючись конкретними ситуаціями;
- 2) Стабільність. Принципи зберігають свою актуальність протягом тривалого часу, хоча їхнє конкретне втілення може змінюватися;
- 3) Вища нормативна сила. Принципи стоять над іншими нормами права, надаючи їм загальний напрямок і визначаючи їх зміст.
- 4) Нормативна визначеність. Принципи формулюються у вигляді загальних правил поведінки, які визначають межі допустимого;
- 5) Орієнтація на цінності. Принципи відображають суспільні цінності, такі як справедливість, рівність, свобода, гуманізм;
- 6) Системність. Принципи утворюють єдину систему, взаємопов'язані між собою;
- 7) Динамічність. Принципи здатні розвиватися і змінюватися відповідно до змін у суспільстві.

Важливо зазначити, що досить вагомою є роль принципів у праві, що обумовлюється значимістю функціонального призначення принципів. Принципи виконують важливі функції, зокрема:

- орієнтаційну (визначають напрямки розвитку права);
- інтегруючу (об'єднують різноманітні галузі права в єдину систему);
- оціночну (служать критерієм для оцінки правових норм та інститутів);
- гарантійну (забезпечують захист прав і свобод людини) [75 с. 131].

Конкретизуючи принципи адміністративно-правового забезпечення, слід відзначити, що вони являють собою фундаментальні засади, на яких будується система публічного адміністрування. Вони визначають напрямки, межі та способи реалізації управлінських повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування.

Можливим видається виокремити певні ознаки, що характеризують принципи адміністративно-правового забезпечення [73], а саме:

застосовуються до широкого кола адміністративних дій та ситуацій, а не обмежуються конкретними випадками;

залишаються актуальними протягом тривалого часу, хоча їх конкретне застосування може змінюватися;

мають перевагу над іншими адміністративними нормами, надаючи їм загальний напрямок і визначаючи їх зміст;

формулюються як загальні правила поведінки, що визначають межі допустимої поведінки;

відображають суспільні цінності, такі як справедливість, рівність, свобода і гуманізм;

утворюють єдину систему, взаємопов'язані між собою;

можуть розвиватися і змінюватися у відповідь до суспільних трансформацій.

Принципи цифровізації безпосередньо пов'язані з принципами передання інформації. До останніх можна віднести: гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації та свобода її обміну; об'єктивність, вірогідність інформації; повноту і точність інформації; законність одержання, використання, поширення та зберігання інформації. Такий підбір принципів відображає позитивну направленість регулювання інформаційних відносин в Україні. Гарантованість права на інформацію незалежно від цифрової форми передачі ґрунтується на необхідності оприлюднення максимально можливої кількості інформації, що є у розпорядженні державних або недержавних установ, підприємств організацій, а також у фізичних осіб. Також відповідно до цього принципу максимальне розкриття інформації витікає з припущення, що вся інформація, так чи інакше, належить людям. Член суспільства не повинний обґрунтовувати своє право мати доступ до будь-якої частини інформації в будь-якому випадку. Немає жодної потреби для особи пояснювати чи доводити, чому вона потребує окрему особливу частину інформації.

Примітно, що в інформаційному праві виокремлюються спеціальні принципи передачі інформації в мережі Інтернет. Наприклад: принцип єдиного глобального характеру мережі; принцип точного дотримання правил користування мережею; принцип недоторканності приватної власності на інформацію і дотримання норм авторського права; принцип доступності до інформації, який включає право кожного суб'єкта суспільства мати доступ до інформаційних технологій і будь-якої необхідної для нього інформації, дозволеної для доступу, у будь-який час і в будь-якому місці [170]. Ці ж принципи є основою цифровізації як адміністративної діяльності, так і судочинства.

Переходячи до характеристики принципів адміністративно-правового забезпечення цифровізації, слід акцентувати увагу на тому, що вони є різновидом принципів цифровізації як соціально-правового явища.

На думку, Г. Ткачук, цифровізація як соціально-правове явище визнаним механізмом економічного зростання завдяки здатності технологій позитивно впливати на ефективність, результативність, вартість та якість економічної, громадської та особистої діяльності [153]. В свою чергу, Ю. Нікітін визначає цифровізацію як процес переходу до нових способів діяльності підприємства шляхом впровадження цифрових технологій [64].

Аналізуючи наукові дослідження, можна виокремити такі характерні вихідні засади процесу цифровізації, а саме:

1) Індивідуалізація доступу до інформації. Статичні, фізичні носії інформації замінюються цифровими форматами, які дозволяють кожному користувачу формувати свій індивідуальний інформаційний шлях;

2) Демократизація комунікації. Складні технології поступово замінюються простими у використанні інструментами, що робить спілкування доступним для широкого кола людей;

3) Зміна структури комунікації. Вертикальні ієрархічні моделі спілкування поступаються місцем горизонтальним мережевим взаємодіям, що сприяє більшій відкритості та рівності в спілкуванні.

Надаючи авторське визначення принципів адміністративно-правового забезпечення цифровізації, слід відзначити що це фундаментальні засади, які визначають напрямки, межі та способи реалізації державної політики у сфері цифрової трансформації та спрямовані на створення правового середовища, яке сприяє розвитку цифрових технологій, захисту прав громадян у цифровому просторі та забезпеченню ефективного управління цифровими процесами.

На нашу думку, доцільність формулювання та подальшого розгляду принципів адміністративно-правового забезпечення цифровізації пояснюється такими факторами:

- 1) необхідність загальносистемного сприйняття цифровізації як одного із проявів функцій держави;
- 2) системне формулювання пропозицій щодо організаційно-правових кроків, спрямованих до розумного поєднання централізації та децентралізації цифровізації різних сфер;
- 3) підготовка нових нормативно-правових актів суттєво полегшується за умови наявності «дороговказів» у вигляді принципів права, які визначають загальну стратегію законотворчості у цій сфері;
- 4) захист прав у сфері цифровізації сприйматиметься як складова загальної системи захисту прав людини;
- 5) засади вдосконалення системи заходів, спрямованих на покращення якості та безпеки цифровізації, більш реально втілюватимуться у життя за умови базування на принципах права;
- 6) різноманітні регіональні програми, що ініціюватимуться у сфері цифровізації, будуть більш успішними, коли вони провадитимуться не хаотично, безсистемно, а на підставі певних принципів, які надавали би такого роду акціям певної узгодженості, послідовності та більшої ефективності [96].

Основним нормативно-правовим актом, котрий визначає принципи адміністративно-правового забезпечення цифровізації є Концепція розвитку

електронного урядування в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України у 2017 році (далі – Концепція). Цей документ спрямований на визначення напрямів, механізмів і строків формування ефективної системи електронного урядування в Україні для задоволення інтересів та потреб фізичних та юридичних осіб, вдосконалення системи державного управління, підвищення конкурентоспроможності та стимулювання соціально-економічного розвитку країни [133].

Концепція покликана підтримати координацію та співпрацю органів державної влади та органів місцевого самоврядування для досягнення необхідного рівня ефективності та результативності розвитку електронного урядування, просування ідеї реформування державного управління та децентралізації на базі широкого використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в усій країні.

Згідно Концепції, визначається 6 основних принципів адміністративно-правового забезпечення цифровізації, детальна характеристика яких надається нижче.

Першим принципом адміністративно-правового забезпечення цифровізації визначається «цифровий за замовчуванням». Концепція тлумачить цей принцип як забезпечення будь-якої діяльності органів влади (у тому числі надання публічних послуг, забезпечення міжвідомчої взаємодії, взаємодії з фізичними та юридичними особами, інформаційно-аналітичної діяльності) передбачає електронну форму реалізації як пріоритетну, а планування та реалізацію будь-якої реформи, проекту чи завдання – із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій. На нашу думку, цей принцип є надзвичайно важливим для успішної цифровізації публічного адміністрування окремо та створення цифрової держави загалом. Він стимулює активне впровадження цифрових технологій у всі сфери діяльності державних органів, роблячи електронні сервіси доступними та зручними для громадян і бізнесу.

Другим принципом згідно Концепції є принцип «одноразового введення інформації». Він тлумачиться на нормативному рівні як реалізація підходу, за якого фізичні та юридичні особи лише один раз подають інформацію до органів влади, а у подальшому ця інформація повторно використовується органами влади для надання публічних послуг та виконання інших владних повноважень з дотриманням вимог захисту інформації та персональних даних.

Побудова цифровізації на цьому принципові є важливим кроком у напрямку створення ефективного електронного урядування. Він значно спрощує взаємодію громадян та бізнесу з державою, зменшуючи бюрократичні бар'єри та підвищуючи рівень довіри до державних органів. Цей принцип має певні переваги, а саме:

- 1) Економія часу та ресурсів. Громадянам та бізнесу не потрібно повторно заповнювати однакові форми та надавати ті самі документи;
- 2) Зменшення помилок. Ризик виникнення помилок при введенні інформації зменшується, оскільки дані вводяться лише один раз і автоматично передаються між різними системами;
- 3) Підвищення точності даних: Інформація зберігається в єдиній базі даних, що забезпечує її актуальність та точність;
- 4) Збільшення прозорості. Громадяни можуть відстежувати рух своїх звернень та отримувати інформацію про хід розгляду справ.
- 5) Створення єдиного інформаційного простору. Інтеграція різних інформаційних систем дозволяє створювати єдиний інформаційний простір, що полегшує прийняття управлінських рішень.

Третім принципом згідно Концепції є принцип сумісності за замовчуванням, який полягає у здійсненні проектування та функціонування інформаційно-телекомунікаційних систем в органах влади відповідно до єдиних відкритих вимог та стандартів для забезпечення їх подальшої сумісності та електронної взаємодії та повторного використання. Цей принцип є одним з фундаментальних принципів успішної цифровізації та

спрямований на створення єдиного інформаційного простору, де різні інформаційні системи можуть взаємодіяти між собою, обмінюватися даними та надавати спільні послуги. Можливим є виділення кількох переваг цього принципу, а саме: зменшення витрат. Використання єдиних стандартів та протоколів дозволяє знизити витрати на розробку та підтримку інформаційних систем;

підвищення ефективності. Сумісність систем дозволяє автоматизувати обмін даними та скоротити час на виконання рутинних операцій;

покращення якості послуг. Завдяки інтеграції інформаційних систем, громадяни та бізнес можуть отримувати комплексні послуги в одному місці;

створення єдиного інформаційного простору. Інтеграція різних інформаційних систем дозволяє створювати єдиний інформаційний простір, що полегшує прийняття управлінських рішень;

спрощення розробки нових систем. Нові інформаційні системи можуть бути легко інтегровані в існуючу інфраструктуру, що скорочує час їх розробки та впровадження.

Четвертим принципом адміністративно-правового забезпечення цифровізації є принцип доступності та залучення громадян. Він передбачає, що всі громадяни мають рівні можливості для доступу до державних електронних послуг та участі в процесі прийняття рішень. Ключовими аспектами цього принципу є:

1. Рівний доступ. Всі громадяни, незалежно від їхнього соціального статусу, віку, місця проживання, мають мати рівні можливості для використання електронних послуг;

2. Простота використання. Інтерфейси електронних послуг повинні бути інтуїтивно зрозумілими та не вимагати спеціальних знань;

3. Мовна доступність. Інформація та інтерфейси електронних послуг повинні бути доступні державною мовою та, за необхідності, мовами національних меншин;

4. Безбар'єрність. Електронні послуги повинні бути доступні для людей з інвалідністю;

5. Залучення громадян до розробки. Громадяни повинні мати можливість брати участь у розробці та вдосконаленні електронних послуг, висловлювати свої пропозиції та зауваження.

6. Прозорість та відкритість. Інформація про роботу електронних послуг, а також про те, як приймаються рішення щодо їх розвитку, повинна бути доступною для громадськості.

П'ятим принципом згідно Концепції є відкритість та прозорість. Відкритість та прозорість як принцип адміністративно-правового забезпечення цифровізації означає зобов'язання державних органів зробити інформацію та процеси прийняття рішень вільно доступними для громадськості. Цей принцип підкреслює важливість публічного доступу до інформації; активного розкриття інформації (державні органи повинні активно розкривати інформацію про свою діяльність, плани та рішення, не чекаючи офіційних запитів); прозорості у прийнятті рішень (обґрунтування рішень та критерії, за якими їх приймають, повинні бути зрозумілими для громадськості); громадської участі (громадяни повинні мати можливість брати участь у розробці політики та законодавства, пов'язаних з цифровізацією).

Шостим та останнім принципом адміністративно-правового забезпечення цифровізації є довіра та безпека. Він означає, що громадяни та бізнес повинні бути впевнені в тому, що їхні дані та взаємодія з державними органами в цифровому середовищі є захищеними та конфіденційними. Основні аспекти цього принципу полягають у наступному:

1. Захист персональних даних. Держава зобов'язана забезпечити захист персональних даних громадян від несанкціонованого доступу, розголошення, знищення, зміни, пошкодження або втрати;

2. Інформаційна безпека. Державні інформаційні системи повинні бути захищені від кібератак, хакерських атак та інших загроз інформаційній безпеці;

3. Конфіденційність. Вся інформація, отримана державними органами від громадян та бізнесу, повинна зберігатися в суворій конфіденційності;

4. Прозорість механізмів захисту. Громадяни повинні мати чітке уявлення про те, як їхні дані захищаються і які заходи вживаються для забезпечення інформаційної безпеки;

5. Відповідальність. Державні органи несуть відповідальність за забезпечення безпеки та конфіденційності даних громадян [133].

Примітно, що Концепція розвитку електронного урядування в Україні тривалий час не оновлювалась. Попередній нормативний документ, що визначав засади використання цифрових технологій в діяльності публічного сектору була Концепція розвитку електронного урядування в Україні, яка затверджувалась Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.12.2010 р. та втратила чинність з прийняттям оновленого варіанту у 2017 році [132]. У первинній редакції виділялось лише чотири принципи: прозорості та відкритості; конфіденційності та інформаційної безпеки; єдиних технічних стандартів і взаємної сумісності; орієнтованості на інтереси і потреби споживачів послуг [132].

Можна констатувати, фрагментарне стратегічне планування в окремих секторах державного регулювання щодо впровадження практики цифрових технологій. Прикладом може слугувати Стратегія здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації, що затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 р. № 1467-р. [123]. Цікавим є підхід до поділу принципів, яким має слідувати цифровізація управління державними фінансами, а саме:

1) принципи у сфері бізнес-логіки інформаційних систем (наприклад, принципи оперативності і доступності до необхідної інформації в режимі он-лайн для прийняття управлінських рішень; принцип забезпечення інформаційної інтеграції на рівні інформаційних систем, в автоматичному режимі он-лайн; принцип узгодженості проектів, відсутність дублювання інформаційних потоків та систем);

2) принципи у сфері архітектури інформаційних систем (наприклад, принцип використання готових програмних рішень та платформ або подальше доопрацювання вже діючих власних розробок (з поступовим переходом на відкритий вихідний код) для впровадження автоматизації бізнес-процесів; принцип єдиного централізованого сховища даних та використання сучасних, гнучких інструментів для підготовки та аналізу звітності (система підтримки прийняття рішень); принцип створення конкурентного середовища (програмні продукти повинні бути задокументовані відповідними специфікаціями з використанням міжнародних та державних стандартів, передбачати можливість використання інтерфейсу прикладного програмного забезпечення для підключення до онлайн-сервісів, у тому числі з використанням системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів «Трембіта», програмний код та документація до нього можуть бути відкритими та розміщені в публічному репозиторії з дотриманням відповідних вимог законодавства з питань захисту інформації);

3) принципи у сфері ІТ-управління (наприклад, принцип впровадження нової моделі управління ІТ з використанням сучасних підходів до управління проектами для забезпечення ефективної роботи ІТ-підрозділів, узгодженості та контрольованості ІТ-проектів, синергії від використання спільних рішень, підвищення керованості ІТ-процесів та оперативності доступу до інформації; принцип наявності дієвої системи залучення, мотивації персоналу ІТ-підрозділів у сфері роботи з ІТ-проектами);

4) принципи у сфері технічної інфраструктури (наприклад, принцип забезпечення необхідного рівня відмовостійкості шляхом побудови основного та резервного центру обробки даних (з урахуванням положень щодо функціонування та розвитку Національного центру резервування державних інформаційних ресурсів), географічно віддалених один від одного, або за рахунок впровадження гібридної інфраструктури: фізичні центри обробки даних органів виконавчої влади та хмарні сервіси);

5) принципи у сфері кіберзахисту (наприклад, принцип забезпечення цілісності, доступності, конфіденційності та розмежування доступу до даних шляхом використання стандартів криптографічного захисту даних, у тому числі серії стандартів з інформаційної безпеки ISO/IEC 27000, та захищених каналів передачі даних під час обміну даними між системами та кінцевим користувачем) тощо [123].

Вказаний поділ та деталізації основоположних засад використання цифрових технологій з позиції їх нормативно-адміністративного забезпечення безумовно сприяє якості та ефективності від процесу цифровізації. Враховуючи відсутність оновлення принципів цифровізації діяльності органів публічної влади, доцільним є прийняття Концепції цифрової трансформації діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Вказаний документ має враховувати, по-перше, оновлення стандартів інформаційної безпеки ISO/IEC 27002:2022, що відбулось у 2022 році. Відповідно, забезпечення інформаційної безпеки можливе через сукупність заходів, спрямованих на: а) оцінку ризиків для організації, беручи до уваги загальну стратегію та цілі. Цьому можна сприяти або підтримувати за допомогою оцінки ризику інформаційної безпеки. Результатом має бути визначення заходів контролю, необхідних для забезпечення відповідності залишкового ризику критеріям прийнятності ризику; б) вироблення законодавчих, статутних, нормативних та договірних вимог, яких організація та її зацікавлені сторони повинні дотримуватися, а також їхнє

соціально-культурне середовище; в) слідування єдиним принципам, цілям і вимогам для всіх етапів циклу інформації [175].

По-друге, необхідним є використання уже закріпленої на законодавчому рівні термінології, яка використовується для впорядкування використання цифрових технологій. Йдеться про оновлення Закону України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» в частині: визначення «резервної копії державних інформаційних ресурсів», «резервування державних інформаційних ресурсів та систем»; особливостей укладання володільцями інформації – власниками (держателями державних інформаційних ресурсів) договорів про технічне адміністрування відповідних реєстрів з іноземними компаніями, організаціями – постачальниками послуг з надання хмарних ресурсів (надавачами хмарних послуг), утвореними відповідно до законодавства інших держав, та/або їх зареєстрованими (акредитованими або легалізованими) відповідно до законодавства України під час дії правового режиму воєнного стану; віднесення до компетенції Спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації повноважень з приводу розробки та затвердження базового профілю безпеки як мінімального набору заходів захисту, встановлених для відповідної категорії інформаційних, електронних комунікаційних та інформаційно-комунікаційних систем, в яких обробляються державні інформаційні ресурси тощо [124].

Вагомими являтимуться положення Закону України «Про електронні комунікації» 2020 р., яким визначаються такі терміни, як: «автоматизована інформаційна система управління радіочастотним спектром – система надання, збирання, накопичення, захисту, обліку, обробки та використання інформації, що дає змогу здійснювати заходи щодо радіочастотного планування, оцінки електромагнітної сумісності, здійснення присвоєнь радіочастот та радіочастотного моніторингу»; «безпека мереж і послуг – здатність електронних комунікаційних мереж і послуг протистояти діям,

що становлять загрозу доступності, цілісності чи конфіденційності таких мереж і послуг, а також даних, що зберігаються, передаються чи обробляються, та пов'язаних із ними послуг, що надаються або доступ до яких здійснюється через електронні комунікаційні мережі чи послуги»; «взаємоз'єднання мереж – тип доступу, що реалізується між постачальниками електронних комунікаційних мереж та/або послуг (операторами) шляхом фізичного та/або логічного з'єднання електронних комунікаційних мереж з метою забезпечення користувачу послуг одного постачальника електронних комунікаційних мереж та/або послуг (оператора) підтримувати зв'язок з користувачем послуг іншого постачальника електронних комунікаційних мереж та/або послуг (оператора), або для забезпечення доступу до послуг, що надаються іншими суб'єктами господарювання, які мають доступ до відповідної мережі» тощо [110].

Таким чином, з урахуванням предмету цього дослідження пропонуємо до Концепції цифрової трансформації діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування включити положення щодо принципів цифрової трансформації та викласти їх наступним чином:

«Реалізація концепції цифрової трансформації діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування здійснюється за такими принципами:

1) контроль за цифровізацією – вироблення моніторингових заходів, що спрямовані на перевірку застосування електронної форми реалізації повноважень як пріоритетної, а також на застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій під час планування та реалізації будь-яких реформ, проектів чи завдань;

2) забезпечення електронної ідентифікації та верифікації для подальшого взаємного визнання з електронними системами ЄС;

3) синергія використання цифрових технологій як між суб'єктами публічного сектору, так і з суб'єктами приватного сектору для підвищення керованості ІТ-процесів та оперативності доступу до інформації;

4) збалансованість рівня витрат на програмне забезпечення з витратами на ІТ-інфраструктуру, забезпечення ліцензування програмного забезпечення, що використовується в публічній сфері;

5) відкритість і зручність доступу до публічної інформації, використання сучасних каналів комунікації та персоналізації надання інформації».

Слід зазначити, що принципи адміністративно-правового забезпечення цифровізації відіграють визначальну роль у формуванні ефективної та надійної системи електронного урядування. Вони слугують як орієнтир, що направляє процес цифрової трансформації державних органів, забезпечуючи правову визначеність, захист прав та свобод, ефективність надання публічних послуг, прозорість діяльності державних органів, що посилює довіру громадян, безпеку інформації та даних громадян, а також сприяють створенню єдиного інформаційного простору, де різні інформаційні системи можуть взаємодіяти між собою.

В ході дослідження встановлено, що принципи адміністративно-правового забезпечення цифровізації являють собою фундаментальні засади, які визначають напрямки, межі та способи реалізації державної політики у сфері цифрової трансформації та спрямовані на створення правового середовища, яке сприяє розвитку цифрових технологій, захисту прав громадян у цифровому просторі та забезпеченню ефективного управління цифровими процесами. Виокремлено ознаки, що характеризують принципи адміністративно-правового забезпечення.

Зазначено, що принципи адміністративно-правового забезпечення цифровізації є: а) з одного боку різновидом принципів адміністративно-правового забезпечення; б) з іншого – різновидом принципів цифровізації як соціально-правового явища. Крім того, принципи адміністративно-

правового забезпечення цифровізації безпосередньо пов'язані з принципами передачі інформації.

Висновки до Розділу 1

1. Запропоновано тлумачення визначення «наукова генеза щодо використання цифрових технологій в адміністративному судочинстві» як відображення висновків, які отримані в результаті інтелектуальної творчої діяльності, спрямованої на одержання нових результатів в сфері використання цифрових технологій, виділення їх специфіки їх застосування в адміністративістиці та в адміністративному судочинстві.

2. Виявлено фактично різне найменування для використання цифрових технологій в адміністративному судочинстві та різні комбінації понять, що використовується науковцями-процесуалістами для вказівки на використання цифрових технологій під час розгляду публічно-правових спорів. Наприклад, «цифровізація адміністративного судочинства», «цифровізація адміністративного процесу», «діджиталізація адміністративного процесу», «адміністративне судочинство в умовах цифровізації», «адміністративне судочинство в умовах діджиталізації» тощо. Спільним для наукових розвідок з таким формулюванням є те, що їх змістовне наповнення відображає одні й ті самі характеристики використання цифрових технологій в адміністративному процесі.

3. Акцентовано увагу на тому, що самі по собі цифрові технології не мають значення для управлінської та юридичної системи. Цифрові технології трансформують суспільний порядок та стан правового регулювання лише у тому у випадку, коли вони: а) стають частиною правової дійсності та мають місце у практичній діяльності, що потребує наступного нормативного впорядкування; б) стають частиною нормативного впорядкування та мають бути втілені у практичну площину.

Зазначено, що тлумачення цифрових технологій, визначення їх впливу на певну сферу суспільних відносин пов'язано з урегульованістю цих суспільних відносин нормами права.

3. За доцільне визначено вироблення та формування такої нормативної бази для використання цифрових технологій, що має універсальний характер та по можливості включає детермінацію електронного способу взаємодії. У випадку питань виключної цифрової діяльності, необхідно оперативно приймати профільні нормативно-правові акти. Зроблено висновок про те, що наукові праці дисертаційного рівня в адміністративістиці стосується впливу використання цифрових технологій на: а) діяльність окремих суб'єктів публічного адміністрування; б) окремі об'єкти адміністративно-правового впливу.

4. Зазначено, що у всіх сферах суспільного життя присутнє використання цифрових технологій, застосування яких має метою та наслідком підвищення ефективності та модернізацію усіх процесів та створення цифрового суспільства. Як наслідок має бути певна єдина термінологія, яка позначає використання цифрових технологій. Здійснено аналіз окремих категорій, що стосуються як сфери адміністрування, так і судочинства. Йдеться про детермінацію понять: електронного доступу (є можливістю звернення до ключових сервісів надання публічних послуг для прийняття стосовно таких осіб адміністративних актів, що є складовими цифрової трансформації, та здійснюється у електронній формі з використанням засобів електронної ідентифікації та електронного підпису); електронного підпису (визначено як зафіксовані на носії дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка підписує електронний документ, що прирівнює його до власноручного підпису); електронної ідентифікації (є процесом встановлення особи, тобто підтвердження особистості в електронному середовищі за допомогою електронних засобів ідентифікації); електронного документообігу (є системою обміну документами в електронній формі з накладеним на них електронним підписом за

допомогою інформаційно-комунікаційних технологій); відеоконференції (визначено як процес організації та здійснення адміністративних дій і взаємодії за допомогою відеозв'язку в реальному часі, що дає змогу здійснювати управлінські, консультаційні, судові та інші офіційні процедури дистанційно).

6. Встановлено належність принципів адміністративно-правового забезпечення цифровізації як: а) різновиду принципів адміністративно-правового забезпечення; б) різновиду принципів цифровізації як соціально-правового явища. Конкретизуючи принципи адміністративно-правового забезпечення, відмічено їх детермінацію як фундаментальних засад, на яких будується система публічного адміністрування та окреслюються напрями, межі та способи реалізації управлінських повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування.

7. Доцільність формулювання та подальшого розгляду принципів адміністративно-правового забезпечення цифровізації пояснюється такими факторами: 1) необхідність загальносистемного сприйняття цифровізації як одного із проявів функцій держави; 2) системне формулювання пропозицій щодо організаційно-правових кроків, спрямованих до розумного поєднання централізації та децентралізації цифровізації різних сфер; 3) підготовка нових нормативно-правових актів суттєво полегшується за умови наявності «дороговказів» у вигляді принципів права, які визначають загальну стратегію законотворчості у цій сфері; 4) захист прав у сфері цифровізації сприйматиметься як складова загальної системи захисту прав людини; 5) засади вдосконалення системи заходів, спрямованих на покращення якості та безпеки цифровізації, більш реально втілюватимуться у життя за умови базування на принципах права; 6) різноманітні регіональні програми, що ініціюватимуться у сфері цифровізації, будуть більш успішними, коли вони провадитимуться не хаотично, безсистемно, а на підставі певних принципів, які надавали би такого роду акціям певної узгодженості, послідовності та більшої ефективності.

8. Проаналізовано окремі принципи адміністративно-правового забезпечення цифровізації, надано їх детальну характеристику. Встановлено, що принципи адміністративно-правового забезпечення цифровізації відіграють визначальну роль у формуванні ефективної та надійної системи електронного урядування. Вони слугують орієнтиром, що направляє процес цифрової трансформації державних органів, забезпечуючи правову визначеність, захист прав та свобод, ефективність надання публічних послуг, прозорість діяльності державних органів, що посилює довіру громадян, безпеку інформації та даних громадян, а також сприяють створенню єдиного інформаційного простору, де різні інформаційні системи можуть взаємодіяти між собою.

9. Обґрунтовано необхідність прийняття Концепції цифрової трансформації діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з врахуванням: 1) оновлення стандартів інформаційної безпеки ISO/IEC 27002:2022, що відбулось у 2022 році; 2) використання уже закріпленої на законодавчому рівні термінології, яка використовується для впорядкування використання цифрових технологій. При цьому, будь-які принципи цифрової трансформації діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування мають відповідати таким характеристикам: застосування до широкого кола адміністративних дій та ситуацій; тривалість актуалізації незважаючи на те, що конкретне застосування може змінюватися; превалюючий характер над адміністративними нормами через надання їм загального змістовного спрямування; формулювання як загальних правил поведінки, що визначають межі допустимої поведінки; відображення суспільних цінностей; здатність до зміни у відповідності до суспільних трансформацій.

РОЗДІЛ 2

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ЗМІСТОВНІ СКЛАДОВІ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

2.1. Трансформація предмету публічно-правових спорів.

Адміністративне судочинство як інститут правосуддя покликане забезпечувати баланс між інтересами держави та індивіда. Однак, динамічні зміни в суспільно-політичному житті, розвиток нових технологій та глобалізація висувають нові вимоги до цієї інституції. Ці процеси неминуче відображаються на правовому полі, зокрема, на адміністративному праві.

Одним із проявів такої динаміки є тенденція до розширення предмету спорів адміністративного судочинства. Ця тенденція обумовлена як об'єктивними факторами (розвиток суспільних відносин, ускладнення публічного адміністрування), так і суб'єктивними (зростання правової свідомості громадян, посилення їхньої активності у захисті своїх прав). Однак, таке розширення вимагає ретельного аналізу, оскільки може призвести як до позитивних наслідків (посилення правового захисту), так і до негативних (перевантаження судів, зниження якості судових рішень).

Основоположним при визначенні предмету публічно-правових спорів є те, що він є похідним від спрямованості адміністративного судочинства з одного боку, а з іншого – має в обов'язковому порядку виникати з публічно-правових відносин. Так, адміністративне судочинство та публічно-правові спори мають зв'язок із категорією «публічно-правові відносини», адже останні є правовим зв'язком, що характеризується відповідними взаємними правами та обов'язками та виникає між приватними особами та суб'єктами владних повноважень при реалізації прав, свобод та законних інтересів таких приватних осіб. Саме у межах публічно-правових відносин можуть виникати публічно-правові спори, що віднесені до юрисдикції адміністративних судів.

На відмінно від сучасного праворозуміння з гуманістичним нахилом радянська доктрина апелювала поняттям «адміністративно-правові відносини», що було обумовлено намаганнями відійти від європейської системи права (з розмежуванням на приватне та публічне право) та створити власну систему права. Прийняття Кодексу адміністративного судочинства після здобуття Україною незалежності змістило поняття «адміністративно-правові відносини» на друге місце, проте термін «публічно-правові відносини» не закріпило, чим залишило науковцям чималий простір для його тлумачення. Законодавець лише обмежився вказівкою, що «завданням адміністративного судочинства є ... вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин» (ч. 1 ст. 2 КАС) [45].

Наразі відсутнім є прийняте у правовій доктрині визначення поняття «публічно-правові відносини». Українськими дослідниками неодноразово наголошувалося на важливості закріплення поняття «публічно-правові відносини». Так, В.Б. Авер'янов піддавав критиці не включання законодавцем даного поняття у перелік термінів, що тлумачаться КАС України, підкреслюючи, що для ефективного функціонування адміністративного судочинства необхідним є спільне розуміння природи публічно-правових відносин, як для учасників процесу, так і для суддів. Розмірковуючи стосовно даної правової проблеми, Р.О. Куйбіда звертає увагу, що відсутність чіткого визначення даного поняття часто створює складнощі у віднесенні певних правових спорів до юрисдикції адміністративних судів [17, с. 97].

Підтримуючи переконання учених, зазначимо, що відсутність чітко окресленого визначення публічно-правових відносин призводить до порушення такого принципу верховенства права, як юридична визначеність, оскільки не дає чіткого розуміння, які саме категорії справ будуть належати до юрисдикції адміністративних судів, що призведе до плутанини та можливих наслідків у вигляді відмови у відкритті провадження з підстави того, що справа не підлягає розгляду у порядку адміністративного

судочинства, передачі справи до іншого суду (за правильною підсудністю) або ж порушення прав та свобод людини та громадянина, прав юридичних осіб. Визначення юридичної природи публічності правовідносин сприяє чіткому та однозначному розмежуванню спорів, які мають розглядатися виключно в рамках адміністративного судочинства, для сторін, суддів, процесуальних представників та інших учасників адміністративного процесу. Розуміння публічності правовідносин також допомагає уникнути ситуацій, коли адміністративні суди розглядають справи, які повинні вирішуватися в рамках інших видів судочинства.

Викладене свідчить, що дослідження поняття та особливостей «публічно-правових відносин» підлягає підвищеній увазі. На думку Р.О. Куйбіди, публічно-правові відносини є відносинами, що характеризуються такими рисами, як: підпорядкованість одного учасника публічно-правових відносин іншому – суб'єкту владних повноважень; імперативний характер цих відносин, що передбачає виникнення та реалізацію прав і обов'язків, а також виконання владних повноважень виключно у визначеному законом порядку; обов'язкову участь суб'єкта, наділеного публічно-владними повноваженнями; і переважання публічного інтересу в таких відносинах [66, с. 103–105].

В.М. Бевзенко звертає увагу, що публічно-правові відносини є суспільними відносинами, що врегульовані нормами публічного права, та мають на меті забезпечення гармонії та згоди у суспільстві, балансу інтересів особистості, колективів, спільнот та суспільства в цілому, стабільності держави тощо. Автором виокремлено ознаки публічно-правових відносин:

вони виникають і розповсюджуються в суспільстві;

в їх межах виконується правовий обов'язок, спрямований на досягнення одного з таких завдань: 1) задоволення правових інтересів; 2) сприяння реалізації та захисту суб'єктивних прав, свобод, інтересів; 3) виконання публічних (державних, суспільних) завдань та функцій,

покладених на певний орган; 4) здійснення допоміжних функцій публічного характеру, які забезпечують ефективну роботу органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб;

учасником публічно-правових відносин, окрім фізичних або юридичних осіб, обов'язково є суб'єкт публічних або владних повноважень, який виконує покладений на нього правовий обов'язок;

у публічно-правових відносинах не існує повного підпорядкування волі суб'єкта публічних повноважень, проте у випадку виникнення таких правовідносин на фізичну або юридичну особу покладається обов'язок дотримуватися встановлених нормами права правил поведінки [66, с. 103–105].

Викладене свідчить, що основною ознакою публічно-правових відносин є переважання у них саме публічного інтересу (а не державного інтересу). Публічний інтерес є досить цікавою категорією адміністративного права, що викликає чимало дискусій дослідників. У постанові від 13 лютого 2019 року у справі №233/4308/17 Велика Палата Верховного Суду тлумачить, що під «публічним інтересом» доцільно розуміти потреби, що є важливими для значної кількості фізичних і юридичних осіб, та які забезпечуються суб'єктами публічної адміністрації відповідно до законодавчо встановленої компетенції. Тобто публічний інтерес є результатом нічого іншого, як певною сукупністю приватних інтересів [81].

Наразі відсутніми є критерії розмежування приватного та публічного інтересу. На думку В. Галуцька публічно правові відносини мають суб'єктивно-об'єктивну сутність (що об'єктивно пояснюється юридичною природою даного феномену та суб'єктивно закріплюється законодавцем у нормах адміністративного права); публічний інтерес проявляє себе як сукупність приватних інтересів, які змінили свої форму і вид через реалізацію закону діалектики «взаємного переходу кількісних і якісних змін»; публічний інтерес характеризується як інтерес людської спільноти [2,

с. 23]. Е. Дмитренко, розмірковуючи стосовно співвідношення понять «державний інтерес», «публічний інтерес» та «суспільний інтерес» акцентує, що публічний інтерес є ширшим поняттям, оскільки включає в себе не лише інтерес держави, а ще й громадян та суспільства. Натомість не всі суспільні інтереси наділені рисою публічності, а лише ті, що були визнані зі сторони держави або адміністративно-територіальної одиниці [31, с. 90].

Н.Ю. Пришва звертає увагу, що публічним інтересом є інтерес окремої соціальної спільноти, який визнаним державою та забезпечений відповідним правом, а також уособлює собою вираження загально-соціальних потреб та устремлінь [100, с. 63-64]. Схожої позицію притримується А.А. Нечай, який визначає публічні інтереси в якості визнаних державою або її адміністративно-територіальними одиницями суспільні інтереси [63, с. 33]. На противагу, В.Д. Чернадчук аналізуючи публічні інтереси приходять висновку, що ними є спільні інтереси, тобто узагальнені особисті та групові [172, с. 107-108].

Ми погоджуємося з позиціями вчених та вважаємо, що:

- а) публічний інтерес утворений з окремих приватних інтересів, які визнані державою або окремою адміністративно-територіальною одиницею;
- б) носіями публічного інтересу мають бути окремі соціальні спільноти, групи, суспільство;
- в) категорія «публічний інтерес» включає державний інтерес, інтерес суміжних територіальних громад, інтерес територіальної громади та громадські інтереси.

Імперативний характер публічно-правових відносин як їх риса не викликає сумніву у даному випадку, що впливає із аналізу суб'єктів даних правовідносин – ними є приватні особи (фізичні та юридичні особи) та суб'єкти владних повноважень (якими є владні суб'єкти адміністративного права – органи державної влади, органи місцевого самоврядування, суб'єкти делегованих повноважень та їх посадові особи). Підтримуючи таку позицію

С.В. Ківалов вважає, що публічне право характеризується формуванням та використанням владних відносин, де норми встановлюються та реалізуються за принципом «команда – виконання». Суб'єкт, що приймає обов'язкові рішення, не потребує згоди адресата, а публічно-правові відносини часто виникають всупереч бажанню іншої сторони. Правове регулювання у публічній сфері зазвичай передбачає накладення на суб'єктів публічного права обов'язку діяти певним чином (або ж утриматися від будь-яких дій) для досягнення певної мети [3, с. 18–19].

Натомість така ознака, як підпорядкованість одного суб'єкта іншому викликає деякий сумнів щодо характеристики публічно-правових відносин (оскільки як яскраво відображено різні позиції учених стосовно цього). Звернемо увагу на думку Р.С. Мельника, який зазначає, що ознака «підпорядкованість одного учасника публічно-правових відносин іншому – суб'єкту владних повноважень» частково суперечить сучасній концепції адміністративного права. Відповідно до цієї концепції, адміністративно-управлінські відносини, що були характерні для радянського періоду і відрізнялися підпорядкованістю одного суб'єкта іншому, переважно трансформувалися в адміністративно-сервісні відносини, де правовий статус учасників поступово вирівнюється. Таким чином, сьогодні спостерігається тенденція до зменшення кількості правовідносин, заснованих на прямій підпорядкованості одного суб'єкта іншому. Отже, підпорядкованість одного учасника публічно-правових відносин іншому – суб'єкту владних повноважень не може вважатися ознакою публічно-правових відносин, оскільки ознаки повинні бути постійними характеристиками явища [58].

Аналіз викладеного дає підстави вважати, що підходи до розуміння підпорядкованості в публічно-правових відносинах справді мають бути скориговані законодавцем у відповідності до сучасних правових реалій. Класична модель, що передбачає субординацію одного суб'єкта іншому однозначно, перестала відповідати сучасним умовам правового

регулювання у правовій державі, якою є Україна згідно Основного Закону [47]. Поширення громадської участі, тобто залучення громадян до процесу прийняття управлінських рішень, створює умови, за яких учасники правовідносин мають де-юре більш рівноправний статус, що сприяє більш демократичному залученню їх до управлінського процесу. Саме за таких умов риса підпорядкованості суб'єктів публічно-правових відносин один одному не є властивою для публічно-правових відносин, і не повинна розглядатися як основоположний до їх визначення елемент.

Отже, критеріями публічно-правових відносин буде змістовний критерій (як основний), що підтверджується наявністю публічного інтересу в правовідносинах та суб'єктний критерій (як суміжний), що підтверджується участю в правовідносинах суб'єкта, якого наділено владно-розпорядчими повноваженнями.

Слідуючи ідеї пошуку предмету публічно-правових спорів та його зміни, необхідно зупинитись на детермінації категорій «публічно-правовий спір» та «адміністративно-правовий спір». Досліджуючи дефініцію категорії «адміністративно-правовий спір», слід звернути увагу на наявність різних думок щодо її трактування. Специфіка адміністративно-правових спорів полягає в тому, що вони виникають у сфері взаємодії держави і суспільства, де держава виступає як суб'єкт владних повноважень. Такі спори характеризуються публічно-правовим характером і пов'язані з реалізацією державних функцій.

Бевзенко В.М. трактує адміністративний спір не інакше як «вимога приватної особи до посадової» [9]. Науковець також виокремлює критерії адміністративної юрисдикції, серед яких: а) наявність окремого різновиду суспільних відносин – публічно-правові відносини; б) наявність рішень, дій, бездіяльності суб'єктів владних повноважень, які підлягають оскарженню, що є предметом публічно-правового спору; в) особливий суб'єктний склад, що обумовлений суб'єктом владних або делегованих повноважень; г) наявність спеціального законодавства, яке регулює виниклі

правовідносини та констатує повноваження суб'єктів у сфері публічного адміністрування.

Автором вперше здійснено розподіл видів публічно-правових відносин (адміністративно-правових) залежно від категорії справи та суті виникнення даних публічно-правових відносин, а саме:

1) адміністративно-правові відносини між приватними особами (фізичними особами, юридичними особами публічного права та юридичними особами приватного права) та органами публічної влади з приводу реалізації прав, свободи інтересів фізичних юридичних осіб, внаслідок реалізації адміністративно-правових повноважень і подальшого виконання обов'язків органами публічної влади (наприклад, надання адміністративних послуг, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, громадські організації, компанії, установи та організації);

2) адміністративно-правові відносини між приватними особами (фізичними особами, юридичними особами публічного права та юридичними особами приватного права) та органами публічної влади з приводу виконання (дотримання) фізичними юридичними особами своїх зобов'язань (наприклад, сплати податків);

3) адміністративно-правові відносини між приватними особами (фізичними особами, юридичними особами публічного права та юридичними особами приватного права) та органами державної влади (держателями органів державної влади) з приводу виконання цими суб'єктами (держателями) своїх обов'язків;

4) адміністративно-правові відносини, що складаються всередині одного органу публічної влади в цілях організації та забезпечення його діяльності (внутрішньо-організаційні правовідносини);

5) адміністративно-правові відносини, що складаються між двома і більше суб'єктами публічної влади в цілях забезпечення умов для реалізації суб'єктивних прав, свободи інтересів, виконання обов'язків суб'єктом публічної влади (носієм публічної влади);

б) адміністративно-правові відносини, які виникають між двома і більше приватними особами (фізичними, юридичними особами публічного чи приватного права) та мають на меті спільну реалізацію ними прав і обов'язків, у сфері реалізації адміністративного права [7].

Слід відзначити, що на нормативному рівні не закріплене визначення категорії «адміністративно-правовий спір». Однак, у Кодексі адміністративного судочинства є дефініція категорії «публічно-правовий спір», яка тлумачиться як «...спір, у якому хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції, в тому числі на виконання делегованих повноважень, і спір виник у зв'язку із виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій; або хоча б одна сторона надає адміністративні послуги на підставі законодавства, яке уповноважує або зобов'язує надавати такі послуги виключно суб'єкта владних повноважень, і спір виник у зв'язку із наданням або ненаданням такою стороною зазначених послуг; або хоча б одна сторона є суб'єктом виборчого процесу або процесу референдуму і спір виник у зв'язку із порушенням її прав у такому процесі з боку суб'єкта владних повноважень або іншої особи» [45].

Хоча категорії «адміністративно-правовий спір» і «публічно-правовий спір» часто використовуються як синоніми, між ними є певні відмінності, хоча й не завжди чітко визначені в законодавстві.

Публічно-правовий спір є ширшим поняттям і охоплює всі спори, що виникають з публічно-правових відносин. Це можуть бути не лише адміністративні, а й конституційні, фінансові, міжнародні та інші види публічно-правових відносин. Головна ознака публічно-правового спору – це участь у ньому органу державної влади або іншого суб'єкта, що здійснює публічні повноваження. Адміністративно-правовий спір є вузьким поняттям і стосується саме відносин, що виникають у процесі здійснення органами виконавчої влади їхніх управлінських функцій. Тобто, це спір, який виникає з адміністративно-правових відносин.

Лученко Д.В. виділено певні ознаки адміністративно-правового спору, а саме:

- 1) існує у зв'язку з виникненням між суб'єктами адміністративних правовідносин як конфліктних, так і безконфліктних ситуацій, зумовлених різним розумінням цими суб'єктами своїх прав і обов'язків;
- 2) є різновидом публічно-правового спору;
- 3) вирішується компетентними органами в особливій процесуальній формі (адміністративний позов, адміністративна скарга) [53].

Як слушно зазначає М.В. Калантай, спір вважається адміністративним, якщо юридичне питання, що становить його зміст (тобто матеріально-правове відношення, яке пов'язує сторони), є питанням адміністративного права. Предметом судового розгляду у справах, що виникають із публічно-правових відносин, може бути широке коло відносин, які регулюються нормами різних галузей права. Структуру адміністративно-правового спору складають не тільки суб'єкти і предмет конфлікту, а також процес протистояння сторін у спорі, за допомогою якого сторони реалізують свої цілі [40].

Судова практика також не містить однозначності щодо розуміння публічно-правового спору. Так, у постанові від 4 вересня 2018 року у справі № К/9901/47078/18 Верховним Судом акцентовано, що наявність саме публічно-правового спору є визначальною ознакою справи адміністративної юрисдикції. Участь суб'єкта владних повноважень є необхідною умовою для класифікації спору як публічно-правового, проте дана підстава не є достатньою для того, щоб вважати спір публічно-правовим. Основною ознакою справи адміністративної юрисдикції є суть спору. Публічно-правовий спір, на який поширюється юрисдикція адміністративних судів, є спором між учасниками публічно-правових відносин і стосується саме цих відносин. Натомість, якщо спір обумовлений порушенням або загрозою порушення приватного права чи інтересу конкретного суб'єкта, що підлягає захисту у спосіб, передбачений

законодавством для сфери приватноправових відносин, то він має приватноправовий характер [26].

У постанові від 18 жовтня 2023 року у справі № 380/17717/22 Верховний Суд звертає увагу, що публічно-правовий спір є спором між учасниками публічно-правових відносин і стосується саме цих відносин; метою вирішення такого спору є захист прав, свобод та інтересів особи або суспільних інтересів у сфері публічно-правових відносин шляхом впливу в межах закону на належного відповідача; такий спір повинен бути реальним (результат вирішення спору безпосередньо впливатиме на ефективний захист особи або суспільного інтересу у конкретних публічно-правових відносин) та існуючим на момент звернення з позовом; законом може бути визначено спеціальний порядок вирішення публічно-правового спору або встановлено обмеження стосовно суб'єкта звернення з відповідним позовом за умови наявності альтернативного суб'єкта з повною адміністративною процесуальною правоздатністю.

Верховним Судом також наведено ознаки суб'єкта владних повноважень, за якими здійснюється відокремлення його від інших суб'єктів:

- 1) наявність статусу юридичної особи;
- 2) створення для виконання, головним чином, владних повноважень (повноважень заснованих на підпорядкованості (нерівності) стосовно інших суб'єктів, які вступають у правовідносини з такою юридичною особою);
- 3) здійснення діяльності під значним контролем уряду (суттєва залежність від державної (політично) влади на центральному або регіональному рівні);
- 4) надання публічних (суспільних) послуг або зайняття монопольного становища у конкурентному середовищі;
- 5) поширення на спори за участі такої юридичної особи юрисдикції саме адміністративних судів [84].

На нашу думку, адміністративно-правові спори – це юридичні конфлікти, що виникають у результаті протиріччя між суб'єктами адміністративно-правових відносин щодо реалізації їхніх прав та обов'язків. Ці спори є складним явищем, що поєднує в собі елементи як юридичних, так і соціальних конфліктів, і потребують застосування як правових, так і інших методів вирішення.

Особливістю адміністративно-правових спорів є те, що вони виникають на межі публічного та приватного права, коли дії органів державної влади або їхніх посадових осіб порушують права чи законні інтереси громадян або юридичних осіб. Вирішення таких спорів має важливе значення для забезпечення законності та справедливості в суспільстві.

Таким чином, у межах адміністративного судочинства розглядаються публічно-правові спори, що виникають з приводу публічно-правових відносин. При цьому, слід зазначити, що використання категорії «адміністративна справа» в адміністративному судочинстві: 1) не пов'язується з категорією адміністративно-правових відносин, і не означає потреби саме їх визначення як основних; 2) є відображенням назви судочинства та позначення його як адміністративного.

Досліджуючи предмет публічно-правових спорів адміністративного судочинства, слід відзначити, що це об'єкт спірних правовідносин, те благо (річ, право, інше майно) з приводу якого виник спір. При цьому, у жодному нормативно-правовому акті чітко не визначено предмет публічно-правових спорів. Натомість, Кодексом адміністративного судочинства України (ст. 19) закріплено перелік справ, на які поширюється юрисдикція адміністративних судів, що включає в себе 16 категорій [45]. В свою чергу, Класифікатор категорій адміністративних справ визначає кілька категорій адміністративних справ, зокрема:

1) справи зі спорів з приводу забезпечення реалізації громадянами права голосу на виборах і референдумах;

2) справи зі спорів з приводу забезпечення реалізації конституційних прав особи, а також реалізації статусу депутата представницького органу влади, організації діяльності цих органів;

3) справи зі спорів з приводу забезпечення громадського порядку та безпеки, національної безпеки та оборони України;

4) справи зі спорів з приводу реалізації державної політики у сфері освіти, науки, культури та спорту;

5) справи зі спорів з приводу реалізації державної політики у сфері економіки;

6) справи зі спорів з приводу забезпечення сталого розвитку населених пунктів та землекористування;

7) справи зі спорів з приводу охорони навколишнього природного середовища;

8) справи зі спорів з приводу адміністрування податків, зборів, платежів, а також контролю за дотриманням вимог податкового законодавства;

9) справи зі спорів з приводу реалізації публічної фінансової політики;

10) справи зі спорів з приводу реалізації публічної політики у сферах праці, зайнятості населення та соціального захисту громадян та спорів у сфері публічної житлової політики;

11) справи зі спорів з приводу забезпечення юстиції;

12) справи зі спорів з відносин публічної служби;

13) справи щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, а також справи про дострокове припинення повноважень народного депутата України;

інші справи [125].

Класифікатор категорій адміністративних справ має важливе значення для організації адміністративного судочинства. Предмет публічно-правового спору є визначальним фактором для спеціалізації суддів,

розподілу справ між ними, складання звітів про роботу суду, аналізу судової практики та визначення рівня складності справ. Крім того, предмет спору впливає на розподіл обов'язків щодо надання методичної допомоги суддям нижчих інстанцій.

Слід відзначити, що перерахувати належні до юрисдикції адміністративних судів адміністративні справи з приводу публічно-правових спорів є досить складним процесом, що обумовлюється стрімкістю виникнення та розвитку суспільних відносин, що в свою чергу зумовлює розширення предмету адміністративно-правових спорів. Тому для практики адміністративного судочинства принципово важливо застосовувати однозначні критерії оцінки публічності юридичного спору, його належності до юрисдикції адміністративних судів. До критеріїв адміністративної юрисдикції слід віднести:

- 1) публічно-правові (адміністративно-правові) відносини;
- 2) рішення, дії, бездіяльність суб'єктів владних повноважень або виконання носіями публічних повноважень обов'язків, передбачених законодавством;
- 3) присутність у спірних правовідносинах суб'єкта владних повноважень, суб'єкта делегованих повноважень або носія публічних повноважень;
- 4) здійснення суб'єктом адміністративного повноваження, спір про право чи обов'язок у сфері публічного адміністрування;
- 5) законодавство, яке закріплює повноваження суб'єктів у сфері публічного адміністрування (адміністративне законодавство чи адміністративна норма, якими врегульовано спірні правовідносини) [8].

На нашу думку, розширення предмету спорів адміністративного судочинства – це сучасна тенденція, яка обумовлена низкою факторів як внутрішнього, так і зовнішнього характеру [99]. Причини такого процесу досить різні, серед яких можна виділити наступні.

По-перше, це демократизація суспільства та зростання правової свідомості громадян. Це супроводжується збільшенням кількості громадян, які усвідомлюють свої права та готові захищати їх у суді, а також зростанням довіри громадян до судової системи як ефективного інструменту захисту прав.

По-друге, це ускладнення суспільних відносин та розширення сфери публічного адміністрування. З'являються нові сфери суспільних відносин, які потребують державного регулювання, а отже, і можливості судового оскарження рішень державних органів. Окрім цього, нові види спорів (а відповідно і нові предмети спорів) виникають через певні глобалізаційні процеси, що впливають на національні правові системи.

По-третє, не обходиться без впливу інформаційних технологій та процесу цифровізації. Зростає доступність інформації про права та обов'язки громадян, про спрощену процедуру звернення до суду через електронне урядування.

По-четверте, розширення предмету спорів адміністративного судочинства пояснюється і інтеграційними процесами (що супроводжуються і нормотворчістю). Відбувається адаптація національного законодавства до європейських стандартів у сфері захисту прав людини, приймаються нові закони, які розширюють можливості судового захисту прав.

Вважаємо за доцільне навести кілька прикладів щодо розширення предмету спорів адміністративного судочинства. Сюди слід віднести ситуацію, коли предмет виборчих спорів залишається незмінним (скажімо, оскарження результатів виборів), але зміни в принципах і механізмах виборчого права можуть суттєво вплинути на процес їх розгляду [24]. Зміни у виборчому законодавстві можуть передбачити нові підстави для оскарження результатів виборів або інших рішень виборчих комісій. Наприклад, можуть бути введені нові норми щодо фінансування виборчих кампаній, які надають більше підстав для оскарження результатів виборів.

Зміна строків для подання скарг може суттєво вплинути на можливості оскарження. Якщо строки скоротилися, у учасників виборчого процесу буде менше часу для підготовки та подання скарги.

Ще одним прикладом може бути предмет розгляду спорів щодо вступу, проходження державної служби. Так, згідно Кодексу адміністративного судочинства, предмет цих спорів не змінився, проте змін зазнали засади проходження державної служби. Відповідно до Стратегії реформування державного управління України на 2022–2025 рр. [146] одним з основних напрямів реформування державної служби є забезпечення функціонування у структурі органів державної влади ефективних служб управління персоналом, з урахуванням необхідності покращання їх спроможності (можливості самостійно та/або за допомогою взаємодії з іншими структурними підрозділами органу влади виконувати у повному обсязі покладені на неї завдання та функції) та впровадження новітніх інформаційно-телекомунікаційних технологій управління людськими ресурсами. Безпосередньо цифровізація торнулася вступу на державну службу, що відповідно і трансформувало предмет публічно-правового спору з приводу вступу та проходження державної служби.

Законом України «Про державну службу» визначено вимогу щодо прозорості функціонування органів державної влади та підзвітності перед суспільством за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем [107]. Йдеться про те, що цифровізація має забезпечувати розширення обсягу інформації щодо вступу на державну службу та її проходження: своєчасне опублікування даних щодо наявних вакантних посад на Єдиному порталі вакансій державної служби, обробка інформації службами управління персоналом щодо відомостей про кандидатів на посади; забезпечення функціонування інформаційно-телекомунікаційної системи з питань добору кадрів і обліку проходження ними служби, підвищення рівня їх професійної компетентності, проходження державними службовцями внутрішньо-організаційних процедур, що безпосередньо сприятиме підвищенню

ефективності, результативності та якості діяльності як органів державної влади в цілому, так і кожного державного службовця, зокрема. Одночасно, невиконання вказаних вимог є несумісним з належним забезпеченням проходженням державної служби. У результаті, відсутність необхідної інформації, може стати подальшим предметом публічно-правового спору з приводу проходження державної служби.

Підсумовуючи зазначимо, що у цій частині дослідження розглянуто особливості та сучасний стан розширення предмету спорів адміністративного судочинства. Зроблено висновок, що предмет публічно-правового спору є визначальним фактором для спеціалізації суддів, розподілу справ між ними, складання звітів про роботу суду, аналізу судової практики та визначення рівня складності справ. Крім того, предмет спору впливає на розподіл обов'язків щодо надання методичної допомоги суддям нижчих інстанцій. Звернуто увагу на детермінацію понять «публічно-правових відносин» та «публічного інтересу» для цілей визначення предмету публічно-правових спорів в адміністративному судочинстві.

Проаналізовано співвідношення категорій «публічно-правовий спір» та «адміністративно-правовий спір». Публічно-правовий спір є ширшим поняттям і охоплює всі спори, що виникають з публічно-правових відносин. Це можуть бути не лише адміністративні, а й конституційні, фінансові, міжнародні та інші види публічно-правових відносин. Головна ознака публічно-правового спору – це участь у ньому органу державної влади або іншого суб'єкта, що здійснює публічні повноваження. Адміністративно-правовий спір є вузьким поняттям і стосується саме відносин, що виникають у процесі здійснення органами виконавчої влади їхніх управлінських функцій. Тобто, це спір, який виникає з адміністративно-правових відносин.

Виділено наслідки розширення предмету спорів адміністративного судочинства, зокрема такі як: збільшення навантаження на систему адміністративних судів, необхідність розробки нових процесуальних норм та інструментів, потреба у підвищенні кваліфікації суддів та розширення

сфери впливу адміністративних судів у системі правосуддя. Висунуто тезу про те, що процеси трансформації предмету публічно-правових спорів обумовлено як об'єктивними факторами (розвиток суспільних відносин, ускладнення публічного адміністрування), так і суб'єктивними (зростання правової свідомості громадян, посилення їхньої активності у захисті своїх прав).

2.2. Особливості системи доказів в адміністративному судочинстві.

Широке впровадження електронного урядування, онлайн-сервісів та електронного документообігу в публічному секторі вимагає відповідних змін у доказуванні в межах адміністративного судочинства. Можливість видання адміністративних актів в електронній формі, надання адміністративних послуг онлайн, дистанційна робота державних службовців та електронне звернення громадян – все це впливає на характер доказів та вимагає релевантного оперативного судового розгляду. Швидке та прозоре вирішення таких справ є ключовим фактором підвищення довіри громадян до судової системи та зміцнення іміджу України як сучасної європейської держави. Впровадження цифрових технологій у сферу доказування відкриває нові можливості для ефективного та оперативного розгляду справ, але водночас ставить перед судовою системою ряд викликів.

Аналіз наукової літератури дає можливість стверджувати, що докази в адміністративному судочинстві являють собою певну інформацію, яка зафіксована матеріальним чином, тобто будь-які фактичні дані (показники, відомості), що отримані у процесуально передбаченому порядку, на підставі яких встановлюється наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для вирішення судової справи.

В свою чергу, системою доказів називають сукупність передбачених процесуальним законом засобів доказування (джерел доказів), необхідних для встановлення об'єктивної істини в справі. Для того, щоб певна інформація (фактичні дані, показники, відомості) набувала процесуального статусу доказів, необхідна відповідність її певним критеріям, певним умовам. Такі обов'язкові властивості інформації є власне властивостями процесуальних доказів, коли вони є невід'ємною складовою такої інформації. Тобто набір таких властивостей надає інформації якість процесуального доказу, а відсутність хоча б одного позбавляє інформацію доказової цінності. За усталеною традицією права процесуального такими властивостями вважаються: належність; допустимість; достовірність; достатність (для сукупності зібраних доказів) [142].

Згідно з ч. 1 ст. 72 Кодексу адміністративного судочинства України, доказами в адміністративному судочинстві є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи [45]. До таких засобів у ч. 2 ст. 72 Кодексу адміністративного судочинства України віднесено: письмові, речові та електронні докази; висновки експертів; показання свідків [45].

Інформаційно-комунікаційні технології – це сукупність технічних засобів і програмного забезпечення, які дозволяють збирати, обробляти, зберігати, передавати та використовувати інформацію. Іншими словами, це все, що пов'язано з обміном інформацією за допомогою електронних пристроїв.

В ході дослідження особливостей цифровізації доказів у адміністративному судочинстві слід зазначити, що цифровізація у даному випадку зачіпає виключно електронні докази. Що стосується інших видів доказів, то їх сутність під впливом цифровізації змінюватися не буде, скоріш зміні буде підлягати форма їх виявлення (пред'явлення).

Відповідно до ч. 4 ст. 18 КАС України, Єдина судова інформаційно-комунікаційна система забезпечує обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відео конференції [45], що підтверджує висловлену тезу. Письмові докази, а точніше їх копії, відповідно до КАС України подаються в електронній формі через Електронний суд за умови накладення на них кваліфікованого електронного підпису, що дає змогу ідентифікувати особу, яка є заявником, та що підтверджує відповідність копії письмового документа оригіналу. При цьому, на вимогу суду, учасник справи, що подає копію письмового доказу, має надати оригінал такого доказу для дослідження судом.

Стосовно показання свідків, як засобу доказування, то саме цифровізація дала змогу здійснити допит свідка в режимі відео конференції, крім випадків наявності заперечень інших учасників справи. Окрім того, допит свідка в режимі відеоконференції здійснюється обов'язково у випадку хвороби свідка, якщо останній є особою похилого віку, має інвалідність або з інших поважних причин (ч. 3 ст. 65 КАС України). Вказана норма є дотичною до норми щодо висновку експерта, згідно якої експерт може брати участь в судовому засіданні в режимі відео конференції (ч. 4 ст. 68 КАС України), та щодо висновку експерта з питань права (ч. 2 ст. 69 КАС України). При цьому звернемо увагу, на відміну від інших учасників справи, яким надається брати участь у режимі відео конференції у будь-якому місці та з будь-якої точки світу, КАС України встановлює імперативну норму, що свідок, перекладач, спеціаліст, експерт можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції виключно у приміщенні суду (ч. 6 ст. 195 КАС України) [45].

Судова практика апелює поняттям «електронний доказ», проте Верховний Суд у окремих постановках від 09 лютого 2023 року по справі № 380/3672/20, від 03 серпня 2023 року по справі № 120/5127/20-а вживає

поняття «цифровий доказ» та «цифрові докази» [83, 82]. З позиції правової доктрини зустрічаються також поняття «цифрові докази». Так, на думку Д. М. Цехана «цифровими доказами» є фактичні дані, що відображені у цифровій (дискретній) формі та збережені на будь-якому типі носія, що є доступними для прийняття людиною. Автором також звернено увагу, що важливою рисою цифрового доказу є конвергентність, тобто здатність доказу разом з іншими доказами набувати доказового значення [167]. На нашу думку, викладене дає підстави підсумувати, що «електронний доказ» та «цифровий доказ» мають розглядатися як синоніми.

Згідно Кодексу адміністративного судочинства України, електронними доказами є: «... інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет)» [45].

Наразі відсутня чітка класифікація електронних доказів, що обумовлено численними поглядами вчених щодо даного питання. На думку А.Ю. Каламайко, критерієм класифікації електронних доказів має бути особливість їхньої форми, шляхом виокремлення:

- 1) звуко- та відеозаписів;
- 2) електронних документів;
- 3) іншої інформації в електронній формі (наприклад, інформаційні повідомлення) [39].

За переконанням І. Вернидубова та С. Белікової, електронні докази необхідно розподілити на електронні документи; інформацію, що одержана

з відкритих джерел мережі Інтернет; аудіо- та відеозаписи; електронні повідомлення [23 с. 302].

Розмірковуючи щодо видів електронних доказів О.Т. Боннер виокремлює наступні:

- а) аудіо- та відеозаписи;
- б) електронні документи;
- в) відомості, отримані з глобальних інформаційних систем (мережа Інтернет);
- г) електронну пошту;
- д) свідчення (показання) спеціальних технічних засобів (прилади обліку витрат електроенергії, води, газу, тепла тощо);
- ж) засоби «електронного судочинства» (зокрема, відео конференції, офіційні веб-сайти судових органів, листування з судовими органами за допомогою електронної пошти, автоматизовані судові інформаційні системи та ін.) [16].

Цифровізація доказів в адміністративному судочинстві має прояв, перш за все у формі таких доказів. Електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, на яку накладено кваліфікований електронний підпис відповідно до вимог законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги». Юридична сила електронного документа не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму. Допустимість електронного документа як доказу не може заперечуватися виключно на підставі того, що він має електронну форму [108].

Особливості використання електронних доказів передбачені судовою практикою та полягають насамперед у тому, що не має відбуватися ототожнення електронного доказу та матеріального носія, де такий доказ зберігається. У постанові Верховного Суду від 29 березня 2021 року по справі № 554/5090/16-к судом встановлено, що ідентифікація електронного доказу як засобу доказування та матеріального носія такого документа є

необґрунтованою, оскільки основною особливістю електронного документа є відсутність жорсткої прив'язаності до конкретного фізичного носія. Таким чином, сторона обвинувачення використовує це рішення для аргументації того, що копії також можуть бути прийняті як доказ [85].

Ще одним аспектом, що стосується подання електронних доказів є обов'язкове використання кваліфікованого цифрового підпису, як того фактору, що передбачає достовірність такого доказу та його відповідність оригіналу, що є умовою прийняття та розгляду такого доказу судом. У постанові Другого апеляційного адміністративного суду від 05 квітня 2021 року у справі № 591/6739/20 суд приходять висновку, що копії електронних доказів повинні бути засвідчені електронним цифровим підписом або надані суду в оригінальному вигляді, що також передбачає наявність на них, зокрема, ознак цифрового підпису автора. Тобто, електронний цифровий підпис є ключовою ознакою, що дозволяє вважати документ оригіналом або підтверджувати, що копія еквівалентна оригіналу [86].

Важливість використання електронного цифрового підпису наголошено у постанові Шостого апеляційного адміністративного суду від 19 жовтня 2021 року у справі № 359/6722/20. Суд приходять висновку, що поданий до суду першої інстанції DVD-диск містив відеозаписи (електронні документи у цифровій формі), які не було засвідчені електронним цифровим підписом, через що останні не можуть вважатися допустимими доказами з точки зору положень ст. ст. 74, 99 КАС України [88].

Наприклад, у рішенні Київського окружного адміністративного суду від 06 березня 2023 р. № 320/4832/23, суд повернув про позовну заяву, ураховуючи, що позов підписано особою, яка не мала права на його підписання. В обґрунтування позиції, судом звернуто увагу на такі положення:

«оригіналом електронного доказу» є примірник електронного документа, веб-сайт (сторінка), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі, які

створені електронними засобами та мають візуальну форму, що дає змогу відобразити дані, які вони містять та які є значущими для правильного тлумачення обставин справи, електронними засобами або на папері у формі, придатній для сприйняття їхнього змісту людиною;

до позовної заяви, поданої через підсистему Електронний суд додано копії письмових (паперових) документів у відсканованому форматі PDF. Тобто, вказані документи є не оригіналами, а електронною копією письмового документу, що є результатом повного відтворення інформації та реквізитів паперового документу у електронно-цифровій формі;

такі електронні копії не містять належних реквізитів засвідчення копії, зокрема, відсутній протокол накладення КЕП на зазначені документи, що унеможлиблює встановлення дійсності та відповідності оригіналу наданої позивачем електронної копії паперового документу;

«неналежно засвідчений документ не може бути використаний судом у якості допустимого доказу» [158].

Аналогічне рішення було прийнято Київським окружним адміністративним судом, розглянувши позовну заяву а в інтересах товариства з обмеженою відповідальністю Будівельно-проектна компанія Газінвестпроект до Головного управління ДПС у місті Києві, як відокремленого підрозділу ДПС України, про визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення. Як наслідок. в ухвалі суду також зазначається, що відсканована копія не може використовуватись як форма електронного доказу [159].

Цікавим є рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 6 грудня 2022 р. щодо участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції в адміністративній справі №213/574/22. Так, до суду від Центральної військово-лікарської комісії Збройних Сил України надійшла заява, в якій вони просять забезпечити участь представника відповідача у судовому засіданні у справі №213/574/22 в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів за

допомогою сервісу «EasyCon». Суд, крім іншого, наводить аргументи щодо для ідентифікації автора електронного документа може використовуватися електронний підпис; накладанням електронного підпису завершується створення електронного документа; в ході дослідження поданої заяви, наданої відповідачем, судом встановлена відсутність на ньому цифрового підпису, у зв'язку з чим зазначений електронний доказ не може бути прийнятий судом до уваги. У результаті заява про участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції в адміністративній справі була визначена такою, що подана без дотримання вимог адміністративного процесуального законодавства та не була прийнята до розгляду [164].

З вищезазначеного вбачається, що паперова копія електронного документа не є письмовим доказом, а електронна копія письмового (паперового) документа не є електронним доказом.

Аналіз викладеного дає підстави вести мову про те, що використання електронних доказів передбачає виконання низку специфічних вимог, серед яких розмежування електронного доказу із матеріальним носієм, на якому він зберігається, та накладення електронного цифрового підпису на електронний доказ, що забезпечує достовірність електронного доказу та його відповідність оригіналу. Отже, для належного прийняття та розгляду електронних доказів у суді їх автентичність повинна бути підтверджена кваліфікованим електронним підписом, що є вирішальним фактором при оцінці їх допустимості.

Викладене підштовхує до проблеми встановлення достовірності електронних доказів, яка являється досить актуальною. Нині можливість використання таких електронних доказів, як скрін-шоти повідомлень електронної інформаційної системи «Telegram», електронної пошти, відеозаписи тощо, є суперечливим, адже сучасні технології дають змогу відредагувати будь-яку фотографію, штучний інтелект дозволяє згенерувати зображення будь-якої складності, залежно від запиту, а технології дипфейк дають змогу синтезувати фото і голос людини та зробити фальшиві відео чи

фото, що можуть бути пред'явлені до суду та впливати на прийняті судами рішення, а отже негативно впливати на систему судоустрою України та здійснення правосуддя.

Питання допустимості електронних доказів було розглянуто суддями Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду 27 жовтня 2021 року на заході від Асоціації адвокатів України та виокремлено наступні проблеми:

визначення співвідношення оригіналу та копії електронного доказу;

правова оцінка тверджень щодо цілісності електронного доказу, що міститься на диску або флешкарті, відмінностях між одними та іншими файлами;

оцінку скріншота.

Судді звернули особливу увагу на те, що в судовій практиці часто зустрічаються клопотання захисників про недопустимість електронного доказу на підставі того, що він є копією, яка не відповідає оригіналу. Це пояснюється тим, що дані були спочатку скопійовані з карти пам'яті на комп'ютер, а потім записані на оптичний диск. На думку сторони провадження, це могло порушити цілісність електронного доказу [147].

Чинним законодавством не передбачено особливої процедури перевірки електронних доказів. У 2017 році було прийнято Національний стандарт України ДСТУ ISO/IEC 27037:2017 (ISO/IEC 27037:2012, IDT) «Настанови для ідентифікації, збирання, здобуття та збереження цифрових доказів», яким надано рекомендації щодо оброблення цифрових доказів, тобто процесу ідентифікації, збирання, здобуття та збереження цифрових доказів, що можуть мати доказове значення. Стандартом встановлено, що він має на меті підтримання цілісності цифрових доказів, тобто забезпечення їх допустимості у законодавчих та дисциплінарних судових процесах, а також інших потрібних інстанціях. Стандарт стосується особливості використання пристроїв, на яких збережені електронні докази, серед яких:

носії для зберігання цифрових даних, що використовуються у комп'ютерах (жорсткі, гнучкі, оптичні і магнітооптичні диски тощо); мобільні телефони, персональні цифрові помічники (PDAs), Персональні електронні прилади (PEDs), карти пам'яті; мобільні навігаційні системи; цифрові фото- та відеокамери (зокрема CCTV); стандартний комп'ютер з мережевими з'єднаннями; мережі, які ґрунтовані на TCP/IP та інших цифрових протоколах; прилади з функціями, подібними наведеним вище тощо [61].

Проте, як стає зрозумілим, даний Стандарт стосується виключно особливостей ідентифікації, збирання, здобуття та збереження цифрових доказів, але не регулює питання їх достовірності, що дає підстави розцінювати, що критерії достовірності електронних доказів мають визначатися іншими нормативно-правовими актами.

Відповідно до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» [108] та Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» [109], критеріями достовірності електронних документів є достовірність походження та цілісність. Як передбачено ч. 2 ст. 6 закону Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», підтвердження достовірності походження та цілісності електронного документа може підтверджуватися за допомогою електронної печатки [108].

Вказане означає, що перевірка електронного доказу на предмет достовірності, допустимості та цілісності може здійснюватися за допомогою використання кваліфікованого електронного підпису та спеціальної електронної печатки. Керівними принципами Комітету міністрів Ради Європи щодо електронних доказів у цивільних та адміністративних провадженнях від 30.01.2019 р. встановлено, що підтвердження справжності електронного доказу здійснюється через «цифровий відбиток», що містить

такі доказові дані, як дата, час створення чи модифікації файлу чи документа, або автор, а також дата й час, коли дані були надіслані [41].

Перевірка електронних доказів відповідно до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» та окремих міжнародних актів здійснюється через перевірку накладеного кваліфікованого електронного підпису або електронної печатки. Проте, важливим є той факт, що підпис або печатку могли накласти вже на фальшивий документ (підроблений), що створює ситуацію, коли кваліфікований електронний підпис, наприклад, засвідчує достовірність та допустимість документу, який вже є підробленим.

КАС України передбачено, що для того, щоб доказ був прийнятий та досліджений судом, він повинен володіти рисами належності (тобто стосуватися предмету доказування, тобто тих обставин, які підлягають доведенню), допустимості (бути одержаними у встановленому законом порядку, без порушень прав та свобод людними або вимог закону), достовірності (що дозволяють встановити дійсні обставини справи) та достатності (у своїй сукупності давати змогу дійти висновку про наявність або відсутність обставин справи, які входять до предмета доказування) (ст. 73-76 КАС України) [45]. Дані характеристики можуть повною мірою відноситися також до електронних доказів.

Дослідження судової практики щодо оцінювання судом електронних доказів дозволяє дійти досить цікавих висновків, серед яких:

роздруківка електронного листування не є електронним документом у розумінні Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», оскільки не містить електронного підпису, що не дає змоги ідентифікувати відправника повідомлення і підтвердити цілісність такого документа (Постанова ВС від 11 червня 2019 року у справі № 904/2882/18, від 24 вересня 2019 року у справі № 922/1151/18);

веб-сторінки можна вважати електронними документами, які фізично не можуть надаватися суду, але можуть містити відомості про обставини, які мають значення для справи, тому суд може провести огляд і дослідження таких документів у місці їх знаходження (за посиланням) з фіксацією таких процесуальних дій у протоколі (Постанова ВС від 30 жовтня 2019 року у справі № 587/2051/18);

скрін-шоти повідомлень з телефону, роздруківки з Viber є належними та допустимими доказами (Постанова ВС від 13 липня 2020 року у справі № 753/10840/19) [148].

Беззаперечним є той факт, що встановлення достовірності та допустимості доказів передбачено КАС України через процедуру залучення експерта для надання висновку (ст. 68 КАС України) чи спеціаліста для надання консультацій та роз'яснень (ст. 70 КАС України) [45]. При цьому, саме висновок експерта матиме більшу юридичну силу, адже відноситься до засобів доказування (на відміну від допомоги спеціаліста). Натомість спеціаліст може бути запрошений для проведення таких процесуальних дій, як:

здійснити огляд веб-сайту (сторінки) та інших місць збереження даних в мережі Інтернет з метою встановлення та фіксування їх змісту (ч. 7 ст. 81 КАС України);

у відповідності до ч. 1 ст. 70 КАС України на спеціаліста може бути покладено обов'язок судом щодо відбору зразків для проведення експертизи;

надання консультацій та технічної допомоги у випадках, зокрема щодо збирання, зберігання або оцінювання електронних доказів тощо [45].

Що стосується висновку експерта та проведення експертизи, то відповідно до ч. 8 ст. 81 КАС України, якщо при встановленні чи фіксуванні змісту веб-сайту (сторінки) або інших місць збереження даних в мережі Інтернет виникне потреба у застосуванні спеціальних знань, або у випадку, якщо така процесуальна дія не може бути проведена судом

самостійно або із залученням спеціаліста, судом може бути призначена експертиза. Процедура та підстави проведення експертизи визначені ст. 102 КАС України, серед яких дві умови:

а) коли з'ясування обставин справи є неможливим без спеціальних знань у сфері іншій, ніж право;

б) жодна сторона не надала висновок експерта з цих питань призначення експертизи або ж у випадку, якщо висновки експертів, що були надані сторонами, очевидно є необґрунтованими з позиції правильності [45]. Саме за сукупності даних умов суд з власної ініціативи або за клопотанням учасника справи призначає експертизу, що може стосуватися, зокрема дослідження електронних доказів.

Звернемо увагу й на процедуру подання електронних доказів. Наразі, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами» визначено коло осіб, які реєструють електронні кабінети в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в обов'язковому порядку та у добровільному порядку. Обов'язковою є реєстрація електронних кабінетів адвокатів, нотаріусів, державних та приватних виконавців, арбітражних керуючих, судових експертів, органів державної влади та місцевого самоврядування, інших юридичних осіб. Відповідно, для інших осіб, реєстрація електронного кабінету носить добровільний характер [104]. Через такі електронні кабінети є можливим подавати електронні докази.

У даному випадку, здійснення обміну документами обов'язково супроводжується ідентифікацією автора електронного документа за допомогою електронного підпису. Для підтвердження достовірності походження та цілісності електронного документа може використовуватися електронна печатка. Накладанням електронного підпису та/або електронної

печатки завершується створення електронного документа. У разі створення електронного документа з використанням більш як одного електронного підпису та/або більш як однієї електронної печатки його створення завершується накладанням електронного підпису або електронної печатки останнім підписувачем чи створювачем електронної печатки відповідно до технології створення такого електронного документа.

При цьому, законодавцем може бути визначено інший порядок засвідчення електронної копії електронного доказу.

Учасники справи мають право подавати електронні докази в паперових копіях, посвідчених в порядку, визначеному законом. Паперова копія електронного доказу не вважається письмовим доказом. В свою чергу, учасник справи, який подає копію електронного доказу, повинен зазначити про наявність у нього або іншої особи оригіналу електронного доказу. Якщо подано копію (паперову копію) електронного доказу, суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи може витребувати у відповідної особи оригінал електронного доказу. Якщо оригінал електронного доказу не поданий, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність копії (паперової копії) оригіналу, такий доказ не береться судом до уваги.

Цифровізованим є процес зберігання та повернення оригіналів електронних доказів. Так, оригінали або копії електронних доказів зберігаються у суді в матеріалах справи. При цьому, за заявою особи, яка надала суду оригінал електронного доказу на матеріальному носії, суд повертає такий матеріальний носій, на якому міститься оригінал доказу, цій особі після дослідження вказаного електронного доказу, якщо це можливо без шкоди для розгляду справи, або після набрання судовим рішенням законної сили. У матеріалах справи залишається засвідчена суддею копія електронного доказу або витяг з нього [98].

Цікавою є ухвала Одеського окружного адміністративного суду від 7 квітня 2023 р. у справі № 420/645/23 щодо розгляду клопотання про витребування електронних доказів шляхом огляду електронної скриньки із

залученням спеціаліста, яке не було задоволено через критичну оцінку посилення позивача на те, що відповідні електронні докази не можливо отримати іншим шляхом ніж шляхом їх огляду [161].

При цьому, є і спірні аспекти при долученні та розгляді електронних доказів. До прикладу, прийняття ухвали Чернівецького окружного адміністративного суду від 20 червня 2019 р. у справі № 824/1002/18-а стало результатом розгляду клопотання про виключення копій електронних документів із числа доказів, витребування доказів та проведення експертизи відеозаписів. В обґрунтування клопотання представник відповідача зазначав, що подані позивачем 18.04.2019 р. електронні докази, відеофайли: є неналежними та недостовірними, оскільки електронні докази подані у формі електронної копії на цифровому диску ALERUS DVD-R 4,7 GB16*SPEED та викликають обґрунтовані підозри стосовно належності і допустимості поданих відеоматеріалів через можливість фальсифікування відомостей, котрі містяться саме на вказаних копіях електронних доказів [163].

Цікавим видається висновок Касаційного адміністративного суду у справі № 587/205/118. Суд дійшов висновку, що роздруки Інтернет-сторінок (веб-сторінок), які є паперовими зображеннями електронного документа, самі по собі не можуть бути доказами у справі. Такі відбитки визнаються доказами, якщо вони виготовлені, виставлені та засвідчені власником відповідного Інтернет-ресурсу чи провайдером, тобто мають статус письмового доказу [87].

Слід звернути увагу і на розгляд судом клопотання долучення електронних доказів та факту відсутності належного обґрунтування необхідності такого долучення. Так, у справі № 202/10136/22, яка розглядалася Індустріальним районним судом м. Дніпропетровська, не було надано суду письмового клопотання про долучення відеозапису, не зазначено, що саме зображено у вказаному відеозаписі та чи має значення даний відеозапис для вирішення справи [160].

Вбачається можливим визначити певні переваги цифровізації системи доказів в адміністративному судочинстві. Перш за все, слід говорити про доступність та оперативність. Електронні документи та системи електронного документообігу забезпечують швидкий доступ до доказів, що прискорює розгляд справ. Важливим аспектом є і збереження цілісності доказів, адже завдяки використанню електронного підпису та шифрування забезпечується цілісність та автентичність електронних доказів. Перевагою є зменшення паперового документообігу, адже цифровізація дозволяє зменшити кількість паперових документів, що спрощує зберігання та пошук інформації. Окрім цього, цифровізація системи доказів в адміністративному судочинстві створює можливість використання нових видів доказів, таких як електронні листи, повідомлення в месенджерах, дані з GPS-трекерів тощо. Перевагами цифровізації системи доказів є також прискорення процесу збору, обробки та представлення доказів, легкий доступ до доказів для всіх учасників процесу, зменшення ризику втрати або пошкодження доказів, а також зниження витрат на ведення судових справ.

Втім, слід звернути увагу і на виклики, які виникають в процесі цифровізації системи доказів в адміністративному судочинстві. Так, виникає необхідність розробки чітких критеріїв оцінки достовірності електронних доказів. При цьому, існує ризик підробки або знищення електронних доказів, тому необхідно забезпечити високий рівень кібербезпеки, а також має місце несумісність різних форматів електронних документів (доказів). Слід звернути увагу на можливі збої в роботі програмного забезпечення або апаратних засобів, що може призвести до втрати даних, тобто втрати електронних доказів. Окрім цього, не всі учасники судового процесу мають рівні можливості для використання цифрових технологій.

Цифровізація системи доказів в адміністративному судочинстві є неминучим процесом, який відкриває нові можливості для підвищення ефективності судочинства. Однак, для успішної реалізації цього процесу

необхідно вирішити ряд проблем, пов'язаних з забезпеченням достовірності електронних доказів, захистом від кібератак та розробкою відповідного законодавства.

У цій частині дослідження встановлено, що докази в адміністративному судочинстві являють собою певну інформацію, яка зафіксована матеріальним чином, тобто будь-які фактичні дані (показники, відомості), що отримані у процесуально передбаченому порядку, на підставі яких встановлюється наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для вирішення судової справи.

Зазначено, що впровадження цифрових технологій у сферу доказування відкриває нові можливості для ефективного та оперативного розгляду справ, але водночас ставить перед судовою системою ряд викликів. Акцентовано увагу на тому, що цифровізація електронних доказів в адміністративному судочинстві має прояв у формі, процедурі подання та процесі зберігання та повернення оригіналів електронних доказів. Визначено особливості кожного прояву. Обґрунтовано синонімічність термінів «електронний доказ» та «цифровий доказ».

2.3. Правосуб'єктність учасників адміністративного судочинства.

Норми Кодексу адміністративного судочинства України носять відсильний характер в частині визначення правосуб'єктності учасників розгляду публічно-правових спорів. Це означає, що адміністративне процесуальне законодавство має слідувати вимогам правозастосування та впровадити спрощені процедури для отримання можливості брати участь в розгляді публічно-правових спорів, враховуючи процеси цифровізації.

Кодексом адміністративного судочинства України поняття «учасники судового процесу» визначається через їх перелік і виглядає наступним чином:

а) учасники справи, до яких належать сторони, треті особи та органи, а також особи, яким закон надає право звертатися до суду в інтересах інших осіб, як це передбачено статтею 42 КАС України;

б) представники, які є особами, визначеними статтею 55 КАС України;

в) інші учасники судового процесу, до яких відносяться помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст, як це передбачено статтею 61 КАС України [45].

Тобто, поняття учасника адміністративного судочинства для цілей адміністративного процесуального законодавства відображає нормативно встановлені можливості, яких може набути та реалізувати особа під час розгляду публічно-правового спору. При цьому, терміни «учасник судового процесу» та «учасник адміністративного судочинства» є синонімічними.

Детермінація правосуб'єктності у адміністративному процесі пов'язується з окресленням:

- 1) переліку учасників адміністративного процесу;
- 2) нормативним регулювання передумов набуття особи статусу учасника адміністративного процесу;
- 3) впливу цифровізації, євроінтеграції та дії правового режиму воєнного стану на можливість набуття особою статусу учасника адміністративного процесу.

Відповідно до законодавчої градації учасників адміністративного процесу, виявляється, що особи, що належать до різних груп учасників цього процесу, фактично мають різний набір процесуальних прав та обов'язків, яким передуює різна правосуб'єктність. Особа, яка має юридичну підставу для участі у розгляді і вирішенні адміністративною судовою установою конкретної справи, набуває правового статусу, що характеризується особливостями того чи іншого учасника

адміністративного судочинства. При цьому, виключно за наявності необхідної правосуб'єктності – така участь є можливою.

Отже, одна й та сама особа може мати різні правові статуси як учасник адміністративного процесу при розгляді різних конкретних публічно-правових спорів. Незалежно від того, хто конкретно набуває правового статусу учасника адміністративного судочинства, його складові елементи визначаються структурою адміністративного процесуального законодавства і залишаються незмінними [94, с. 757].

Для того щоб мати статус учасника адміністративного процесу, особа повинна мати відповідний рівень правосуб'єктності, який є характерним для учасника справи, представника чи іншого учасника судового процесу. Сутність правосуб'єктності полягає в тому, що вона визначає юридично значущі характеристики, які перетворюють реальну особу на носія певного статусу та визначаються через правоздатність, дієздатність та деліктоздатність [14, с. 51].

Як відмічено У.М. Парпан та Н.В. Ільчишин «адміністративна процесуальна правосуб'єктність є специфічною особливістю учасників адміністративного процесу, що визначає їх можливість бути носіями прав та обов'язків і можливість вступати в адміністративні процесуальні правовідносини» [72]. Звернемо увагу на специфіку правосуб'єктності різних категорій учасників адміністративного процесу.

Так, правосуб'єктність учасника справи в адміністративному процесі характеризується виділенням процесуальної правоздатності, дієздатності та деліктоздатності. Згідно з положеннями ст. 43 КАС України: адміністративна процесуальна правоздатність (здатність мати процесуальні права та обов'язки у адміністративному судочинстві) визнається у громадян України, іноземців, осіб без громадянства, органів державної влади, інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та службовців, підприємств, установ та організацій (юридичних осіб), адміністратора за випуском

облігацій; адміністративна процесуальна дієздатність (здатність особисто здійснювати свої процесуальні права та обов'язки, включаючи можливість доручати ведення справи представникові) належить фізичним особам, які досягли повноліття і не визнані судом недієздатними, а також фізичним особам до досягнення цього віку у справах, які стосуються публічно-правових відносин, в яких вони згідно з законодавством можуть самостійно брати участь, органам державної влади, іншим державним органам, органам влади Автономної Республіки Крим, органам місцевого самоврядування, їх посадовим особам та службовцям, підприємствам, установам та організаціям (юридичним особам) [45].

Адміністративна процесуальна дієздатність та деліктоздатність учасника справи настають у той момент, коли особа фактично залучається до конкретної адміністративної справи як позивач, відповідач, третя особа або орган чи особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб. Відповідно до цього адміністративна процесуальна дієздатність та деліктоздатність учасника справи визнається для таких осіб.

Для фізичних осіб (громадян України, іноземців чи осіб без громадянства) та юридичних осіб (підприємств, установ, організацій), які подають позов до адміністративного суду для захисту своїх прав, свобод та інтересів, або для виконання прав та обов'язків суб'єкта владних повноважень. Примітно, що Законом України «Про громадянство» деталізовано статусу кожного з перелічених категорій наступним чином: а) громадянином України є особа, яка набула громадянство України в порядку, передбаченому законами України та міжнародними договорами України; б) іноземцем визнається особа, яка не перебуває в громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав; в) особою без громадянства є та особа, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином [106]. Підтвердження статусу громадянина України, що є передумовою необхідної правосуб'єктності, крім іншого, можливе через використання цифрових технологій. Йдеться

про довідку про реєстрацію особи громадянином України та пов'язані з цим послуги, що можуть надаватись чи відображатись на порталі «Дія» [25].

Актуальним в сучасних умовах є вирішення питань подвійного громадянства та деталізація процедури виходу з громадянства. Адже в Україні не діяв принцип автоматичної втрати громадянства при набутті громадянства іншої держави. Для завершення цієї процедури має бути виданий відповідний Указ Президента України. Натомість, є певна категорія фізичних осіб, які є громадянами іншої держави, але за законодавством України до моменту виходу з громадянства на підставі втрати, вони є громадянами України [93, с. 125]. Доцільним є прийняття «Порядку виходу з громадянства на підставі втрати», де детально має бути визначена процедура, суб'єкти та строки, що забезпечують виконання приписів законодавства про громадянство в цій частині.

Коли мова йде про юридичних осіб, категорія правосуб'єктності основною мірою відображає єдиний зв'язок між правоздатністю і дієздатністю, які є нероздільними. При цьому, юридичною особою є організація, створена і зареєстрована в установленому законом порядку [168]. Питання нормативного впорядкування правосуб'єктності юридичних осіб в адміністративному процесуальному законодавстві має певні суперечності:

1) при визначенні деліктоздатності зазначається, що вона визнається за органам державної влади, іншим державним органам, органам влади Автономної Республіки Крим, органам місцевого самоврядування, їх посадовим і службовим особам, підприємствам, установам, організаціям (юридичним особам). При цьому, більшість вказаних суб'єктів і так мають статус юридичної особи;

2) в адміністративному процесуальному законодавстві використовується термін «суб'єкт владних повноважень» як орган державної влади (у тому числі без статусу юридичної особи), орган місцевого самоврядування, орган військового управління, їх посадова чи

службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними публічно-владних управлінських функцій на підставі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень, або наданні адміністративних послуг. При цьому, при визначенні адміністративної правосуб'єктності частково дублюється цей перелік, а вказівки на суб'єкта владних повноважень не має. Хоча, якщо учасником справи може бути суб'єкт владних повноважень, для нього має бути деталізовано умови вступу до адміністративного процесу, тобто має визначатись конкретно правосуб'єктність такого учасника справи. В цьому випадку, не буде потреби додаткового тлумачення чи співставлення норм законодавства;

3) визначення правосуб'єктності громадських об'єднань потребує уточнення. З одного боку, громадське об'єднання може мати статус юридичної особи і тоді на нього поширюватимуться норми про юридичних осіб в КАС України, а з іншого може не мати – і тоді на нього поширюватимуться норми про фізичних осіб. В будь-якому випадку конкретика адміністративної процесуальної правосуб'єктності для громадських об'єднань буде не зайвою.

Зупинимось окремо на вказаних суперечностях. Щодо суб'єкта владних повноважень, то ця категорія в адміністративному процесуальному законодавстві є результатом універсального поняття, яким охоплено широке коло суб'єктів, наділених владними повноваженнями, здатних справляти суттєвий вплив на свободу та інтереси громадян в умовах правового конфлікту [165, с. 65].

Слушним є визначення поняття «суб'єкт владних повноважень», якого запропоновано В.М. Бевзенком як уповноваженого державою суб'єкта (органу, підприємства, установи, організації, посадової чи службової особи), що «на основі та у відповідності до чинного законодавства здійснює управлінський чи регулятивний вплив як на суспільство в цілому, так і на його окремі елементи (групи, інститути тощо)» [10, с. 14].

Описуючи суб'єкта владних повноважень як одну зі сторін публічно-правового спору, можна виділити дві сфери правовідносин, у яких виникають публічно-правові конфлікти:

1) внутрішньо-компетенційна сфера, де правовідносини формуються між органами публічної влади та особами, які мають повноваження виконувати функції держави або місцевого самоврядування;

2) сфера правовідносин між органами державної влади з одного боку та фізичними і юридичними особами з іншого [146, с. 144].

Важливість набуття спеціального адміністративного процесуального статусу суб'єкта владних повноважень пов'язана з тим, що через нього визначаються поняття позивача і відповідача в законодавстві. І.В. Топор виділив такі ознаки участі суб'єкта владних повноважень як позивача: суб'єкти владних повноважень залучаються до адміністративного судочинства у зв'язку з виконанням ними владно-публічних завдань і функцій, закріплених у законодавстві; їхня процесуальна правосуб'єктність як позивача є способом реалізації покладених на них завдань і функцій; їхня участь у процесі визначається не особистим бажанням, а приписами законодавства [154, с. 182].

К.Ю. Пуданс-Шушлебінa виділяє такі характеристики процесуального статусу суб'єкта владних повноважень як відповідача: суб'єкт є стороною публічно-правових матеріальних відносин, у межах яких виконуються публічно-управлінські функції; набуття статусу відповідача та його залучення до справи відбувається через пред'явлення до нього позовних вимог; суб'єкт владних повноважень має власний юридичний інтерес у вирішенні публічно-правового спору; рішення в адміністративній справі безпосередньо впливає на цього суб'єкта; здатність приймати рішення, здійснювати дії або допускати бездіяльність є передумовою набуття процесуального статусу відповідача [136, с. 17–18].

Для цілей цього дослідження особливе значення мають наступні положення КАС України щодо статусу та правосуб'єктності суб'єкта владних повноважень у публічно-правових спорах:

визначення «суб'єкта владних повноважень» як органу державної влади (включаючи тих, що не мають статусу юридичної особи), органу місцевого самоврядування, їх посадових чи службових осіб або інших суб'єктів, які виконують публічно-владні управлінські функції на підставі законодавства, зокрема виконуючи делеговані повноваження або надаючи адміністративні послуги;

визначення понять «позивача» і «відповідача», якими може виступати суб'єкт владних повноважень (ст. 4);

встановлення обов'язку для державних органів реєструвати офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі (ч. 6 ст. 18);

визначення процесуальних прав та обов'язків сторін (ст. 47);

окреслення порядку розгляду публічно-правових спорів тощо [45].

Статус суб'єкта владних повноважень передбачає, що він може виступати як стороною процесу, так і третьою особою у справі, що означає:

1) можливість користуватися набором процесуальних прав і обов'язків, передбачених статтями 44 і 47 КАС України;

2) обов'язок дотримуватися вимог щодо недопустимості зловживання процесуальними правами, визначених у ст. 45 КАС України;

3) можливість брати участь у розгляді публічно-правового спору від свого імені для захисту порушених прав, свобод чи інтересів;

4) участь у спорі для забезпечення матеріально-правового або матеріально-процесуального інтересу;

5) потенційне зобов'язання щодо сплати судових витрат, включаючи державне мито та витрати на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу;

б) специфіка набуття статусу третьої особи визначається юридичною зацікавленістю у результатах справи. Процесуальна форма залучення третьої особи – це ухвала суду, яка вказує, на які права чи обов'язки цієї особи може вплинути рішення суду (ч. 5 ст. 49 КАС України) [45].

Таким чином, доцільним є внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України в частині однотипного підходу до використання статусів, які використовуються в адміністративному процесуальному законодавстві при визначенні засад участі в розгляді публічно-правових спорів.

Щодо правосуб'єктності громадських організацій в адміністративному судочинстві, то станом на теперішній час вона пов'язується або з наявністю у них статусу «організації (юридичної особи)» (ст. 43 КАС України), або з можливістю фізичної особи представляти інтереси громадської організації. Використання категорії «організація» як синоніму категорії «(юридична особа)» ні доктринально, ні нормативно не може бути обґрунтовано без застережень. В першу чергу відносно громадських об'єднань, через те, що відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання»: а) громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка; б) громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу [105].

Виходячи з того, що громадські об'єднання можуть бути стороною публічно-правових спорів щодо виконання або невиконання суб'єктом владних повноважень публічно-владних управлінських функцій, в тому числі на виконання делегованих повноважень або надання (ненадання) адміністративних послуг), за ними також має бути закріплено адміністративну процесуальну правосуб'єктність.

Щодо спорів адміністратора за випуском облігацій, який діє в інтересах власників облігацій відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», із суб'єктом владних

повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності, то винесення правосуб'єктності адміністратора за випуском облігації в окремого суб'єкта є недоцільним. Це обґрунтовується тим, що відповідно до профільного законодавства «... адміністратор за випуском облігацій – це юридична особа, яка діє від свого імені та в інтересах власників випуску відсоткових чи дисконтних корпоративних облігацій, облігацій внутрішніх місцевих позик, облігацій міжнародних фінансових організацій або іпотечних облігацій відповідно до законодавства, договору про призначення адміністратора, проспекту цінних паперів (рішення про емісію цінних паперів) та рішень зборів власників облігацій» (п.1 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»)» [128]. Тобто, спостерігається надмірна деталізація правосуб'єктності учасників адміністративного судочинства через виділення кількох їх статусів. З іншого боку адміністративно-процесуальні статуси не враховані.

Отже, враховуючи положення адміністративного процесуального законодавства щодо визначення учасників публічно-правового спору та виокремлення суб'єктів, що можуть звертатись до адміністративного суду, доцільним є внесення змін до ст. 43 Кодексу адміністративного судочинства України та виклад її таким чином:

«Стаття 43. Адміністративна процесуальна правосуб'єктність

1. Здатність мати процесуальні права та обов'язки в адміністративному судочинстві (адміністративна процесуальна правоздатність) визнається за громадянами України, іноземцями, особами без громадянства, суб'єктами владних повноважень, їх посадовими і службовими особами, юридичними особами та громадськими організаціями.

2. Здатність особисто здійснювати свої адміністративні процесуальні права та обов'язки, у тому числі доручати ведення справи представникові (адміністративна процесуальна дієздатність), належить фізичним особам,

які досягли повноліття і не визнані судом недієздатними, а також фізичним особам до досягнення цього віку у спорах з приводу публічно-правових відносин, у яких вони відповідно до законодавства можуть самостійно брати участь.

3. Здатність особисто здійснювати свої адміністративні процесуальні права та обов'язки, у тому числі доручати ведення справи представникові (адміністративна процесуальна дієздатність), належить суб'єктам владних повноважень, їх посадовим і службовим особам, юридичним особам та громадськими організаціями».

Щодо правосуб'єктності представника в адміністративному процесі, слід виходити з того, що вона різна для представництва та самопредставництва. Остання має аналогічні ознаки, що притаманні процесуальній правоздатності сторони спору. Самопредставництво можливе у таких випадках: юридична особа, суб'єкт владних повноважень щодо юридичної особи, або суб'єкт владних повноважень, який не є юридичною особою, через його керівника, члена виконавчого органу або іншу уповноважену особу, яка діє від їх імені відповідно до закону, статуту, положення або трудового договору. Також самопредставництво може бути здійснене органом державної влади, органом влади Автономної Республіки Крим чи органом місцевого самоврядування щодо держави або територіальної громади через відповідний орган згідно з його компетенцією, діючого від імені органу за законом, статутом, положенням або трудовим договором [45].

Актуальним станом на сьогодні є відмежування а КАС України самопредставництва від представництва. Це обґрунтовується тим, що особа не може одночасно бути і учасником справи, і своїм представником за логікою чинних адміністративно процесуальних положень. Доцільним є внесення відповідних для унеможливлення суперечностей у правосуб'єктності та отриманого процесуального статусу суб'єктів.

Щодо представників, то їх статус можуть набувати в адміністративному процесі:

1) батьки, усиновлювачі, опікуни чи інші особи, визначені законом, що захищають у суді права, свободи та інтереси малолітніх та неповнолітніх осіб, які не досягли віку, з якого настає адміністративна процесуальна дієздатність, а також недієздатних фізичних осіб (законні представники). Статус цих осіб регулюється нормами Сімейного кодексу України [141] та засвідчено актом народження дитини або рішенням про призначення опікуном, піклувальником чи куратором спадкового майна;

2) особа, яка займається адвокатською діяльністю відповідно до вимог та умов, передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [101], статус якої в конкретній справі підтверджено повноваженням або ордером;

3) фізична особа, яка має адміністративну процесуальну дієздатність і на підставі підтвердженої довіреності представляє іншу особу у справах незначної складності та в інших випадках, передбачених адміністративним процесуальним законодавством.

Щодо інших учасників адміністративного процесу, то до них віднесено тих, що беруть участь у справі, але не є зацікавленими особами у її вирішенні. Наприклад, помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст. Інший учасник адміністративного процесу має правосуб'єктність, що визначається спеціальним законодавством та пов'язується з специфікою їх майбутнього правового статусу.

До прикладу, помічником судді може бути працівник апарату суду, який є патронатним службовцем у суді і відповідає за забезпечення виконання суддею повноважень щодо здійснення правосуддя [78]. Логічним є визначення того, хто може бути працівником апарату суду. Відповідно, правосуб'єктність буде визнаватись за громадянами України з вищою юридичною освітою і вільним володінням державною мовою мають право

на адміністративну процесуальну правоздатність у цьому випадку [131]. Аналогічна ситуація з секретарем судового засідання, що також є працівником апарату суду, який відповідальний за організаційний аспект проведення адміністративної справи. В цьому випадку правосуб'єктність визнається за громадянами України з вищою освітою у спеціальності «Право» або «Правоохоронна діяльність» не нижче рівня молодшого спеціаліста, без обов'язкових вимог щодо стажу роботи [152].

Для того, щоб набути статусу свідка, особа має відповідати критерію обізнаності обставин, які потрібно встановити у справі [94]. До прикладу, експертом з питань права може бути особа, яка має науковий ступінь і є визнаним авторитетом у галузі права. Адміністративною процесуальною правосуб'єктністю у цьому випадку наділені особи, які мають повну вищу освіту, глибокі професійні знання і значні досягнення в конкретній науковій галузі, а також яким присуджено ступінь доктора або кандидата наук [80]. Актуальним станом на теперішній час є врахування того, що присуджується ступінь доктора філософії та доктора юридичних наук. Натомість отримання ступеня кандидата наук є можливим для категорії осіб, які розпочали наукові розвідки до оновлення концепту наукових звань. Вказана норма вже тривалий час діє, тому логічним є її врахування в адміністративному процесі для відсутності можливості дискримінації правомочностей вчених, що отримали звання доктора філософії.

До цієї групи учасників адміністративного судочинства віднесено й експерта, що є особою, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи [94]. Адміністративна правосуб'єктність у цьому випадку виникає у осіб, які є фахівцями, та мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію експерта з певної спеціальності, що підтверджується проходженням атестації у порядку, передбаченому Законом України «Про судову експертизу» [131]. Щодо спеціаліста як іншого учасника адміністративного

процесу, то ним є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками, необхідними для застосування технічних засобів, і призначена судом для надання консультацій та технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням таких технічних засобів (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо). Тобто, спеціалістом може бути будь-яка особа, яка відповідно до обраної нею професії, роду діяльності володіє певними знаннями чи навичками.

Актуальним станом на сьогодні є визначення правосуб'єктності особи, яка має набути статусу перекладача. Так, перекладачем є особа, яка володіє мовою, у якій проводиться адміністративне судочинство, а також іншою мовою, необхідною для усного або письмового перекладу з однієї мови на іншу. Також перекладач може бути особою, яка володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухоніми. Вимог до рівня освіти та кваліфікації перекладача не встановлено, що негативно впливає на реалізацію принципу юридичної визначеності в адміністративному процесі.

Правосуб'єктність інших учасників справи забезпечує їм можливість отримати визначений перелік прав та обов'язків, передбачених Кодексом адміністративного судочинства та нормами спеціального законодавства, зокрема, частиною 11 статті 155 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» [131] та п. 3 Положення про помічника судді [78]. До процесуальних прав помічника судді відносяться: право отримувати від працівників апарату суду документи та інформацію, необхідну для виконання його обов'язків; право користуватися інформаційними базами даних та телекомунікаційними мережами суду відповідно до встановленого порядку та інше [78]. Наприклад, судовий розпорядник має право: робити зауваження учасникам судового процесу та іншим особам, присутнім у залі судового засідання, за порушення встановлених правил або невиконання розпоряджень головуєчого судді (за його дорученням); вимагати дотримання порядку і вживати заходів для усунення порушень; звертатися

до Служби судової охорони, Національної поліції України чи Національної гвардії України у випадках порушення громадського порядку в суді та для затримання осіб, які здійснюють протиправні дії; видаляти з зали судового засідання осіб, які відмовляються виконувати законні вимоги, проявляють неповагу до суду або порушують процесуальний порядок (за розпорядженням головуєчого судді) [79].

Цифровізація торкнулась як статусних аспектів учасників адміністративного судочинства, так і процедурних засад їх забезпечення та верифікації наявного правового статусу. Йдеться, до прикладу про функціонування Реєстру перекладачів як підтвердження можливості особи брати участь в розгляді публічно-правового спору в якості перекладача. Нормативно визначено, що: «реєстр перекладачів є веб-сторінкою офіційного веб-сайту Державної міграційної служби України, що містить відомості про перекладачів, які можуть залучатися органами державної влади для надання послуг перекладу під час розгляду заяв та проведення співбесід з біженцями та іншими категоріями мігрантів, під час здійснення їх затримання, забезпечення надання їм правової допомоги, розгляду адміністративними судами справ щодо біженців та видворення з України іноземців та осіб без громадянства, здійснення досудового розслідування та розгляду судами кримінальних проваджень і справ про адміністративні правопорушення, вчинені біженцями та іншими категоріями мігрантів на території України» [119]. Тобто, реєстр розраховано як на біженців, так і іноземців, що можуть потребувати перекладача для належного забезпечення надання їм правової допомоги, включаючи і допомогу під час адміністративного судочинства.

До прикладу, наявність правосуб'єктності в спеціаліста в галузі права може бути отримано також через проходження процедур, пов'язаних із використанням цифрових технологій. Крім того, верифікація статусу особи, що має науковий ступінь здійснюється через інформаційну систему Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. Така система є

електронною інформаційно-комунікаційною системою, що адмініструється Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти та дає змогу створювати, переглядати, обмінюватися інформацією в електронній формі щодо присудження ступеня доктора філософії та скасування рішень разових спеціалізованих вчених рад про присудження зазначеного ступеня [121].

Підсумовуючи зазначимо, що правосуб'єктність в адміністративному процесі є важливим аспектом залучення конкретних суб'єктів до розгляду публічно-правових спорів. Зазначено, що поняття учасника адміністративного судочинства для цілей адміністративного процесуального законодавства відображає нормативно встановлені можливості, яких може набути та реалізувати особа під час розгляду публічно-правового спору. При цьому, терміни «учасник судового процесу» та «учасник адміністративного судочинства» є синонімічними, а можливість набувати та реалізувати права в адміністративному судочинстві можливо лише у випадку наявної адміністративної процесуальної правосуб'єктності.

Виокремлено актуальні напрями удосконалення законодавства, що визначає правосуб'єктність учасників адміністративного процесу, а саме:

- 1) визначення статусу осіб з подвійним громадянством та осіб, що втратили громадянство на підставі набуття громадянства іншої держави;
- 2) однотипне використання категорій в адміністративному процесуальному законодавстві;
- 3) використання узагальненого підходу при визначенні адміністративної процесуальної правосуб'єктності з одночасним охопленням усіх можливих учасників справи;
- 4) відмежування представництва від самопредставництва;
- 5) визначення вимог до осіб, що набувають статусу інших учасників адміністративного процесу – перекладача, експерта з питань права.

Зазначено, що наявність необхідної правосуб'єктності є умовою набуття правового статусу учасника адміністративного судочинства, що дозволяє особі користуватися певним переліком прав, які належним чином гарантовані.

Висновки до Розділу 2

1. Акцентовано увагу на відсутності чітко окресленого визначення поняття «публічно-правових відносин», що призводить до порушення такого принципу верховенства права, як юридична визначеність. Визначення юридичної природи публічності правовідносин сприяє чіткому та однозначному розмежуванню спорів, які мають розглядатися виключно в рамках адміністративного судочинства, для сторін, суддів, процесуальних представників та інших учасників адміністративного процесу.

2. Удосконалено підходи до: 1) виділення в якості основної ознаки публічно-правових відносин – переважання у них саме публічного інтересу (а не державного інтересу); 2) коригування розуміння підпорядкованості в публічно-правових відносинах, адже риса підпорядкованості суб'єктів публічно-правових відносин один одному не є властивою для публічно-правових відносин, і не повинна розглядатися як основоположний до їх визначення елемент.

3. Зазначено, що хоча категорії «адміністративно-правовий спір» і «публічно-правовий спір» часто використовуються як синоніми, між ними є певні відмінності, хоча й не завжди чітко визначені в законодавстві. Публічно-правовий спір є ширшим поняттям і охоплює всі спори, що виникають з публічних правовідносин. Це можуть бути не лише адміністративні, а й конституційні, фінансові, міжнародні та інші види публічно-правових відносин. Адміністративно-правовий спір є вузьким поняттям і стосується саме відносин, що виникають у процесі здійснення органами виконавчої влади їхніх управлінських функцій.

4. Встановлено, що розширення предмету спорів адміністративного судочинства обумовлено: 1) демократизацією суспільства та зростання правової свідомості громадян; 2) ускладненням суспільних відносин та розширенням сфери публічного адміністрування; 3) наявним впливом інформаційних технологій та процесом цифровізації; 4) інтеграційними

процесами. Відбувається адаптація національного законодавства до європейських стандартів у сфері захисту прав людини, приймаються нові закони, які розширюють можливості судового захисту прав.

5. Встановлено, що особливістю адміністративно-правових спорів є те, що вони виникають на межі публічного та приватного права, коли дії органів державної влади або їхніх посадових осіб порушують права чи законні інтереси громадян або юридичних осіб. Вирішення таких спорів має важливе значення для забезпечення законності та справедливості в суспільстві. Виділено наслідки розширення предмету спорів адміністративного судочинства, зокрема такі як: збільшення навантаження на систему адміністративних судів, необхідність розробки нових процесуальних норм та інструментів, потреба у підвищенні кваліфікації суддів та розширення сфери впливу адміністративних судів у системі правосуддя.

6. Обґрунтовано тезу про використання понять «електронний доказ» та «цифровий доказ» як синонімів. Цифровізація доказів в адміністративному судочинстві має прояв, перш за все у формі таких доказів. Встановлено, що перевірка електронного доказу на предмет достовірності, допустимості та цілісності може здійснюватися за допомогою використання кваліфікованого електронного підпису та спеціальної електронної печатки. Одночасно, проблемним є те, що підпис або печатку могли накласти вже на фальшивий документ (підроблений), тобто кваліфікований електронний підпис може засвідчувати достовірність та допустимість документу, який вже є підробленим.

7. Виокремлено такі характеристики оцінювання судом електронних доказів: роздруківка електронного листування не є електронним документом у розумінні Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» (оскільки не містить електронного підпису, що не дає змоги ідентифікувати відправника повідомлення і підтвердити цілісність такого); веб-сторінки можна вважати електронними документами,

які фізично не можуть надаватися суду, але можуть містити відомості про обставини, які мають значення для справи, тому суд може провести огляд і дослідження таких документів у місці їх знаходження (за посиланням) з фіксацією таких процесуальних дій у протоколі; скрін-шоти повідомлень з телефону, роздруківки з Viber є належними та допустимими доказами .

8. Встановлено, що особливості використання електронних доказів передбачені судовою практикою та полягають насамперед у тому, що: не має відбуватися ототожнення електронного доказу та матеріального носія, де такий доказ зберігається; паперова копія електронного документа не є письмовим доказом, а електронна копія письмового (паперового) документа не є електронним доказом.

9. Акцентовано увагу на тому, що встановлення достовірності та допустимості доказів передбачено КАС України через процедуру залучення експерта для надання висновку чи спеціаліста для надання консультацій та роз'яснень. При цьому, висновок експерта матиме більшу юридичну силу, адже відноситься до засобів доказування (на відміну від допомоги спеціаліста). Натомість, спеціаліста може бути запрошено для проведення таких процесуальних дій, як: здійснення огляду веб-сайту (сторінки) та інших місць збереження даних в мережі Інтернет з метою встановлення та фіксування їх змісту; надання консультацій та технічної допомоги у випадках, зокрема щодо збирання, зберігання або оцінювання електронних доказів.

10. Виявлено, що у відповідності до законодавчої градації учасників адміністративного процесу, особи, що належать до різних груп учасників цього процесу, фактично мають різний набір процесуальних прав та обов'язків, яким передуює різна правосуб'єктність. Особа, яка має юридичну підставу для участі у розгляді і вирішенні адміністративною судовою установою конкретної справи, набуває правового статусу, що характеризується особливостями того чи іншого учасника

адміністративного судочинства. При цьому, виключно за наявності необхідної правосуб'єктності – така участь є можливою.

11. Зроблено висновок про те, що для того щоб мати статус учасника адміністративного процесу, особа повинна мати відповідний рівень правосуб'єктності, який є характерним для учасника справи, представника чи іншого учасника судового процесу. Актуальним в сучасних умовах є вирішення питань подвійного громадянства та деталізація процедури виходу з громадянства. Адже в Україні не діяв принцип автоматичної втрати громадянства при набутті громадянства іншої держави. Для завершення цієї процедури має бути виданий відповідний Указ Президента України. Натомість, є певна категорія фізичних осіб, які є громадянами іншої держави, але за законодавством України до моменту виходу з громадянства на підставі втрати, вони є громадянами України;

12. Виявлено суперечності в нормативному впорядкуванні правосуб'єктності юридичних осіб в адміністративному судочинстві: а) при визначенні деліктоздатності зазначається, що вона визнається за органам державної влади, іншим державним органам, органам влади Автономної Республіки Крим, органам місцевого самоврядування, їх посадовим і службовим особам, підприємствам, установам, організаціям (юридичним особам). При цьому, більшість вказаних суб'єктів і так мають статус юридичної особи; б) в адміністративному процесуальному законодавстві використовується термін «суб'єкт владних повноважень» як орган державної влади (у тому числі без статусу юридичної особи), орган місцевого самоврядування, орган військового управління, їх посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними публічно-владних управлінських функцій на підставі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень, або наданні адміністративних послуг. При цьому, при визначенні адміністративної правосуб'єктності частково дублюється цей перелік, а вказівки на суб'єкта владних повноважень не має; 3) визначення правосуб'єктності громадських об'єднань потребує

уточнення. З одного боку, громадське об'єднання може мати статус юридичної особи і тоді на нього поширюватимуться норми про юридичних осіб в КАС України, а з іншого може не мати – і тоді на нього поширюватимуться норми про фізичних осіб.

РОЗДІЛ 3.

УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИФРОВІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

3.1. Адміністративно-правова характеристика спрощеного провадження в адміністративному судочинстві.

Одним з перших процесів, які в певній мірі відчули на собі впровадження цифровізації, став процес розгляду адміністративних справ незначної складності, тобто тих, що розглядаються за правилами спрощеного позовного провадження в межах адміністративного судочинства.

Розпочинаючи дослідження особливостей розгляду адміністративних справ у ході спрощеного провадження в умовах процесу цифровізації, слід звернутися до нормативного обґрунтування категорій «провадження», «адміністративна справа» та «спрощене провадження» та визначити, які ж справи можна розглядати у порядку спрощеного провадження.

Для структури адміністративного судочинства характерна наявність визначеного переліку процесуальних дій, які в сукупності утворюють адміністративні процесуальні провадження: позовне провадження, позовне спрощене провадження, письмове провадження. На доктринальному рівні та на нормативному рівні відсутнє визначення провадження в адміністративному судочинстві. Усталеним можна вважати підхід до визначення провадження як закріпленого в законодавстві порядку процесуальних дій, які застосовуються з врахуванням системності та спеціалізації [150 с. 79].

Провадження як процес характеризується, насамперед, динамічністю, здатністю забезпечити рух справи адміністративної юрисдикції,

спрямованістю на регламентацію процесуальних дій учасників процесу у повному обсязі певного правового положення або компетенції. Провадження, на відміну від інших структурних елементів адміністративного судочинства, таких як: стадії та процесуальні дії, охоплює визначений порядок розгляду по певній категорії адміністративних справ. Якщо те чи інше провадження в адміністративному судочинстві відображає певний набір (комплекс) урегульованих нормами Кодексу адміністративного судочинства України сукупність певних, взаємозалежних і взаємообумовлених процесуальних дій адміністративного суду, спрямованих на досягнення юридичного результату, який обумовлюється видовою специфікою справи адміністративної юрисдикції, то стадію у складі окремих адміністративно-судових проваджень можна визначити як відносно відособлену в часі й просторі, пов'язану сукупність процесуальних дій, спрямовану на досягнення певних цілей і розв'язання відповідних завдань, передбачених Кодексом адміністративного судочинства України [45].

Відповідно до ст. 12 КАС України, позовне спрощене провадження є різновидом форми судочинства. Для порівняння, спрощене позовне провадження застосовується не лише для вирішення публічно-правових спорів. Так, в цивільному судочинстві також є позовне спрощене провадження, що доктринально визначається як скорочена процесуальна форма розгляду цивільних справ у позовному провадженні, яка спрямована на виконання завдань та досягнення мети цивільного судочинства щодо розгляду та вирішення передбачених ЦПК України категорій цивільних справ за спрощеною процедурою, та характеризується коротким строком розгляду справи переважно у письмовій формі, однак може бути також з повідомленням (викликом) сторін [20]. Натомість, в ЦПК України, спрощене позовне провадження визначається як провадження, якому притаманні певні правила. Так, ч. 2 ст. 19 ЦПК України передбачено, що: «... цивільне судочинство здійснюється за правилами, передбаченими цим

Кодексом, у порядку: 1) наказного провадження; 2) позовного провадження (загального або спрощеного); 3) окремого провадження» [169]. Незважаючи на відмінності предметного та суб'єктного критеріїв справ, що підлягають розгляду в адміністративному та цивільному судочинстві, обидва напрями є різновидами певного судового процесу. Тому підхід до тлумачення складових характеристик судового процесу має бути єдиним.

Для виокремлення справ, які підлягають розгляду в межах спрощеного провадження необхідно звернути увагу на положення КАС України щодо цього аспекту. Назва Глави 10 «Розгляд справ за правилами спрощеного позовного провадження» сформована з використанням терміну «справа». Натомість, Глава 11 має назву «Особливості позовного провадження в окремих категоріях адміністративних справ» [45], де використано термін «адміністративна справа». Таким чином, адміністративним процесуальним законодавством штучно виокремлюється два терміни «справа» та «адміністративна справа».

Враховуючи, що п. 1 ч. 1 ст. 4 КАС України оперує терміном «адміністративна справа» та визначає його як переданий на вирішення адміністративного суду публічно-правовий спір» в усіх інших аспектах здійснення адміністративного процесуального судочинства має використовуватись термін «адміністративна справа», а не «справа». У цьому ж контексті, встановлюється дефініція публічно-правового спору у трьох спрямуваннях, які можна трактувати і як види публічно-правових спорів, зокрема:

1) спір, у якому хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції, в тому числі на виконання делегованих повноважень, і спір виник у зв'язку із виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій;

2) спір, у якому хоча б одна сторона надає адміністративні послуги на підставі законодавства, яке уповноважує або зобов'язує надавати такі

послуги виключно суб'єкта владних повноважень, і спір виник у зв'язку із наданням або ненаданням такою стороною зазначених послуг;

3) спір, у якому хоча б одна сторона є суб'єктом виборчого процесу або процесу референдуму і спір виник у зв'язку із порушенням її прав у такому процесі з боку суб'єкта владних повноважень або іншої особи [45].

В свою чергу, новоприйнятий Закон України «Про адміністративну процедуру» визначає адміністративну справу як справу, що стосується публічно-правових відносин щодо забезпечення реалізації права, свободи чи законного інтересу особи та/або виконання нею визначених законом обов'язків, захисту її права, свободи чи законного інтересу, розгляд якої здійснюється адміністративним органом [102].

Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України визначає, що термін «адміністративна справа» є універсальним поняттям і стосується категорії предмету, справи адміністративної юрисдикції. При цьому предметом судового розгляду постають публічно-правові спори, які не обов'язково виникають із адміністративно-правових відносин. Йдеться також і про відповідні матеріали спору. Важливо встановити суб'єктний склад, підстави виникнення спору та межі компетенції адміністративного суду [60].

Спрошене провадження як процедура розгляду адміністративних справ включає порядок розгляду справ за правилами спрощеного позовного провадження. У Главі 10 конкретизовано, що за правилами спрощеного позовного провадження може бути розглянута будь-яка справа, віднесена до юрисдикції адміністративного суду, проте за винятком окремих справ. При цьому, чітко визначається які саме справи не можуть розглядатися за правилами спрощеного провадження, але не конкретизуються які ж справи мають чи можуть розглядатися за цією процедурою. Суд вирішуючи питання про порядок розгляду справи, враховує певні, визначені законодавцем аспекти, а саме:

значення справи для сторін, її категорію та складність;

обраний позивачем спосіб захисту, кількість сторін та інших учасників справи;

обсяг та характер доказів у справі, в тому числі чи потрібно у справі призначати експертизу, викликати свідків тощо;

наявність та значимість суспільного інтересу у справі;

думку сторін щодо необхідності розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження [92, с. 514].

Таким чином, для цілей однотипного використання термінології у законодавстві та уникнення надмірних можливостей до маніпуляції нормативними положеннями, необхідно внести зміни як до назви Глави 10, виклавши її таким чином «Розгляд адміністративних справ за правилами спрощеного позовного провадження», а також до окремих статей цієї глави, а саме:

1) Стаття 257. Адміністративні справи, що розглядаються за правилами спрощеного позовного провадження

1. За правилами спрощеного позовного провадження розглядаються адміністративні справи незначної складності.

2. За правилами спрощеного позовного провадження може бути розглянута будь-яка адміністративна справа, віднесена до юрисдикції адміністративного суду, за винятком адміністративних справ, зазначених у частині четвертій цієї статті.

3. При вирішенні питання про розгляд адміністративної справи за правилами спрощеного або загального позовного провадження суд враховує...»;

2) Стаття 258. Строк розгляду адміністративної справи за правилами спрощеного позовного провадження

1. Суд розглядає адміністративні справи за правилами спрощеного позовного провадження протягом розумного строку, але не більше шістдесяті днів із дня відкриття провадження у адміністративній справі»;

3) Стаття 259. Клопотання про розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження

1. Клопотання позивача про розгляд адміністративної справи за правилами спрощеного позовного провадження подається у письмовій формі одночасно з поданням позовної заяви або може міститися у ній.

2. Таке клопотання має стосуватися розгляду за правилами спрощеного позовного провадження всієї адміністративної справи і не може стосуватися лише певної частини позовних вимог, інакше суд повертає його без розгляду, про що зазначає в ухвалі про відкриття провадження у адміністративній справі;

4) Стаття 260. Вирішення питання про розгляд адміністративної справи за правилами спрощеного позовного провадження

1. Питання про розгляд адміністративної справи за правилами спрощеного позовного провадження суд вирішує в ухвалі про відкриття провадження у справі.

2. У випадку, передбаченому частиною першою статті 259 цього Кодексу, за наслідками розгляду відповідного клопотання позивача суд з урахуванням конкретних обставин адміністративної справи може...» тощо.

Щодо виділення характеристик спрощеного провадження, то як слушно відмічено Завальнюк І.В. до них віднесено: 1) завершеність процесуального циклу в межах певної судової інстанції; 2) скорочення кількості процесуальних дій або системна зміна способу їх вчинення; 3) звуження процесуальних можливостей суду й учасників процесу; 4) обмеженість застосування щодо визначеного кола справ [34].

З позиції учасника адміністративного судочинства виділяються такі особливості спрощеного провадження як процедури розгляду адміністративної справи:

значно скорочених термінах розгляду справи та отримання результату розгляду;

можливості подати клопотання щодо призначення справи до розгляду саме у спрощеному провадженні;

можливості вибору присутності чи відсутності у судовому засіданні (а також можливості присутності у ньому в режимі відео-конференції із використанням засобів відеозв'язку та інформаційних технологій;

значному розвантаженні судів та можливості самостійного розподілу судом часу для розгляду справи, що є особливо актуальним з врахуванням існуючих проблем, зокрема таких як повітряні тривоги, екстрені чи аварійні відключення електроенергії, обстріли тощо;

можливості самостійного представлення інтересів позивачем, без залучення представника (з огляду на спрощений порядок розгляду, до прикладу – відсутність судових дебатів як складової процесу);

наявності чіткого розуміння тривалості розгляду справи;

зменшенні фінансових витрат на розгляд справи тощо [92].

Слід зазначити, що спрощене провадження в певній мірі робить адміністративне судочинство більш доступним для громадян, оскільки воно не потребує значних юридичних знань та досвіду [64]. Судова практика свідчить, що вагома кількість справ, що розглядаються у межах позовного спрощеного провадження в адміністративному судочинстві стосується публічно-правових спорів з приводу про визнання протиправними дій суб'єкта владних повноважень. Наприклад, справа № 392/432/21, що розглядалась в Маловисківського районному суді Кіровоградської області щодо дій інспектора поліції Управління патрульної поліції в Кіровоградській області Департаменту патрульної поліції про визнання протиправними дій суб'єкта владних повноважень [162]. Крім того, питання обрання відповідної форми судочинства вирішуються в ухвалі про відкриття провадження у справі. На практиці іноді можна зустріти ухвали, які так і називаються «про відкриття спрощеного позовного провадження в адміністративній справі». Прийняття рішення про форму позовного провадження залежить від конкретних обставин справи та судового розсуду.

Судовий розсуд щодо обрання форми адміністративного судочинства, що не суперечить правилам, установленим КАС, не підлягає оцінці, а ухвала в частині обрання форми адміністративного судочинства – оскарженню. Недотримання форми адміністративного судочинства може мати юридичний наслідок у вигляді скасування судового рішення лише у випадках, коли суд розглянув за правилами спрощеного позовного провадження справу, яка підлягала розгляду за правилами загального позовного провадження [143].

Звернемо увагу на конкретні прояви застосування інформаційно-комунікаційних технологій під час розгляду адміністративних справ у порядку спрощеного провадження. Вбачається можливим здійснити поетапний поділ розгляду адміністративних справ у порядку спрощеного провадження та визначити прояви цифровізації на цих етапах.

1 етап – звернення до адміністративного суду шляхом подання позовної заяви. Подання позовної заяви до суду наразі можливе через використання Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, а саме її окремої підсистеми «Електронний суд». Дана система забезпечує обмін документами між сторонами судової справи, проте реєстрація фізичних осіб (позивачів) є добровільною. При цьому, в обов'язковому порядку реєструють електронний кабінет органи державної влади та місцевого самоврядування, інші юридичні особи. На даному етапі можливо направити позовну заяву і відповідачу у його електронний кабінет у підсистемі «Електронний суд».

2 етап – отримання позовної заяви судом, визначення судді. Визначення судді або колегії суддів (судді-доповідача) для розгляду конкретної справи здійснюється Єдиною судовою інформаційно-комунікаційною системою, з урахуванням спеціалізації та рівномірного навантаження для кожного судді, за принципом випадковості та в хронологічному порядку надходження справ. Визначений і порядок

повторного перерозподілу справ, а також відповідальність за несанкціоноване втручання в роботу системи.

3 етап – відкриття провадження у справі. У випадку наявності у фізичної особи позивача електронного кабінету у підсистемі «Електронний суд», йому та відповідачу направляються до їх електронних кабінетів ухвали про відкриття провадження у справі.

4 етап – подання заяв по суті справи через підсистему «Електронний суд». Згідно Кодексу адміністративного судочинства, заявами по суті справи у спрощеному провадженні є позов та відзив. З огляду на подання позовної заяви на 1 етапі, на 4 етапі передбачається подання відзиву на позовну заяву, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології. Відзив подається протягом п'ятнадцяти днів з дня вручення відповідачу ухвали про відкриття провадження у справі. Позивач має право подати до суду відповідь на відзив, а відповідач – заперечення протягом строків, встановлених судом в ухвалі про відкриття провадження у справі. Треті особи мають право подати пояснення щодо позову у строк, встановлений судом в ухвалі про відкриття провадження у справі, а щодо відзиву – протягом десяти днів з дня його отримання.

5 етап – розгляд справи та направлення рішення. У визначений Кодексом адміністративного судочинства строк, суд розглядає справи за правилами спрощеного позовного провадження протягом розумного строку, але не більше шістдесяти днів із дня відкриття провадження у справі. Суд розглядає справи в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами, за відсутності клопотання будь-якої зі сторін про інше. Після чого, суд виносить рішення у справі та направляє у електронні кабінети учасників справи відповідні рішення [93, с. 515].

Водночас, факультативним є етап, коли за клопотанням однієї із сторін або з власної ініціативи суду розгляд справи проводиться в судовому засіданні з повідомленням (викликом) сторін. Таке клопотання також може

бути подане через використання Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, а саме її окремої підсистеми «Електронний суд». У випадку задоволення такого клопотання, існує право для кожної зі сторін щодо прийняття участі у судовому засіданні у режимі відеоконференції із використанням засобів інформаційно-комунікацій технологій. У адміністративному судочинстві, сторони у справі мають можливість приймати участь у судовому засіданні дистанційно за умови дотримання всіх встановлених вимог. По-перше, передбачається наявність у суді відповідної технічної можливості, про яку суд зазначає в ухвалі про відкриття провадження у справі; по-друге, учасник справи повинен подати заяву про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду не пізніше ніж за п'ять днів до судового засідання та направити її іншим учасникам справи.

Щодо повідомлення суб'єкта владних повноважень шляхом надсилання тексту повістки електронною поштою, то про такий порядок обов'язково сповіщаються інші учасники процесу за згодою (ст. 38 КАС України [45]). Офіційним способом інформування суб'єкта владних повноважень в адміністративному судочинстві є надсилання тексту повістки електронною поштою (факсимільним повідомленням) на адресу електронної пошти або на номер факсу (телефаксу), які містяться в Єдиній базі даних електронних адрес, номерів факсів (телефаксів) суб'єктів владних повноважень. Суб'єкт владних повноважень за допомогою електронної пошти зобов'язаний також негайно підтвердити суду про отримання тексту повістки, текст такого підтвердження роздруковується працівником апарату суду і приєднується секретарем судового засідання до справи. Це підтвердження визнається достатнім доказом належності повідомлення суб'єкта владних повноважень про дату, час і місце судового розгляду.

Такий прояв електронного судочинства слід розглядати не лише як іще один напрямок використання інформаційно-телекомунікативних

технологій, але і як електронну комунікацію між усіма елементами апарату держави. Сучасні технології допомагають створити єдину інформаційну систему, що об'єднує суди, виконавчу службу та всі інші державні органи; 5) використання автоматизованої системи документообігу суду (ст. 15 КАС України [45]).

Існуюча на теперішній час автоматизована система документообігу суду забезпечує:

а) об'єктивний та неупереджений розподіл справ між суддями із додержанням принципів черговості та однакової кількості справ для кожного судді;

б) надання фізичним та юридичним особам інформації про стан розгляду справ, в яких вони беруть участь;

в) централізоване зберігання текстів судових рішень та інших процесуальних документів;

г) підготовку статистичних даних;

г) реєстрацію вхідної та вихідної кореспонденції та етапів її руху;

д) видачу судових рішень та виконавчих листів на підставі наявних у системі даних щодо судового рішення та реєстрації заяви особи, на користь якої його ухвалено;

е) передачу справ до електронного архіву. Виходячи із цього, можна зробити висновок, що наявна система не об'єднує усіх складових електронного документообігу в адміністративному процесі, а виконує функції оптимізації організаційних засад роботи суду як державного органу;

є) визнання електронних документів доказами в адміністративних справах (ст.ст. 79, 80 КАС України [45]).

При цьому, спрощене провадження має певні недоліки, зокрема щодо доказової бази. У спрощеному провадженні не допускається дослідження письмових доказів, які не були надані позивачем до початку судового засідання, а також не проводиться усне дослідження доказів, за винятком випадків, коли суд визнає це необхідним. Це може призвести до того, що

суд не зможе належним чином дослідити всі обставини справи та винести об'єктивне рішення. Внаслідок обмеження можливостей для дослідження доказів у спрощеному провадженні існує ризик порушення прав позивача, якщо суд не зможе належним чином дослідити всі обставини справи. Окрім цього, слід вказати про порушення конфіденційності внаслідок можливих кібератак та витоку інформаційних даних; своєрідний цифровий розрив між учасниками адміністративного судочинства (зокрема не забезпечення усіх громадян рівним доступом до інформаційних (цифрових) технологій; необхідність великих фінансових затрат для запровадження та використання цифрових та інформаційних систем; неналежне матеріально-технічне забезпечення адміністративних судів, необхідне для використання цифрових та інформаційних систем.

В ході дослідження визначено особливості спрощеного провадження, які мають прояв у: значно скорочених термінах розгляду справи та отримання результату розгляду; можливості подати клопотання щодо призначення справи до розгляду саме у спрощеному провадженні; можливості вибору присутності чи відсутності у судовому засіданні (а також можливості присутності у ньому в режимі відео-конференції із використанням засобів відеозв'язку та інформаційних технологій; значному розвантаженні судів та можливості самостійного розподілу судом часу для розгляду справи, що є особливо актуальним з врахуванням існуючих проблем, зокрема таких як повітряні тривоги, екстрені чи аварійні відключення електроенергії, обстріли тощо; можливості самостійного представлення інтересів позивачем, без залучення представника (з огляду на спрощений порядок розгляду, до прикладу – відсутність судових дебатів як складової процесу); наявності чіткого розуміння тривалості розгляду справи; зменшенні фінансових витрат на розгляд справи; до тощо.

Здійснено поетапний поділ процесу розгляду адміністративних справ у порядку спрощеного провадження та визначено прояви цифровізації на цих етапах. Встановлено, що особливої актуальності при впровадженні

цифровізації адміністративного судочинства в межах спрощеного провадження потребує врахування послідовності реформ.

3.2. Нормативно-правова характеристика розгляду окремих публічно-правових спорів.

Чинним Кодексом адміністративного судочинства України передбачено особливості розгляду окремих адміністративних справ (§ 2 Глава 11) [45]. Поняття «нормативно-правова характеристика адміністративного судочинства» залежить від тлумачення таких складових: 1) сутності адміністративного судочинства як об'єкта правового впливу та 2) визначення нормативно-правової бази, яка має бути спрямована на впорядкування цієї сфери суспільних відносин. Щодо адміністративного судочинства, то в чинному Кодексі адміністративного судочинства України воно визначається як діяльність адміністративних судів щодо розгляду й вирішення адміністративних справ у визначеному законом порядку (п. 5 ч. 1 ст. 4 КАС України) [45].

Отже, основними критеріями при визначенні сутності адміністративного судочинства є такі:

- а) це діяльність адміністративних суддів;
- б) це діяльність, що стосується вирішення адміністративних справ;
- в) адміністративна справа для цілей адміністративного процесуального законодавства – це публічно-правовий спір, якого передано на вирішення у судді.

Формалізованого тлумачення змісту терміну «нормативно-правова характеристика» не має. Традиційно нормативно-правову характеристику формують нормативно-правові акти, які є основою і механізмом забезпечення певної сфери суспільних відносин. Енциклопедично поняття «основа» визначається, як: а) те, на чому що-небудь ґрунтується; б) головна

складова частина чого-небудь; в) найважливіша частина змісту чого-небудь [3].

Відповідно до Енциклопедії державного управління поняття «правова основа» вказує на систему правових норм та заходів, якими регулюються суспільні відносини, які характеризуються різноманітністю правових форм – закони, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України [4, с. 343]. Крім того, в науковому обігу поняття «нормативно-правова характеристика» використовується як синонім понять: «правове регулювання», «правове забезпечення», «нормативно-правові засади».

Вдалим вважається саме використання поняття «нормативно-правова характеристика» в контексті розгляду окремих публічно-правових спорів, оскільки воно відображає сукупність правових норм, що містяться у системі нормативно-правових актів різної юридичної сили, та якими регламентовано організацію та діяльність адміністративних судів при вирішенні окремих публічно-правових спорів.

Виявлення нормативно-правових актів, які певним чином стосуються вирішення адміністративних справ можливе з врахуванням їх структуризації з врахуванням принципів: а) юридичної сили (вказує на юридичну обов'язковість нормативно-правових актів в межах національної правової системи); б) предмету правового впливу (вказує на конкретний аспект здійснення адміністративного судочинства).

Основним нормативно-правовим актом, який регулює здійснення розгляду окремих публічно-правових спорів є КАС України 2005 року [45]. Внесення у 2017 році змін до нього положеннями Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [103] створило основу для первинного використання цифрових технологій в адміністративному процесі. Йдеться про:

визначення чітких критеріїв та механізмів відмежування юрисдикції адміністративних судів, поетапне запровадженням інструментів «електронного правосуддя» (наприклад, наявність можливості звернення до суду, сплати судового збору, участі у розгляді справи та отриманні необхідної інформації і документів електронними засобами тощо);

диференціацією правил розгляду справ залежно від їх складності, можливості мирного врегулювання спору, складу учасників тощо;

запровадженням механізмів протидії зловживанням процесуальними правами.

Важливим нормативно-правовим актом, що регулює судочинство в цілому, та адміністративне судочинство зокрема є Закон України «Про судоустрій і статус суддів», яким регулюються питання:

порядок оприлюднення інформації про суд, що розглядає справу, сторін спору та предмет позову на офіційному веб-порталі судової влади України (ч. 3 ст. 11);

трансляції судових засідань в мережі Інтернет з дозволу суду та участь учасників справи у судовому засіданні в режимі відеоконференції (ч. 4 ст. 11);

відображення результатів розподілу справ в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі (ч. 7 ст. 14);

використання Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ст. 15¹) і тому подібне [131].

Зазначимо, що внесення змін до КАС України та Закону України «Про судоустрій та статус суддів» є наслідком єдиної судової реформи. Таким нововеденням передувало прийняття Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 р.р., якою передбачалось підвищення ефективності правосуддя за рахунок:

1) забезпечення широкого використання інформаційних систем (ІС) для надання більшої кількості послуг «електронного правосуддя»;

2) створення в судах інформаційних систем електронного менеджменту, зокрема введення повноцінних електронних систем, у тому числі системи електронного документообігу, та відстеженні справ (до вищих інстанцій), електронних повідомлень, електронних викликів, електронного розгляду справ (у деяких випадках), електронних платежів, аудіо- та відеофіксації засідань, інформаційної системи внутрішньої бази даних, інформаційної системи законодавчої бази даних, удосконалення системи забезпечення рівного та неупередженого розподілу справ між суддями, зокрема, визначення судді та (або) складу колегії суддів на всіх стадіях судового провадження;

3) поетапне запровадження інструментів «електронного правосуддя», що забезпечить змогу користувачам звертатися до суду, сплачувати судовий збір, брати участь у провадженнях та отримувати необхідну інформацію і документи електронними засобами [129].

В цілому, стратегії та концепції розвитку правосуддя чи діяльності судів затверджуються відповідним рішенням уповноваженого суб'єкта, наприклад Президентом України чи Державною судовою адміністрацією. Відповідно такого роду нормативно-правові акти є структурним елементом нормативно-правової бази адміністративного судочинства. Більше того, для цілей впровадження цифрових технологій в адміністративне судочинство вони є фундаментом для подальших змін, які вносяться до законів. Доказом висунутої тези слугуватимуть положення наступних нормативно-правових актів.

По-перше, йдеться про Указ Президента України «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки», яким передбачено: запровадження можливості розгляду онлайн певних категорій справ незалежно від місцезнаходження сторін і суду та інших сервісів електронного судочинства; впровадження сучасного електронного діловодства в суді, електронне ведення справ, електронні комунікацій із судом, кабінетом судді та кабінетом учасника процесу;

удосконалення офіційного веб-порталу судової влади України з регулярним оновленням даних судової статистики [130].

По-друге, Державною судовою адміністрацією України розроблено окрему концепцію по інформатизації місцевих та апеляційних судів на 2022-2024 роки, якою виокремлено принципи подальшої цифровізації судочинства, а саме:

- 1) принцип обґрунтованості;
- 2) принцип спадковості;
- 3) принцип зворотнього зв'язку;
- 4) принцип пріоритетного застосування «хмарної» сервіс-орієнтованої архітектури;
- 5) принцип мінімізації обсягу інформації, яка вноситься користувачем, а також одноразового внесення та багаторазового використання інформації;
- 6) принцип «Good Data Governance»;
- 7) принцип уніфікації програмного забезпечення [48].

Логічним продовженням забезпечення реформування правосуддя стало прийняття Державною судовою адміністрацією України наказу «Про затвердження галузевої Програми інформатизації місцевих та апеляційних судів і проекту побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи на 2022-2024 роки», метою якого є формування єдиного інформаційного простору для судів, органів і установ у системі правосуддя; удосконалення та оптимізація інформаційно-комунікаційної інфраструктури судів, органів та установ у системі правосуддя, з одночасним суттєвим зменшенням бюджетних витрат на її утримання; забезпечення доступності інформації для учасників судового процесу та максимальної прозорості і відкритості системи правосуддя для суспільства.

Деталізація мети здійснюється через виконання таких завдань:

розвиток інформаційно-комунікаційної бази місцевих та апеляційних судів та органів і установ систем правосуддя;

забезпечення сталого функціонування прикладних програмних систем (у тому числі вже впроваджених підсистем (модулів) ЄСІТС), програмно-технічних комплексів та інформаційної інфраструктури судів, органів і установ у системі правосуддя; автоматизацію діяльності судів, органів і установ у системі правосуддя. Створення нових, доопрацювання (модернізація) існуючих підсистем (модулів) ЄСІТС, їх впровадження та розвиток; модернізацію та нарощування інформаційно-комунікаційної інфраструктури, забезпечення захисту інформації та кіберзахисту [112].

Як наслідок, зміни було внесено до КАС України Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами» щодо:

направлення судових рішень та інших процесуальних документів учасникам судового процесу до їхніх електронних кабінетів, вчинення інших процесуальних дії в електронній формі із застосуванням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи або її окремої підсистеми (модуля), що забезпечує обмін документами;

визначення електронного кабінету як персонального кабінету (веб-сервіс чи інший користувацький інтерфейс) у підсистемі (модулі) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, за допомогою якого особі, яка пройшла електронну ідентифікацію, надається доступ до інформації та сервісів Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи або її окремих підсистем (модулів), у тому числі можливість обміну (надсилання та отримання) документами (в тому числі процесуальними документами, письмовими та електронними доказами тощо) між судом та учасниками судового процесу, а також між учасниками судового процесу;

обов'язкову реєстрацію електронних кабінетів адвокатами, нотаріусами, державними та приватними виконавцями, судовими експертами, органами державної влади та іншими державними органами,

органами місцевого самоврядування, іншими юридичними особами в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами;

розгляд судової справи за матеріалами у формах, визначених Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів) тощо [104].

Таким чином, наявним є зв'язок між змінами, що вносяться до КАС України та нормативними актами Президента України, Державної судової адміністрації України, якими визначаються пріоритетні напрями цифровізації судочинства.

Враховуючи можливість використання цифрових технологій при вирішенні окремих адміністративних справ, можливо виділити межі їх впливу саме на порядок вирішення спорів.

По-перше, цифровізація вплинула на способи вчинення окремих процесуальних дій з приводу підготовки справи до розгляду. Це має пряв у виокремленні особливостей повідомлення учасників справи про дату, час та місце розгляду окремих категорій адміністративних справ, а саме:

справ з приводу оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій, комісій з референдуму, членів цих комісій (ст. 273 КАС України);

справ з приводу уточнення списку виборців (ст. 274 КАС України);

справ з приводу оскарження рішень, дій або бездіяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів у сфері медіа, підприємств, установ, організацій, їх посадових та службових осіб, творчих працівників суб'єктів у сфері медіа, які порушують законодавство про вибори та референдум (ст. 275 КАС України);

справ з приводу оскарження дій або бездіяльності кандидатів, їхніх довірених осіб, політичної партії (блоку), місцевої організації політичної партії, їх посадових осіб та уповноважених осіб, офіційних спостерігачів від суб'єктів виборчого процесу, ініціативної групи референдуму, члена

ініціативної групи, політичної партії, громадської організації як суб'єкта процесу референдуму, їх уповноважених осіб, офіційного спостерігача як суб'єкта процесу референдуму (ст. 276 КАС України);

справ з приводу виборів Президента України (ст. 277 КАС України);

справ, що стосуються адміністративних позовів органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань (ст. 280 КАС України) тощо [45].

По вказаним категоріям публічно-правових спорів інформація стосовно дати, часу і місця розгляду справи має бути передана через повістку в електронному кабінеті і є основним способом повідомлення, а додатковим є передання інформації через інші засоби зв'язку, але виключно за умови відсутності електронного кабінету. Як наслідок, учасники справи вважатимуться повідомленими з моменту направлення інформації до електронного кабінету або з моменту оприлюднення судом на веб-порталі судової влади України відповідної ухвали про відкриття провадження у справі, дату, час та місце судового розгляду.

По-друге, подання заяв по суті справи та відзив на позовну заяву по окремим категоріям адміністративних справ (наприклад, з приводу уточнення списку виборців; оскарження рішень, дій або бездіяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів у сфері медіа, підприємств, установ, організацій, їх посадових та службових осіб, творчих працівників суб'єктів у сфері медіа, які порушують законодавство про вибори та референдум) може здійснюватись через електронний кабінет як основний спосіб або через електронну пошту, коли вона відома [45]. Таким чином, обидва способи пов'язані з використанням інформаційно-телекомунікаційних інструментів.

По-третє, під час судового процесу можуть бути використані докази, що мають цифрове відображення. Прикладом слугуватимуть публічно-правові спори щодо оскарження рішень суб'єктів владних повноважень у

справах про притягнення до адміністративної відповідальності по справі про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, яких зафіксовано в автоматичному режимові [90, с. 157].

Підтвердженням поширення практики використання електронних доказів по різних категоріям публічно-правових спорів також є виокремлення окремого параграфу в Главі 5 КАС України з однойменною назвою «Електронні докази». Відповідно, електронним доказом буде вважатись: «...інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі» (ст. 99 КАС України) [45].

Виходячи з зазначеного можна зробити висновок, що фактично цифровізація впливає на якісні ознаки адміністративного судочинства (визначення прав учасників адміністративного процесу, форму участі в розгляді публічно-правових спорів, розширення переліку принципів адміністративного судочинства і т.д.) та кількісні ознаки, які стосуються порядку розгляду адміністративних справ. На сучасному етапі впровадження цифрових технологій в адміністративний процес, серед кількісних детермінуючих змін, чільне місце відведено функціонуванню електронного кабінету учасників адміністративного судочинства. Використання цього інструменту впливає на алгоритм розгляду окремих публічно-правових спорів, спрощує взаємодію між учасниками адміністративного процесу та оптимізує роботу суду [91, с. 406].

Зазначимо, що для цілей адміністративного судочинства, електронним кабінетом є персональний кабінет (веб-сервіс чи інший користувацький інтерфейс) у підсистемі (модулі) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – ЄСІТС), за допомогою якого особі, яка пройшла електронну ідентифікацію, надається доступ до інформації та

сервісів ЄСІТС або її окремих підсистем (модулів), у тому числі можливість обміну (надсилання та отримання) документами (в тому числі процесуальними документами, письмовими та електронними доказами тощо) між судом та учасниками судового процесу, а також між учасниками судового процесу [104].

Як модуль ЄСІТС, «Електронний кабінет» є первісним етапом до використання цифрових технологій в судочинстві, оскільки забезпечує процедуру реєстрації користувачів в ЄСІТС з використанням кваліфікованого електронного підпису, а також подальшу автентифікацію таких осіб з метою їх доступу до підсистем (модулів) ЄСІТС у межах наданих прав. Порядок реєстрації користувачів в «Електронному кабінеті» первинно передбачалось Інструкцією з використання підсистеми «Електронний кабінет» Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи від 22.08.2021 р. [38]. Крім того, дана Інструкція також містить положення щодо базових термінів та їх значення, технічних вимог для коректної роботи даної підсистеми, опису інтерфейсу кабінету користувача з поділом на чотири категорії – кабінет фізичної особи, юридичної особи, адвоката та судді. Досить цікавим є мобільний застосунок «е-Суд», що дає змогу перенести електронний кабінет до смартфона та забезпечує доступ до персональних судових справ, процесуальних документів, довіреностей або судових повідомлень.

Одночасно, в Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах електронний кабінет віднесено до виду електронних засобів зв'язку на рівні з електронною поштою та факсимільним зв'язком тощо [114]. Станом на теперішній час, електронні кабінети мають бути в обов'язковому порядку в: адвокатів, нотаріусів, державних та приватних виконавців, арбітражних керуючих, судових експертів, органів державної влади та інших державних органів, органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб [113]. Таке нововведення є запорукою втілення подальших змін. Адже кінцевою метою використання цифрових технологій в адміністративному судочинстві

є можливість використання переваг цифровізації на окремих стадіях розгляду публічно-правового спору або взагалі ухвалення рішення, до прикладу по адміністративним справам незначної складності чи типовим адміністративним справам, в електронному порядку.

Окремо, слід зазначити, що по окремим категоріям публічно-правових спорів, може бути застосовано письмове провадження. Це стосується таких справ:

1) щодо оскарження бездіяльності суб'єкта владних повноважень або розпорядника інформації щодо розгляду звернення або запиту на інформацію;

2) щодо оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат та пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг, допомоги, захисту, пільг;

3) щодо припинення за зверненням суб'єкта владних повноважень юридичних осіб чи підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців у випадках, визначених законом, чи відміни державної реєстрації припинення юридичних осіб або підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців;

4) про стягнення грошових сум, що ґрунтуються на рішеннях суб'єкта владних повноважень, щодо яких завершився встановлений цим Кодексом строк оскарження та сума яких не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

5) щодо оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо в'їзду (виїзду) на тимчасово окуповану територію (ст. 263 КАС України) [45].

Так, письмове провадження визначається як розгляд і вирішення адміністративної справи або окремого процесуального питання в суді

першої, апеляційної чи касаційної інстанції без повідомлення та (або) виклику учасників справи та проведення судового засідання на підставі наявних матеріалів справи [139]. В контексті використання цифрового інструментарію, письмове провадження теж набуває нових характеристик та фактично може здійснюватись в електронному вимірі. У цьому випадку знову вирішального значення має якісне функціонування «Електронного кабінету» для учасників справи.

У цій частині дослідження встановлено, що нормативно-правова характеристика розгляду окремих публічно-правових спорів є сукупністю правових норм, що містяться у системі нормативно-правових актів різної юридичної сили, та якими регламентовано організацію та діяльність адміністративних судів при вирішенні публічно-правових спорів. Запропоновано: а) внесення змін до чинного Кодексу адміністративного судочинства в частині визначення поняття адміністративне судочинства як діяльності адміністративних судів щодо розгляду й вирішення публічно-правових спорів у визначеному законом порядку; б) прийняття Стратегії цифровізації адміністративного судочинства, якою має бути враховано специфіку публічно-правових спорів та статус учасників адміністративного процесу.

Обов'язковість наявності електронного кабінету в учасників адміністративного процесу є запорукою втілення подальших змін. Це обґрунтовується тим, що кінцевою метою використання цифрових технологій в адміністративному судочинстві є можливість використання переваг цифровізації на окремих стадіях розгляду публічно-правового спору або для ухвалення рішення, до прикладу по адміністративним справам незначної складності чи типовим адміністративним справам, в електронному порядку.

3.3. Міжнародний досвід цифровізації адміністративного судочинства.

Прагнення України стати членом Європейського Союзу, європейська інтеграція, набуття статусу країни-кандидата в члени Європейського Союзу активізує низку процесів в країні. Вимогою Європейського Союзу до країни-кандидата в члени є приведення у відповідність національного законодавства до міжнародних стандартів у конкретній сфері. У європейському правовому просторі існує сукупність правових норм, загальнообов'язкова для усіх країн учасників Європейського Союзу. Такі норми є сталими та не можуть бути зміненими, проте вони можуть стати адаптованими до реалій окремої держави. При цьому, способів приведення існує досить багато, зокрема адаптація, імплементація, апроксимація, гармонізація. З огляду на багатогранність та актуальність цих відносин, вважаємо за доцільне дослідити саме адаптацію національного законодавства до міжнародних стандартів в сфері цифровізації адміністративного процесу.

Нормативне забезпечення адміністративного процесу відіграє ключову роль у функціонуванні судової гілки влади та захисті прав громадян. Воно ґрунтується на принципах законності, рівності, справедливості та об'єктивності, і слугує для забезпечення законності, захисту прав та свобод громадян, підвищення ефективності роботи адміністративних судів, забезпечення їх підзвітності та прозорості.

В свою чергу, будь-які зміни, реформи, що відбуваються у адміністративному процесі повинні відбуватися на належному нормативному підґрунті. Не є виключенням і процес цифровізації адміністративного процесу, під яким слід розуміти впровадження у процес здійснення судочинства адміністративними судами цифрових технологій, за допомогою використання систем інформаційно-комунікаційного обміну з метою посилення функціональної та процесуальної спроможності

адміністративних судів. Цифровізація адміністративного процесу є не новим процесом, проте характеризується відносною повільністю та нерішучістю [89].

Розглянемо основні міжнародні акти, які беруть до уваги більшість країн, які цифровізують адміністративний процес у своїй судовій системі.

Слід зазначити, що жоден нижче аналізований акт міжнародного рівня, не передбачає цифровізацію саме адміністративного процесу, що в певній мірі є недоліком, адже судова система як спосіб забезпечення законних інтересів громадян має займати пріоритетне місце серед сфер, які потребують цифровізації. Проте, ці акти визначають окремі процедурні аспекти цифровізації, визначають загальні порядки тощо.

Важливим актом міжнародного законодавства у сфері цифровізації є Цифрова Стратегія Європейського Союзу (далі – Стратегія), яка започаткована у 2015 році та мала на меті сприяти економічному зростанню, збільшенню робочих місць, конкуренції, інвестиціям та інноваціям у ЄС, проклала шлях до більш тісної цифрової гармонізації між державами-членами ЄС, базуючись на трьох стовпах:

- 1) кращий доступ для споживачів і компаній до цифрових товарів і послуг по всій Європі;
- 2) створення належних та рівних умов для процвітання цифрових мереж та інноваційних послуг;
- 3) максимізація потенціалу зростання цифрової економіки [171].

Зазначена Стратегія визначає цифрові технології пріоритетом ЄС та пріоритетом для країн-стратегічних партнерів ЄС щодо створення кращого та більш гармонізованого цифрового середовища. Цікавим видається підхід ЄС до передових технологій, який є людиноцентричним підходом: як ці технології покращать ваше життя? Україна є країна-член політики Східного партнерства ЄС має працювати над визначеними цілями Східного партнерства, серед яких виділяють побудову стійкої та інтегрованої економіки; забезпечення верховенства права та безпеки; побудову стійких,

гендерно рівних, справедливих та інклюзивних суспільств, а також цифрову трансформацію [179].

Ще одним важливим документом міжнародного рівня у досліджуваній сфері є Декларація про європейські цифрові права та принципи, яка визначає підхід до цифрової трансформації з основними правами, такими як захист даних або недискримінації, а також з такими принципами, як технологічна та мережева нейтральність та інклюзивність [182].

У цьому документі визначено, що демократичний нагляд за цифровим суспільством та економікою має бути спрямований на зміцнення, повне дотримання принципів верховенства права, ефективне правосуддя та виконання рішень. Декларація у відносинах з іншими міжнародними організаціями та третіми країнами характеризується амбіцією, щоб принципи служили джерелом натхнення для міжнародних партнерів керувати цифровою трансформацією, яка ставить людей та їхні права в центрі по всьому світу.

За змістом у документі виділяються три пріоритетні напрямки реалізації Декларації, а саме:

1) поставлення людей у центр цифрової трансформації. Цифрові технології повинні служити всім і приносити їм користь, а також надавати їм можливість повністю реалізувати свої прагнення безпеки та поваги до своїх основних прав;

2) солідарність та інклюзія. Кожен повинен мати доступ до технологій, які спрямовані на об'єднання, а не на роз'єднання людей. Цифрова трансформація має сприяти справедливому суспільству та економіці.

3) свобода вибору у взаємодії з алгоритмами та системами штучного інтелекту. Кожна людина має отримати можливість користуватися перевагами штучного інтелекту робити власний усвідомлений вибір у цифровому середовищі, будучи захищеним від ризиків та шкоди здоров'ю, безпеці та основним правам;

4) участь у цифровому публічному просторі. Кожен повинен мати доступ до надійного, різноманітного та багатомовного онлайн-середовища. Доступ до різноманітного контенту сприяє плюралістичній публічній дискусії та має бути доступним кожному, в тому числі з метою прийняття участі у демократичних процесах;

5) безпека, охорона та розширення можливостей. Кожен повинен мати доступ до цифрових технологій, продуктів і послуг, які є безпечними та захищеними конфіденційністю;

6) стійкість. Щоб уникнути значної шкоди навколишньому середовищу та сприяти циркулярній економіці, цифрові продукти та послуги мають бути розроблені, виготовлені, використані, утилізовані та перероблені належним чином, що мінімізує їхній негативний екологічний та соціальний вплив. Кожен повинен мати доступ до точної, легкої для розуміння інформації про вплив на навколишнє середовище та енергоспоживання цифрових продуктів і послуг, дозволяючи робити відповідальний вибір [89].

Директива Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2019/790 від 17 квітня 2019 року містить положення щодо того, що нові технології дають змогу здійснювати автоматизований обчислювальний аналіз інформації в цифровій формі, як-от тексту, звуків, зображень або даних, загальновідомий як глибинний аналіз тексту та даних. Глибинний аналіз тексту та даних уможливорює опрацювання значних обсягів інформації з метою отримання нових знань та виявлення нових тенденцій. Цим же документом визначено важливість відповідності законодавство запитам майбутнього, щоб не обмежувати технологічного розвитку [30].

Дослідження здобутків цифровізації та їх впливу на доступ до правосуддя та судову систему неможливі без врахування позитивного зарубіжного досвіду у даній сфері. Особливо звернемо увагу на досвід європейських країн. На рівні Європейського Союзу питання цифровізації правосуддя передбачені Стратегією електронного правосуддя на 2019-2023

рік (2019-2023 Strategy on e-Justice). Даним документом передбачено, що Європейське електронне правосуддя має на меті покращення доступу до правосуддя в загальноєвропейському контексті та сприяє інтеграції інформаційних та комунікаційних технологій в доступі до правової інформації та роботи судових систем. Європейське електронне правосуддя має на меті:

підтримання цифрового підходу «за замовчуванням», зокрема за допомогою цифрової взаємодії фізичних та юридичних осіб із владою;

інтеграція цифрового підходу у національне законодавство та законодавство Європейського Союзу з метою гарантування правової визначеності та безперервної взаємодії в національному та міжнародному контексті;

уникнення зайвих процедур і повторного запиту інформації, що була введена в систему один раз для наступних процедур, якщо вона не є застарілою;

забезпечити існування програм, веб-сайтів, інструментів та систем, простих у використанні для користувачів [176].

В межах Європейського Союзу доступ до правосуддя до суду будь-якої з держав-членів здійснюється через Європейський портал електронного правосуддя (European Justice Portal). Даний портал було створено у червні 2007 року, коли Радою з питань юстиції та внутрішніх справ (Justice and Home Affairs Council) було прийнято рішення щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій у сфері юстиції [187].

Наразі Європейський портал електронного правосуддя є електронним єдиним вікном у сфері правосуддя в Європейському Союзі, що передбачає спеціалізацію на цивільне, господарське, кримінальне, адміністративне судочинство тощо. Портал містить онлайн-форми документів, таких як:

бланки європейських платіжних доручень згідно Регламенту № 1896/2006;

форми дрібних позовів відповідно до Регламенту № 861/2007;

форми судових рішень у цивільних та господарських справах відповідно до Регламенту (ЄС) № 1215/2012 від 12 грудня 2012 року та Регламенту Ради (ЄС) № 44/2001 від 22 грудня 2000 року;

бланки аліментних зобов'язань згідно Регламенту Ради 4/2009 від 18 грудня 2008 року;

бланки європейських виконавчих наказів відповідно до Регламенту № 805/2004;

форми європейського наказу про арешт рахунку згідно Регламенту № 655/2014;

форми Європейського свідоцтва про спадщину щодо Регламенту № 650/2012 тощо.

Дані форми дають можливість звернутися до суду в межах Європейського Союзу за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав в електронному вигляді з накладенням кваліфікованого електронного підпису [183].

Звернемо увагу на особливості цифровізації звернення до суду в окремих державах Європейського Союзу. Насамперед відмітимо, що здобутки цифровізації втілили у своїх системах судоустрою не всі Європейські держави. Так, наприклад, у Бельгії можливість здійснення електронного правосуддя було передбачено багатьма законами (Закон про судові процеси, що здійснюються за допомогою електронних засобів від 10 липня 2006 року; Закон про внесення змін до деяких положень Судового кодексу щодо судових процесів, що проводяться за допомогою електронних засобів від 5 серпня 2006 року; Закон, що встановлює різні положення, зокрема, у сфері правосуддя від 31 грудня 2012 року), проте практичного втілення допоки не одержало [177]. Схожа ситуація склалася навколо Кіпру, Швеції, Болгарії та Люксембургу, законодавствами яких наразі не передбачено можливості звернення до суду в електронній формі.

Розглядаючи позитивний досвід держав Європейського Союзу, то насамперед звернемо увагу на практику Латвії. Територіальна підсудність

справ в Латвії визначається Постановою про суди, їх територіальну підсудність і місцезнаходження, затвердженою Рішенням Ради юстиції № 307 від 5 березня 2018 року. Звернення до суду первісно відбувалося у паперовій формі, тобто поштою або особисто. Поруч з цим, з метою реалізації Стратегії електронного правосуддя на 2019-2023 рік в Європейському Союзі [176], Латвією було розроблено онлайн-портал e-case (e-lieta), що дав можливість громадянам та юридичним особам ініціювати судовий процес онлайн, відстежувати його перебіг, а також відстежувати та отримувати документи в електронному вигляді. При обранні електронного звернення до суду, громадяни та юридичні особи заповнюють спеціально підготовлені форми або завантажують самостійно підготовлену заяву, додають всі необхідні документи та підписують все кваліфікованим електронним підписом. Електронний портал e-case (e-lieta) передбачає можливість подавати звернення до суду онлайн у будь-який час, але опрацювання судом даних документів здійснюватиметься у робочий час [185].

Подання документів до суду в електронному вигляді у Латвії обумовлено Директивою 1999/93/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 грудня 1999 року про рамки Співтовариства для електронних підписів, відповідно до якої суди зобов'язані приймати документи з електронним підписом. Поруч з цим, Закон Латвії про електронні документи (*Elektronisko dokumentu likums*) передбачає, що з метою встановлення автентичності електронних документів, останні повинні містити дані, які підтверджують як автентичність документа, так і особу, а також мають бути підписані захищеним електронним підписом [186].

Тобто, доступ до правосуддя у Латвії передбачає можливість подання позовних заяв через онлайн-портал e-case (e-lieta) з використанням документів, засвідчених захищеним електронним підписом, за винятком випадків, коли законом встановлено особливий порядок відкриття провадження. Більш того, судові документи, у разі звернення до суду через

онлайн-портал e-case (e-lieta) за проханням заявника судові рішення можуть бути вручені йому в електронному вигляді.

Схожим до досвіду Латвії є досвід Литви. Починаючи з середини 2013 року в Литві було запроваджено Литовську судову інформаційну систему (LITEKO PES), що дала змогу приватним особам звертатися до суду в електронному вигляді. Системою передбачена можливість подачі процесуальних документів до суду шляхом заповнення шаблонів, що доступні в підсистемі LITEKO PES, або через завантаження підготовлених самостійно документів. Позовні заяви, подані через Інтернет, регулюються тими ж правилами судового процесу, що й звичайні позови, а тому на них поширюються положення щодо зміни позовних вимог, відкликання позову тощо. Поруч з цим, специфічним є питання використання електронного підпису, який не є обов'язковим, адже для ідентифікації особи використовується також електронний банкінг та ідентифікаційна картка [189].

Відповідно до Порядку подання процесуальних документів до суду та їх вручення особам за допомогою електронних засобів зв'язку, що затверджено наказом Міністра юстиції Литви № 1R-332 від 13 грудня 2012 року, особи, які підключаються до облікового запису підсистеми LITEKO PES, повинні підтвердити свою особу:

а) за допомогою засобів національної інформаційної системи, за допомогою якої особам надаються публічні та адміністративні електронні послуги в установленому законодавством порядку;

б) з використанням наданих судом даних про підключення, що ідентифікують особу [188].

Таким чином, звернення до суду в Литві передбачає використання електронної судової системи, натомість ідентифікація особи можлива не лише через кваліфікований електронний підпис, а й також через електронний банкінг та ідентифікаційну картку платника податків заявника.

Вказана практика могла б бути запозичена для України через можливість верифікації кількома способами [97].

Щодо досвіду Румунії, то державою не запроваджено жодної відповідної платформи щодо подання позовних заяв в електронній формі. Поруч з цим, відповідно до статті 199(1) Цивільного процесуального кодексу Румунії, позовна заява може бути подана особисто або через довірену особу, поштою, кур'єром, факсом або сканована, а також надіслана електронною поштою чи в електронному вигляді. Цивільним процесуальним кодексом також не передбачено використання типових форм позовних заяв. Що стосується використання кваліфікованого електронного підпису, то відповідно до статті 148 Цивільного процесуального кодексу Румунії, заяви до суду можуть бути подані також в електронному вигляді за умови дотримання вимог, встановлених законом. На заяві також має бути підпис заявника. Підпис можна поставити на відсканованому документі, надісланому електронною поштою. Підпис може бути електронним, якщо заява є електронним документом, надісланим електронною поштою [190].

Досвід Литви, Латвії та Румунії у сфері цифровізації судової системи демонструє різні підходи до впровадження електронного правосуддя. У Литві діє Литовська судова інформаційна система (LITEKO PES), у Латвії – Електронний портал e-case (e-lieta), які дозволяють подавати процесуальні документи в електронному вигляді. Натомість в Румунії не існує централізованої платформи для подання позовних заяв в електронній формі. Проте, законодавство дозволяє подавати заяви електронною поштою або через інші електронні засоби, включаючи використання кваліфікованого електронного підпису.

Як свідчить практика Естонії, судове провадження може бути розпочате в електронному вигляді за допомогою Інформаційної системи «Електронне провадження» (the e-File system). Інформаційна система «Електронне провадження» (the e-File system) може використовуватися сторонами в цивільних і адміністративних справах, а також у кримінальних

справах. Подача позову передбачає заповнення реквізитів за допомогою наданих форм документів шляхом вказівки на загальну інформацію про справу, детальної інформації про сторони, додатки тощо. Вхід до Інформаційної системи «Електронне провадження» (the e-File system), що дає змогу ідентифікувати особу, здійснюється за допомогою ID-картки або Mobile-ID, проте підписання процесуальних документів здійснюється з використанням кваліфікованого електронного підпису. Якщо особа надсилає документ про порушення судової справи або інший процесуальний документ до суду через Інформаційну систему «Електронне діловодство», на електронну пошту їх буде надіслано автоматичне підтвердження про отримання із зазначенням дати та часу надходження документа до суду [181].

Через Інформаційну систему «Електронне провадження» (the e-File system) судові рішення, ухвали та повістки можуть бути вручені учасникам провадження в електронному вигляді через Систему або через основну електронну адресу учасника або будь-яку іншу електронну адресу, про яку було повідомлено суд. Одержувач документа повинен повідомити суд про отримання, якщо документ було надіслано електронною поштою, а якщо документ подається через систему електронних справ, автоматично реєструється дата, коли одержувач отримує та відкриває його [181].

Таким чином, цифровізація доступу до правосуддя, на прикладі європейського досвіду, демонструє значний прогрес у підвищенні доступності та ефективності судової системи. Цифровізація доступу до правосуддя передбачена Стратегією електронного правосуддя Європейського Союзу на 2019-2023 роки та передбачає інтеграцію інформаційних та комунікаційних технологій доступу до правосуддя та спрощення судових процедур. Що стосується провадження електронного правосуддя в державах-членах Європейському Союзі, то даний процес відбувається різнорівнево. Такі держави Європейського Союзу, як Бельгія, Кіпр, Швеція, Болгарія та Люксембург не мають законодавчих передумов

звернення до суду за захистом своїх прав в електронній формі. Латвія та Литва успішно впровадили електронні судові системи, що забезпечують онлайн-подачу документів із використанням електронного підпису та ідентифікації через національні системи або банкінг. Естонія відзначається високим рівнем цифровізації, дозволяючи учасникам судового процесу подавати та отримувати документи онлайн через Інформаційну систему «Електронне провадження» (the e-File system). Водночас, Румунія, хоча й дозволяє подавати документи електронною поштою, проте не має інтегрованої цифрової платформи для подання позовів.

Цікавим є досвід Нідерландів щодо впровадження цифрових технологій в судочинство. Так, у Нідерландах відбувається постійна робота над модернізацією та оцифруванням судових процедур. У 2016 році законодавець запровадив програму «Якість та інновації судової системи» для спрощення, пришвидшення та оцифрування цивільного судочинства. Згодом, проект було відкладено. Наступним кроком стало розроблення базового плану щодо подальшого вирішення проблеми цифровізації, який охоплював цивільне та адміністративне судочинство.

Базовий план цифровізації передбачав поетапну реалізацію цифрової доступності судової влади для сторін та законних представників у судочинстві. Результатом стало те, що протягом кількох років повідомлення та обмін процесуальними документами між сторонами (тобто сторонами, які беруть участь у справі, і судами) відбувається в цифровому вигляді відповідно до режиму оцифрування, і зрештою став обов'язковим для професійних учасників судового процесу. Одночасно план передбачає забезпечення зовнішнього доступу до провадження в «цифровому робочому файлі» для посадових осіб судової влади. Загальний період процесу оцифрування згідно з Базовим планом цифровізації тривав в п'ять років (завершено у 2024 році) з можливістю продовження на два роки. Довший запас реалізації частково залежать від зовнішніх сторін (тобто визначення пріоритетів).

В межах адміністративного судочинства, в Нідерландах з 2017 року можливо вести цифровий суд у певних категоріях справ. Наприклад, щодо: справ про надання притулку та затримання; у імміграційних справах; у справах про державні податки.

Таким чином, особливістю нідерландського концепту цифровізації адміністративного судочинства є наявність плану втілення конкретних заходів, які виконуються у певній послідовності. Одночасно, має відбуватись поступове розширення переліку спорів, які підлягають розгляду за допомогою електронного судочинства [184].

Цифровізація адміністративного процесу стає все більш актуальною для України, адже вона може значно покращити ефективність та прозорість роботи судових органів, а також полегшити доступ громадян до правосуддя.

В цьому контексті важливою є адаптація національного законодавства до міжнародних стандартів в сфері цифровізації адміністративного процесу. Це дозволить Україні використовувати кращий світовий досвід у цій сфері та створити систему е-урядування, яка буде відповідати потребам українського суспільства.

Слід зазначити, що наразі тривалий час діє Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Цією програмою визначено механізм досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та Мадридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі. Цей механізм включає адаптацію законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування [111].

У цьому контексті слід визначити адаптацію національного законодавства до міжнародних стандартів в сфері цифровізації адміністративного процесу. як процес розробки і прийняття нормативно-правових актів, що регулюють цифровізацію адміністративного процесу та створення умов для їх належного впровадження і застосування з метою

поступового досягнення повної відповідності права України із європейським правом.

Правова адаптація має певні форми, а саме транспозицію, наближення, координацію та імплементацію, які мають прояв у наступному.

Транспозиція являє собою процес прийняття, внесення змін чи скасування правових норм з метою досягнення ідентичних правових наслідків з відповідними актами законодавства Європейського Союзу. Цей вид адаптації характеризується дослівним копіюванням тексту міжнародного законодавчого документа дослівно в національне законодавство або посилення на міжнародно вживане положення у національному законодавстві та вважається відносно простим за своїм характером.

В свою чергу наближення є процесом прийняття, внесення змін чи скасування правових норм з метою наближення положень національного законодавства до положень актів законодавства Європейського Союзу для створення належних умов імплементації правового порядку Європейського Союзу.

Координація є процесом узгодження тієї частини національного законодавства та практики його застосування, по якій наближення або транспозиція є неможливими або непотрібними.

Імплементація як вид адаптації може розглядатися у вузькому сенсі як процес транспонування актів законодавства Європейського Союзу, включаючи створення порядку та процедур їх впровадження, так і широкому сенсі якщо цей процес також включає тлумачення, практику застосування, забезпечення дотримання та виконання норм права, які відповідають європейському праву, органами державної влади [116].

На нормативному рівні закріплені і три етапи адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів, а саме:

1 етап – приведення законодавства України у відповідність з вимогами ЄС та інших міжнародних договорів, які стосуються

співробітництва України та Європейським Союзом; розвиток законодавства України за визначеними Міжвідомчою координаційною радою пріоритетними сферами у напрямі його поступового зближення із законодавством ЄС;

2 етап – перегляд законодавства України у пріоритетних сферах, з метою забезпечення його приблизної відповідності законодавству Європейського Союзу; правове забезпечення створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС і підготовка до асоційованого членства України в Європейському Союзі.

3 етап залежатиме від укладення Угоди про асоційоване членство України в Європейському Союзі та включатиме період підготовки розширеної програми гармонізації законодавства України із законодавством Європейського Союзу з метою забезпечення інтеграції України до спільного ринку Європейського Союзу [126]. Однак, зазначений документ був виданий ще у 1999 році, та вже давно потребує оновлення, як мінімум з огляду на підписання Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом.

Отже, адаптація національного законодавства до міжнародних стандартів в сфері цифровізації адміністративного процесу є важливим кроком на шляху до створення ефективної та прозорої судової системи.

У цій частині дослідження визначено, що цифровізація адміністративного судочинства має визначальне значення. Встановлено, що для того, щоб адаптувати національне законодавство до міжнародних стандартів в сфері цифровізації адміністративного процесу необхідно розробити та прийняти стратегію цифровізації адміністративного судочинства. Можливо констатувати, що сучасний стан цифровізації адміністративного судочинства відповідає європейським вимогам в частині: можливості подання позовної заяви електронним способом, участі в судовому засіданні онлайн через використання цифрових технологій, можливості електронного документообігу та подання електронних доказів.

Проте, в кожній з цих можливостей є певні технічні та правові пробіли, які нівелюють переваги від електронного судочинства. Отже корисним для України в контексті запозичення європейського досвіду буде досвід Нідерландів щодо плановості цифровізації та стандартизації вимог, які супроводжують цей процес.

Проаналізовано досвід Литви, Латвії та Румунії, Естонії у сфері цифровізації судової системи, що демонструє наявність різних підходів до впровадження електронного правосуддя.

Адаптація національного законодавства до міжнародних стандартів в сфері цифровізації адміністративного процесу визначається як процес розробки і прийняття нормативно-правових актів, що регулюють цифровізацію адміністративного судочинства та створення умов для їх належного впровадження і застосування з метою поступового досягнення повної відповідності права України із європейським правом.

Висновки до Розділу 3

1. Для виокремлення особливостей розгляду адміністративних справ у ході спрощеного провадження в умовах цифровізації проаналізовано нормативне обґрунтування категорій «провадження», «адміністративна справа» та «спрощене провадження» та визначено, які ж справи можна розглядати у порядку спрощеного провадження. Досліджено особливості розгляду адміністративних справ у ході спрощеного провадження в умовах процесу цифровізації. Здійснено поетапний поділ процесу розгляду адміністративних справ у порядку спрощеного провадження та визначено прояви цифровізації на цих етапах.

2. Аргументовано важливість удосконалення адміністративного процесуального законодавства, яким впорядковано спрощене провадження. Відповідно, назва Глави 10 КАС України «Розгляд справ за правилами

спрощеного позовного провадження» сформована з використанням терміну «справа». Натомість, Глава 11 КАС України має назву «Особливості позовного провадження в окремих категоріях адміністративних справ», де використано термін «адміністративна справа». Таким чином, адміністративним процесуальним законодавством штучно виокремлюється два терміни «справа» та «адміністративна справа». Для цілей однотипного використання термінології у законодавстві та уникнення надмірних можливостей до маніпуляції нормативними положеннями, необхідно внести зміни як до назви Глави 10, виклавши її таким чином «Розгляд адміністративних справ за правилами спрощеного позовного провадження», а також до окремих статей цієї глави.

3. Виділено недоліки спрощеного провадження в адміністративному судочинстві. До них віднесено: відсутність дослідження повної доказової бази (не допускається дослідження письмових доказів, які не були надані позивачем до початку судового засідання, а також не проводиться усне дослідження доказів, за винятком випадків, коли суд визнає це необхідним); порушення конфіденційності внаслідок можливих кібератак та витоку інформаційних даних; своєрідний цифровий розрив між учасниками адміністративного судочинства (зокрема не забезпечення усіх громадян рівним доступом до інформаційних (цифрових) технологій); необхідність матеріального забезпечення для використання цифрових та інформаційних систем; неналежне матеріально-технічне забезпечення адміністративних судів, що є необхідним для використання цифрових та інформаційних систем.

4. Виявлено залежність трактування поняття «нормативно-правова характеристика адміністративного судочинства» від тлумачення таких складових: 1) сутності адміністративного судочинства як об'єкта правового впливу та 2) визначення нормативно-правової бази, яка має бути спрямована на впорядкування цієї сфери суспільних відносин. В якості основних критеріїв при визначенні сутності адміністративного судочинства

визначено те, що: а) це діяльність адміністративних суддів; б) це діяльність, що стосується вирішення адміністративних справ; в) адміністративна справа для цілей адміністративного процесуального законодавства – це публічно-правовий спір, якого передано на вирішення у судді.

5. Враховуючи можливість використання цифрових технологій при вирішенні окремих адміністративних справ, виділено межі їх впливу саме на порядок вирішення спорів. Акцентовано увагу на впливові цифровізації на: 1) способи вчинення окремих процесуальних дій з приводу підготовки справи до розгляду по окремим категоріям публічно-правових спорів; 2) подання заяв по суті справи та відзив на позовну заяву по окремим категоріям адміністративних справ, що може здійснюватись через електронний кабінет як основний спосіб; 3) використання під час судового процесу доказів, що мають цифрове відображення.

6. Зазначено, що інформація стосовно дати, часу і місця розгляду справи має бути передана через повістку в електронному кабінеті і є основним способом повідомлення, а додатковим є передання інформації через інші засоби зв'язку, але виключно за умови відсутності електронного кабінету. Визначено, що подання заяв по суті справи та відзив на позовну заяву по окремим категоріям адміністративних справ здійснюється через електронний кабінет як основний спосіб або через електронну пошту, коли вона відома як додатковий варіант. Таким чином, обидва способи пов'язані з інформаційно-телекомунікаційними інструментами.

7. Констатовано, що обов'язковість наявності електронного кабінету в учасників адміністративного процесу є запорукою втілення подальших змін. Це обґрунтовується тим, що кінцевою метою використання цифрових технологій в адміністративному судочинстві є можливість використання переваг цифровізації на окремих стадіях розгляду публічно-правового спору або для ухвалення рішення, до прикладу по адміністративним справам незначної складності чи типовим адміністративним справам, в електронному порядку.

7. Встановлено, що нормативне забезпечення адміністративного процесу відіграє ключову роль у функціонуванні судової гілки влади та захисті прав громадян. Воно ґрунтується на принципах законності, рівності, справедливості та об'єктивності, і слугує для забезпечення законності, захисту прав та свобод громадян, підвищення ефективності роботи адміністративних судів, забезпечення їх підзвітності та прозорості.

8. Визначено, що правовим аспектом цифровізації адміністративного процесу є процес розробки і прийняття нормативно-правових актів, що регулюють цифровізацію адміністративного процесу та створення умов для їх належного впровадження і застосування з метою поступового досягнення повної відповідності права України із європейським правом. Встановлено, що для того, щоб адаптувати національне законодавство до міжнародних стандартів в сфері цифровізації адміністративного процесу необхідно розробити та прийняти Стратегію цифровізації адміністративного судочинства, спрямовану на впорядкування детальних правил та процедур.

9. Встановлено, що особливістю нідерландського концепту цифровізації адміністративного судочинства є наявність плану втілення конкретних заходів, які виконуються у певній послідовності. Одночасно, має відбуватись поступове розширення переліку спорів, які підлягають розгляду за допомогою електронного судочинства.

10. Акцентовано увагу на потребі оновлення та внесення змін до чинного адміністративного процесуального та процесуального законодавства. При цьому, всі зазначені процеси повинні супроводжуватись належною підготовкою кадрів, які будуть компетентними у виконанні завдань з впровадження інформаційних технологій та ведення інформаційної кампанії для повідомлення громадян про нові цифровізовані послуги.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні проведено доктринальний аналіз та запропоновано новий підхід до вирішення наукової проблеми визначення концепту цифровізації адміністративного судочинства. У результаті сформульовано такі основоположні висновки та пропозиції:

1. Запропоновано тлумачення поняття «наукова генеза використання цифрових технологій в адміністративному судочинстві» як відображення висновків, які отримані в результаті інтелектуальної творчої діяльності, спрямованої на одержання нових результатів в сфері використання цифрових технологій, виділення специфіки їх застосування в адміністративістиці та в адміністративному судочинстві. Виокремлено основні змістовні напрями, що формують наукову генезу використання цифрових технологій в адміністративному судочинстві: 1) висновки, що містяться в наукових працях та присвячені питанням цифрових технологій; 2) висновки, що обґрунтовують специфіку використання цифрових технологій в адміністративістиці; 3) висновки, які стосуються особливостей використання цифрових технологій в адміністративному судочинстві.

2. Визначено, що цифровізація адміністративного судочинства є впровадженням у процес здійснення судочинства адміністративними судами цифрових технологій, за допомогою використання систем інформаційно-комунікаційного обміну з метою посилення функціональної та процесуальної спроможності адміністративних судів. В якості актуального вектору нормативно-правового регулювання цифровізації адміністративного судочинства обрано єдину термінологію цифрового спрямування. Проаналізовано окремі категорії, що стосуються як сфери адміністрування, так і адміністративного судочинства та запропоновано їх тлумачення. Йдеться про детермінацію понять: «електронного доступу», «електронного підпису», «електронної ідентифікації», «електронного документообігу», «відеоконференції» тощо.

3. Сформульовано поняття принципів адміністративно-правового забезпечення цифровізації як фундаментальних засад, які визначають напрямки, межі та способи реалізації державної політики у сфері цифрової трансформації та спрямовані на створення правового середовища, яке сприяє розвитку цифрових технологій, захисту прав громадян у цифровому просторі та забезпеченню ефективного управління цифровими процесами. Запропоновано перелік принципів цифрової трансформації діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а саме: 1) контроль за цифровізацією; 2) забезпечення електронної ідентифікації та верифікації для подальшого взаємного визнання з електронними системами ЄС; 3) синергія використання цифрових технологій як між суб'єктами публічного сектору, так і з суб'єктами приватного сектору для підвищення керованості ІТ-процесів та оперативності доступу до інформації; 4) збалансованість рівня витрат на програмне забезпечення з витратами на ІТ-інфраструктуру, забезпечення ліцензування програмного забезпечення, що використовується в публічній сфері; 5) відкритість і зручність доступу до публічної інформації, використання сучасних каналів комунікації та персоналізації надання інформації.

4. Аргументовано тезу про те, що у межах адміністративного судочинства розглядаються публічно-правові спори, що виникають з приводу публічно-правових відносин. При цьому, що використання категорії «адміністративна справа» в адміністративному судочинстві: 1) не пов'язується з категорією адміністративно-правових відносин, і не означає потреби саме їх визначення як основних; 2) є відображенням назви судочинства та позначення його як адміністративного. Встановлено, що розширення предмету публічно-правових спорів адміністративного судочинства є сучасною тенденцією, яка обумовлена об'єктивними факторами (розвиток суспільних відносин, ускладнення публічного адміністрування), так і суб'єктивними факторами (зростання правової

свідомості громадян, посилення їхньої активності у захисті своїх прав), що можуть мати як внутрішній, так і зовнішній характер.

5. Встановлено, що цифровізація доказів у адміністративному судочинстві охоплює виключно електронні докази. Що стосується інших видів доказів, то їх сутність під впливом цифровізації змінюватися не буде, зміні буде підлягати форма виявлення (пред'явлення) доказів. Використання електронних доказів в адміністративному судочинстві передбачає виконання низки специфічних вимог, а саме: а) розмежування електронного доказу із матеріальним носієм, на якому він зберігається; б) накладення електронного цифрового підпису на електронний доказ, що забезпечує достовірність електронного доказу та його відповідність оригіналу.

6. Обґрунтовано, що детермінація правосуб'єктності у адміністративному процесі пов'язується з окресленням: 1) переліку учасників адміністративного процесу; 2) нормативним регулюванням передумов набуття особою статусу учасника адміністративного процесу; 3) впливу цифровізації, євроінтеграції та дії правового режиму воєнного стану на можливість набуття особою статусу учасника адміністративного процесу. Проаналізовано вплив цифровізації як на статусні аспекти учасників адміністративного судочинства, так і процедурні засади їх забезпечення. Йдеться, до прикладу про функціонування Реєстру перекладачів як підтвердження можливості особи брати участь в розгляді публічно-правового спору в якості перекладача; верифікацію статусу спеціаліста з питань права.

7. Виокремлено особливості спрощеного провадження в адміністративному судочинстві, які мають прояв у: значно скорочених термінах розгляду справи та отримання результату розгляду; можливості подати клопотання щодо призначення справи до розгляду саме у спрощеному провадженні; можливості вибору присутності чи відсутності у судовому засіданні (а також можливості присутності у ньому в режимі відео-конференції із використанням засобів відеозв'язку та інформаційних

технологій); можливості самостійного розподілу судом часу для розгляду справи, що є особливо актуальним з врахуванням існуючих проблем; можливості самостійного представлення інтересів позивачем, без залучення представника (з огляду на спрощений порядок розгляду, до прикладу – відсутність судових дебатів як складової процесу); зменшенні фінансових витрат на розгляд справи.

8. Встановлено, що використання поняття «нормативно-правова характеристика» в контексті розгляду окремих публічно-правових спорів відображає сукупність правових норм, що містяться у системі нормативно-правових актів різної юридичної сили, та якими регламентовано організацію та діяльність адміністративних судів при вирішенні окремих публічно-правових спорів. Зазначено, що віднесення нормативно-правових актів, які певним чином стосуються вирішення адміністративних справ можливе з врахуванням їх структуризації з урахуванням принципів: а) юридичної сили (вказує на юридичну обов'язковість нормативно-правових актів в межах національної правової системи); б) предмету правового впливу (вказує на конкретний аспект здійснення адміністративного судочинства). Враховуючи можливість застосування цифрових технологій при вирішенні окремих адміністративних справ, виокремлено межі їх впливу саме на порядок вирішення публічно-правових спорів (на способи вчинення окремих процесуальних дій з приводу підготовки справи до розгляду; на порядок подання заяв по суті справи та відзив на позовну заяву по окремим категоріям адміністративних справ; на використання доказів, що мають цифрове відображення).

9. Встановлено, що сучасний стан цифровізації адміністративного судочинства відповідає європейським вимогам в частині: можливості подання позовної заяви електронним способом, участі в судовому засіданні онлайн шляхом використання цифрових технологій, можливості електронного документообігу та подання електронних доказів. Проте в кожній з цих можливостей є певні технічні та правові пробіли, які

нівелюють переваги від електронного судочинства. Отже, корисним для України в контексті запозичення європейського досвіду буде досвід Нідерландів щодо плановості цифровізації та стандартизації вимог, які супроводжують цей процес.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративістика в умовах цифровізації: теорія, правове регулювання, практика : монографія / авт. колектив: С.В. Ківалов, Л.Р. Біла-Тіунова, Т.А. Латковська та ін. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 800 с.
2. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
3. Адміністративне процесуальне (судове) право України : підруч. С.В. Ківалов, Л.Р. Біла, О.І. Бедний; за заг. ред. С.В. Ківалова. Одеса, 2007. 312 с.
4. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?sword=%D0%B4%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BF#:~:text=%D0%9C%D0%BE%D0%B6%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D0%B2%D1%85%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B8%20%D0%BA%D1%83%D0%B4%D0%B8%2D%D0%BD%D0%B5%D0%B1%D1%83%D0%B4%D1%8C%2C%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8,%D1%96%D0%BD>.
5. Бацуца В.М. Охорона прав на цифрові (віртуальні) активи: дис. ... д-ра. філософії. Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова. Хмельницький. 195 с. URL: <https://univer.km.ua/sites/default/files/users/user161/%D0%91%D0%B0%D1%86%D1%83%D1%86%D0%B0/diss%20%D0%91%D0%B0%D1%86%D1%83%D1%86%D0%B0.pdf>
6. Бебик В.М. Соціально-комунікаційна праксеологія: поняття і методології. *Інформація і право*. 2011. № 2. С. 53-60.

7. Бевзенко В.М., Панова Г.В. Сутність та підстави втручання адміністративного суду у розсуд суб'єкта публічної адміністрації: монографія. За заг. ред. В. М. Бевзенка. Київ : ВД «Дакор». 2018. С. 103.

8. Бевзенко В.М. Критерії адміністративної юрисдикції. *Судово-юридична газета*. 2020. URL: <https://bit.ly/3gHTYAK>.

9. Бевзенко В.М. Особливості визначення підвідомчості публічно-правових спорів. *Вісник господарського судочинства*. 2007. № 3. С. 122-126.

10. Бевзенко В.М. Суб'єкти владних повноважень у адміністративному процесі України. *Журнал східноєвропейського права*. 2013. № 1. С. 12-18.

11. Бенескул А.В. Забезпечення кримінологічної безпеки та запобігання злочинності у сфері використання цифрових технологій в Україні : дис. ... д-ра. філософії. Державний податковий університет. Ірпінь, 191 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1PnoDsERNqwhg06CnDRGTUIQpC2--YSBC/view>

12. Берназюк О.О. Проблема наукового визначення поняття цифрових технологій у праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. Випуск 47. Том 2. 2017. С. 83-86.

13. Берназюк О.О. Цифрові технології у сфері публічного управління. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2017. Випуск 46. Том 1. С. 109-113.

14. Білоус-Осінь Т.І. Концепція уповноваженого економічного оператора в митному законодавстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 192 с.

15. Бойко І. Цифрові технології в адміністративній процедурі. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/399/10830/22583-1?inline=1>

16. Боннер О. Науково-технічний прогрес і розвиток російського процесуального законодавства та судової практики. *Право України*. 2011. № 10. С. 45-62.

17. Бортнікова А.Г. Систематизація наукових поглядів щодо сутності поняття публічно-правових відносин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2015. № 14. Том 1. С. 97-99.

18. Бринцев О.В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи: монографія. Харків: Право, 2016. 72 с.

19. Васильєв С.В. Цивільний процес: підручник. Київ : Алерта, 2019. 506 с.

20. Васильєва-Шаламова Ж.В., Лисак О.О. Поняття та характерні ознаки спрощеного провадження як виду процесуального провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 110-114. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/23>

21. Ващак В.А. Саморегулювання цивільних відносин в інтернеті : дис...доктора філос. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2023. 244 с.

22. Верес І. Правове регулювання електронних підписів. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/3/3.pdf>

23. Вернидубов І., Белікова С. Електронні докази: поняття, особливості та проблеми щодо їх дослідження судом. *European political and law discourse*. V. 5 I. 2, 2018. С. 299-305.

24. Виборчий кодекс України: Закон України від 19.12.2019 р. № 396-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>.

25. Видача довідки про реєстрацію особи громадянином України. Портал Дія. URL: <https://guide.diia.gov.ua/view/vydacha-dovidky-pro-reiestratsiiu-osoby-hromadianynom-ukrainy-38cec680-4ccb-44f6-ade1-a59df0c8dab9>

26. Визначальною ознакою справи адміністративної юрисдикції є суть (зміст, характер) спору. Верховний Суд. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/553230/>

27. Ганзицька Т. Теоретико-правовий аналіз поняття принципів права. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. Серія: Право. 2014. Вип. 2. С. 19-24.
28. Горбенко Ю.І., Гончарова Ю.В. Електронна ідентифікація: поняття, визначення, вимоги. *Радиотехніка*. 2014. Вип. 176. С. 138-144.
29. Данил'ян В.О. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналіз): монографія. Харків : Право, 2008. 184 с.
30. Директива Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2019/790 від 17 квітня 2019 року про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку та про внесення змін до директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС: міжнародний документ від 17.04.2019 № 2019/790. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_022-19#Text
31. Дмитренко Е. Особливості співвідношення публічного та приватного інтересу у фінансовому праві. *Науковий часопис Національної академії прокуратури*. 2016. № 2. Ч.1 С. 89-95.
32. Дутов М. Правові проблеми електронного документообігу. *Право України*. 2002. № 6. С. 122-124.
33. Желновач Є.Г. Правові аспекти інформаційного суспільства в Україні в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 1. С. 186-193.
34. Завальнюк І.В. Спрощене провадження в адміністративному судочинстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. О., 2017. 22 с.
35. Зайчук О. Принципи права в контексті розвитку загальної теорії держави і права. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 22-28.
36. Застосування відеоконференції у кримінальному провадженні України : теорія і практика : монографія. І.В. Черниченко; за заг. ред. О.П. Кучинської. К.: Алерта, 2015. 272 с.
37. Імплементативний Регламент Комісії (ЄС) 2019/1715 від 30 вересня 2019 року про встановлення правил функціонування системи

управління інформацією для офіційного контролю та її системних компонентів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_013-19/ed20190930#n73

38. Інструкція з використання підсистеми «Електронний кабінет» Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Наказ ДП «ЦСС» від 22.08.2021 року № 74-ОД. URL: https://wikiccs.court.gov.ua/images/c/cc/%D0%86%D0%BD%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%87%D0%B0_%D0%95%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%BA%D0%B0%D0%B1%D1%96%D0%BD%D0%B5%D1%82%D1%83_%D0%84%D0%A1%D0%86%D0%A2%D0%A1.pdf

39. Каламайко А.Ю. Електронні засоби доказування в цивільному процесі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2016. 20 с.

40. Калантай М.В. Сутність адміністративно-правових спорів: теоретико-правовий аспект. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 1. С. 78-80.

41. Калінніков О. Доведення недостовірності електронних доказів як ефективний засіб захисту в кримінальному провадженні. *Закон і бізнес*. URL: <https://zib.com.ua/ua/162678.html>

42. Кібенко О.Р. Діджиталізація як нова ера розвитку корпоративного права. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/145948-didzhitalizatsiya-yak-nova-erarovzvitku>.

43. Климентьев О.П. Інформаційна функція української держави: автореф. дис. канд. юрид. наук. Київ, 2014. 21 с.

44. Коваленко С.В. Механізми застосування цифрових технологій задля реалізації органами публічного управління в умовах воєнного стану.

Публічне управління і адміністрування в Україні. 2023. Вип. 35. С. 35-38.
DOI <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2023.35.6>

45. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

46. Колесник В.А. Дискреційні повноваження органів державної влади як предмет публічно-правових спорів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 5-6. С. 141-146.

47. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254 к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

48. Концепція Програми інформатизації місцевих та апеляційних судів і проекту побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) на 2022-2024 роки: рішення Державної судової адміністрації України від 01.01.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001750-22#Text>

49. Копняк К.В., Покинйчереда В.В. Електронний документообіг в публічному управлінні: проблеми впровадження, переваги та перспективи. URL: <https://sel.vtei.edu.ua/repository/card.php?lang=en&id=25674>

50. Короткий список основних термінів з наукових досліджень. URL: <http://politics.ellib.org.ua/encyclopedia-term-6207.html>

51. Левицька Н. Використання цифрових технологій у праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 9. С. 165-169. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.9.27>

52. Логінова Н.І. Упровадження електронного правосуддя в систему судочинства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. № 72. С. 429-434. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/018c2105-7444-4b8f-a693-bb58e6d1d64e/content>

53. Лученко Д.В. Про основні ознаки адміністративно-правового спору. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 2. С. 148-156.

54. Малашко О.Є. Електронна ідентифікація як спосіб здійснення належної перевірки клієнта. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/32774/1/Malashko%20%D0%9E._16th%20to%2017th%20June%202020.pdf

55. Мамедова Е.А. Адміністративно-правові засади забезпечення кібербезпеки патрульної поліції в Україні: дис...доктора філос. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро. 277 с. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/rn-2022/019/d.pdf>

56. Маньгора В.В., Михальчук О.О. Використання цифрових технологій у праві: виклики та перспективи. *Інформація і право*. 2023. № 4. С. 147-158.

57. Маслова Я.І. Адміністративно-правове регулювання трансформації Національного агентства з питань запобігання корупції: дис.... доктора юрид. наук. Запоріжжя. 2022. 363 с.

58. Мельник Р.С. Від чого залежить ефективність здійснення адміністративного судочинства? *Вісник господарського судочинства України*. 2008. № 5. С. 154-159.

59. Міхайліна Т.В., Жаровська І.М., Кривешко І.В. Діджиталізація адміністративного судочинства та інформаційна культура судді. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 37/2023. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8099922>

60. Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2024. 654 с.

61. Національний стандарт України ДСТУ ISO/IEC 27037:2017 (ISO/IEC 27037:2012, IDT) «Настанови для ідентифікації, збирання,

здобуття та збереження цифрових доказів». URL:
https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=74978

62. Негребецький В.В. Роль інновацій і цифрових технологій в правоохоронній діяльності у забезпеченні сталого розвитку та економічного процвітання України. EU labor law: decent work and expansion of institutional capacity for sustainable development : Scientific monograph. Riga, 2023. P. 203–225. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-396-5-10>

63. Нечай А.А. Актуальні питання фінансового права: правові основи публічних накопичувальних фондів: монографія. Чернівці: Рута, 2004. 376 с.

64. Нікітін Ю.О., Кульчицький О.І. Цифрова парадигма як основа визначень: цифровий бізнес, цифрове підприємство, цифрова трансформація. *Маркетинг і цифрові технології*. 2019. № 4. Том 3. С. 77-87.

65. Новікова Т.В. Транспарентність адміністративного процесу в умовах діджиталізації. *Часопис Київського університету права*. 2022. (2-4). С. 46-52. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2-4.2022.07>

66. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права. За заг. ред. Р.О. Куйбіди, В.І. Шишкіна. К. : Старий світ, 2006. 576 с.

67. Остапчук Ю. Роль електронної комунікації в інформаційному суспільстві. *Вісник Книжкової палати*. 2016. № 5. С. 38-40.

68. Офіційний веб-сайт Єдиного порталу державних послуг Дія. URL:
<https://plan2.diia.gov.ua/>.

69. Охріменко Г.В. Основні принципи та проблеми впровадження електронного документообігу в організації. *Наукові записки*. Серія «Культура та соціальні комунікації». Видавництво національного університету «Острозька академія», 2009. Вип. 1. С. 300-307.

70. Павлюк О.В. Цивільно-правова охорона об'єктів права інтелектуальної власності, створених із використанням технологій штучного інтелекту: дис...доктора філос.. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 223 с.

71. Парасюк М.В. Вплив цифрових технологій на адміністративне право. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 201-204.

72. Парпан У.М., Ільчишин Н.В. Правосуб'єктність як передумова участі особи в адміністративному процесі. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2018. Випуск 19. С. 221-226.

73. Піпко Ю.В. Поняття та ознаки принципів адміністративно-правового регулювання фінансовим правопорушенням. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції* № 4. 2023. С. 118-123.

74. Петров Є.В., Барікова А.А. Інформаційна безпека в умовах функціонування електронного суду. *Слово Національної школи суддів України*. 2019. № 1. С. 18-30.

75. Погребняк С.П. Роль основоположних принципів у застосуванні права. *Проблеми філософії права*. 2008-2009. Том VI-VII. С.131.

76. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20240801#Text>

77. Подзігун Г.В. Публічне адміністрування у сфері цифрової трансформації: дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя. 2021. 196 с. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/aref/07_2021/podzihun_avtoreferat.pdf

78. Положення про помічника судді: Рішення Ради суддів України від 18.05.2018 р. № 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr021414-18#Text>

79. Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників: Наказ Державної судової адміністрації України від 20.07.2017 р. № 815. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0815750-17#n14>

80. Порядок присудження наукових ступенів: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/567-2013-%D0%BF#Text>

81. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13 лютого 2019 року у справі №233/4308/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79883398>.

82. Постанова Верховного Суду від 03 серпня 2023 року по справі № 120/5127/20-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112616313>

83. Постанова Верховного Суду від 09 лютого 2023 року по справі № 380/3672/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108882239>

84. Постанова Верховного Суду від 18 жовтня 2023 року у справі № 380/17717/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114302954>

85. Постанова Верховного Суду від 29 березня 2021 року по справі № 554/5090/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96074938>

86. Постанова Другого апеляційного адміністративного суду від 05 квітня 2021 року у справі № 591/6739/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96013929>

87. Постанова Касаційного адміністративного суду від 31 березня 2021 р. у справі № 587/205/118. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/rishennya_sud_palat/palata_9901_18708_18

88. Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 19 жовтня 2021 року у справі № 359/6722/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100408073>

89. Присяжнюк О.В. Адаптація національного законодавства до міжнародних стандартів в сфері цифровізації адміністративного процесу. *Право та державне управління*. 2022. № 4. С. 372-377.

90. Присяжнюк О.В. Алгоритм розгляду окремих публічно-правових спорів в умовах цифровізації адміністративного процесу. *Держава та регіони*. 2023. № 4 (82), том 2. С. 156-160.

91. Присяжнюк О.В. Удосконалення нормативно-правової бази адміністративного судочинства для ефективного впровадження системи цифровізації. *Право та державне управління*. 2023. № 4. С. 406-411.

92. Присяжнюк О. В. Деякі особливості розгляду адміністративних справ у ході спрощеного провадження в умовах процесу цифровізації. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 512-517.

93. Присяжнюк О.В. Актуальні питання сучасних засад нормативно-правового регулювання цифровізації в адміністративному судочинстві. *Věda a perspektivy*. 2024. № 6 (37). С.120-128.

94. Присяжнюк О.В. Актуальні питання правосуб'єктності учасників адміністративного процесу в сучасних умовах. *Наукові перспективи*. 2024. № 6 (48). С. 754-762.

95. Присяжнюк О.В. Особливості трансформації системи адміністративного судочинства в умовах цифровізації. *Наука і техніка сьогодні* (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»). 2024. № 6 (34). С. 192-202.

96. Присяжнюк О. В. До питання принципів адміністративно-правового забезпечення цифровізації адміністративного судочинства. *Правові засади діяльності правоохоронних органів: збірник наукових статей, тез доповідей та повідомлень за матеріалами X Міжнародної науково-практичної конференції* (Харків, 9-10 листоп. 2023 року). Харків: Друкарня Мадрид, 2023. С. 498-505.

97. Присяжнюк О. В. Міжнародний досвід цифровізації адміністративного судочинства. *Сектор безпеки України: актуальні питання науки та практики: збірник наукових статей, тез доповідей та повідомлень за матеріалами XII Міжнародної науково-практичної конференції* (Харків, 28 берез. 2024 року). Харків: Друкарня Мадрид, 2024. С. 441-449.

98. Присяжнюк О. В. Окремі питання системи доказів в адміністративному судочинстві. *Юридична відповідальність військовослужбовців та працівників правоохоронних органів в умовах воєнного стану: збірник наукових статей, тез доповідей та повідомлень за*

матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 26 січ. 2024 року). Харків: Друкарня Мадрид, 2024. С. 98-107.

99. Присяжнюк О. В. Окремі питання трансформації предмету публічно-правових спорів. *Актуальні питання адміністративного права та адміністративного судочинства*: збірник наукових статей, тез доповідей та повідомлень за матеріалами I Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 17 трав. 2024 року). Харків: Друкарня Мадрид, 2024. С.182–188.

100. Пришва Н.Ю. Правове регулювання публічних доходів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2005. № 64-65. С. 71-73.

101. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n9884>

102. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>.

103. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text>

104. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами: Закон України від 29.06.2023 № 3200-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3200-20/stru#Stru>

105. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>

106. Про громадянство: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>

107. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>

108. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 року № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>

109. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 року № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#n534>

110. Про електронні комунікації: Закон України від 16.12.2020 р. № 1089. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>

111. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>

112. Про затвердження галузевої Програми інформатизації місцевих та апеляційних судів і проекту побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи на 2022-2024 роки: наказ Державної судової адміністрації України від 14.06.2022 р. № 178. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0178750-22#Text>

113. Про затвердження Змін до Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: рішення Вищої ради правосуддя від 12.10.2023 р. № 977. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0977910-23#Text>

114. Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України: Наказ Державної судової адміністрації України від 20.08.2019 р. № 814. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text>

115. Про затвердження Методики визначення належності бюджетних програм до сфери інформатизації: Наказ Держкомзв'язку та інформатизац від 06.06.2003 року № 97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0512->

03/ed20070209/find?text=%C5%EB%E5%EA%F2%F0%EE%ED%ED%E8%E9
+%E4%EE%EA%F3%EC%E5%ED%F2%EE%EE%E1%B3%E3#Text

116. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо забезпечення приведення положень розроблюваних проектів нормативно-правових актів з питань оподаткування акцизним збором у відповідність до законодавства Європейського Союзу та вимог положень угод ГАТТ-СОТ: наказ Державної податкової адміністрації України від 26 грудня 2003 № 631. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/gdpi6393?an=246&ed=2003_12_26

117. Про затвердження Положення про інтегровану систему електронної ідентифікації: Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 19.06.2019 року № 546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546-2019-%D0%BF/ed20190619#n14>

118. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>

119. Про затвердження Порядку ведення Державною міграційною службою України Довідково-інформаційного реєстру перекладачів: наказ Міністерства внутрішніх справ від 11.03.2013 р. № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0801-13#Text>

120. Про затвердження Порядку обміну електронними документами з контролюючими органами: Наказ Мінфін України від 06.06.2017 року № 557. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0959-17/ed20200901#n171>

121. Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-%D0%BF#Text>

122. Про затвердження Порядку роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному,

цивільному та господарському процесам за участі сторін поза межами приміщення суду: Наказ ДСА України від 08.04.2020 року № 169. Втратив чинність від 23.04.2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0169750-20#Text>

123. Про затвердження Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 р. № 1467-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1467-2021-%D1%80#Text>

124. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах: Закон України від 05.07.1994 р. № 94. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text>

125. Про Класифікатор категорій адміністративних справ та Методичні роз'яснення щодо його застосування: рішення Ради суддів адміністративних судів України від 31.10.2013 №114. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0114413-13#Text>.

126. Про Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.08.1999 № 1946. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1496-99-%D0%BF#Text>.

127. Про наукову та науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

128. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 р. № 3480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>

129. Про стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015. Втрата чинності від 15.06.2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>

130. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: Указ Президента України від 11.06.2021 р. № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/231/2021#n14>

131. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

132. Про затвердження Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів від 13.12.2010 р. № 225-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%D1%80#Text> (втрата чинності від 20.09.2017 р.).

133. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України 20.09.2017 № 649-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text>.

134. Про схвалення Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.11.2016 року № 918-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/918-2016-%D1%80/ed20161116#n14>

135. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>.

136. Пуданс-Шушлебін К.Ю. Суб'єкт владних повноважень як відповідач у справах адміністративної юрисдикції: автореф. дис ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 20 с.

137. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 910/2014 від 23 липня 2014 року про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для електронних транзакцій на внутрішньому ринку та про скасування Директиви 1999/93/ЄС: Міжнародний документ, Вимоги від 23.07.2014 № 910/2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_016-14/ed20140723#n102

138. Робко Т. Електронне судочинство: посібник. URL: https://drive.google.com/file/d/17X_4kPS1E39Zdyp9-S_97_GDKus5a2zE/view

139. Розгляд і вирішення адміністративних справ у порядку письмового провадження. URL: <https://kmoas.gov.ua/news/view/3396-rozglyad-i-virishennya-administrativnih-sprav-u-poryadku-pis-movogo-provadžhennya>

140. Свидрук І. Правове забезпечення електронної торгівлі. *Підприємництво, господарство і право*. 2001. № 10. С. 35–40.

141. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

142. Смокович М.І., Бевзенко В.М. Адміністративний процес України: теорія, практика: підручник. За заг. ред. д.ю.н., проф. Бевзенка В.М. Пер. з нім. і адапт. Рижкова Г.В. Видання друге, змінене, доповнене і перероблене. Київ: ВД «Дакор», 2021. 1204 с.

143. Соловйова О. Розгляд адміністративних справ в порядку спрощеного позовного провадження. URL: <https://unba.org.ua/publications/8160-rozglyad-administrativnih-sprav-v-poryadku-sproshenogo-pozovnogo-provadžhennya.html>

144. Сопілко І.М. Методологічні засади наукового осмислення концепції інформаційного суспільства. *Юридичний вісник*. 2014. № 1(30). С. 80-84.

145. Становлення інноваційного суспільства в Україні: монографія / за ред.: Г.П. Клімова, Ю.Є. Атаманова. Харків: Право, 2015. 452 с.

146. Стратегія реформування державного управління України на 2022–2025 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 р. № 831-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-p#Text>

147. Судді ККС ВС обговорили проблемні питання допустимості електронних доказів під час судового розгляду. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1202347/>

148. Судова практика щодо оцінки електронних доказів. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Sakara_prez.pdf

149. Тарнавський Ю.А. Системи електронного документообігу: опорний конспект лекцій. Київ : ІПК ДСЗУ, 2007. 37 с.

150. Теорія юридичного процесу. За загал. ред. В.М. Горшенева. Харків: Вища школа., 1985 р. 192 с.

151. Тетерятник Б.С. Тенденції діджиталізації як вектор сучасного розвитку світового господарства. *Науковий вісник МГУ*. Серія: Юридичні науки. 2017. № 29. С. 21-23.

152. Типова посадова інструкція секретаря судового засідання місцевого загального суду: Наказ Державної судової адміністрації України від 20.07.2005 р. № 86. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0086750-05#Text>

153. Ткачук Г.О. Цифрові трансформації: взаємозв'язок із системою економічної безпеки підприємства. *Економіка харчової промисловості. Одеська національна академія харчових технологій*. 2019. Випуск 4. Том 11. С. 42-50.

154. Топор І.В. Підстави участі суб'єктів владних повноважень в адміністративному судочинстві як позивачів. Правове життя сучасної України: матеріали міжнар. наук. конф. проф.-викладацького та аспірантського складу (м. Одеса, 16–17 трав. 2013 р.). Одеса: Фенікс, 2013. Т. 2. С. 181–183.

155. Туров В.Д. Використання інформаційних технологій на етапі доказування в адміністративному судочинстві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. Том 2 № 82. 2024. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.2.44>

156. Угода про цифрову торгівлю між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії: Міжнародний документ

від 20.03.2023 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/826_001-23/ed20230320#n64

157. Урядовий портал. Цифровізація судової сфери: працюємо над оновленою концепцією е-Суду. 28.02.2024 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/tsyfrovizatsiia-sudovoi-sfery-pratsiuemo-nad-onovlenoiu-kontseptsiuu-e-sudu>

158. Ухвала Київського окружного адміністративного суду від 06 березня 2023 р. у справі 320/4832/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109371638>

159. Ухвала Київського окружного адміністративного суду від 02 квітня 2023 р. у справі 320/8879/23 . URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110002565><https://reyestr.court.gov.ua/Review/110002565>

160. Ухвала Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 24 січня 2023 р. у справі №202/10136/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108723612>.

161. Ухвала Одеського окружного адміністративного суду 07 квітня 2023 р. у справі № 420/645/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110181471>.

162. Ухвала Рівненського окружного адміністративного суду від 26 лютого 2019 року у справі №460/415/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80122823>

163. Ухвала Чернівецького окружного адміністративного суду від 20 червня 2019 р. у справі № 824/1002/18-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82609137>.

164. Ухвала Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 06 грудня 2022 р. у справі № 213/574/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107695664>

165. Хиля М.М. Нормотворчість суб'єкта владних повноважень. *Наше право*. 2019. № 2. С. 62–66.

166. Холявка С.В. Цивільно-правові договори у сфері інноваційної діяльності. : дис... д-ра філос. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів 185 с. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/diss_Kholiavka.pdf

167. Цехан Д.М. Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2013. Вип. 5. С. 256-260.

168. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text/>

169. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

170. Цимбалюк В.С. Інформаційне право (основи теорії і практики) : монографія. К. : Освіта України, 2010. 388 с.

171. Цифрова стратегія ЄС. URL: <https://eufordigital.eu/uk/discover-eu/eu-digital-strategy/>.

172. Чернадчук В.Д. Стан та перспективи розвитку бюджетних відносин в Україні: монографія. Суми: Університетська книга, 2008. 456 с.

173. Шемшученко Ю. Юридична енциклопедія: В 6 т. Київ: «Укр. енцикл.», 1998. 672 с.

174. Юридична термінологія: словник для журналістів. Шостий апеляційний адміністративний суд. Київ, 2021. 82 с. URL: <https://6aas.gov.ua/images/pdf/dictionary.pdf>

175. ISO/IEC 27002:2022(en). Information security, cybersecurity and privacy protection. Information security controls. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/en/#iso:std:iso-iec:27002:ed-3:v2:en>

176. 2019-2023 Strategy on e-Justice. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52019XG0313%2801%29#ntr6-C_2019096EN.01000301-E0006

177. Belgium. Online processing of cases and e-communication with courts. URL:

https://ejustice.europa.eu/280/EN/online_processing_of_cases_and_ecommunication_with_courts?BELGIUM&member=1

178. Digital Agenda for Europe. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/64/digital-agenda-for-europe>

179. Eastern Partnership. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy/eastern-partnership_en.

180. Encyclopedia of Information Science and Technology, Fourth Edition (10 Volumes). IGI Global, June, 2017. 8104 p.

181. Estonia. Online processing of cases and e-communication with courts. URL: https://ejustice.europa.eu/280/EN/online_processing_of_cases_and_ecommunication_with_courts?ESTONIA&member=1

182. European Declaration on Digital Rights and Principles for the Digital Decade. Brussels, 26.1.2022 COM (2022) 28.

183. European Justice Portal. An official EU website. URL: https://e-justice.europa.eu/155/EN/online_forms

184. Gms expert guide to digital litigation in the Netherlands. URL: <HTTPS://CMS.LAW/EN/INT/EXPERT-GUIDES/CMS-EXPERT-GUIDE-TO-DIGITAL-LITIGATION/NETHERLANDS>

185. Latvia. European Justice Portal. URL: https://e-justice.europa.eu/354/EN/small_claims?LATVIA&member=1

186. Latvia. Online processing of cases and e-communication with courts. URL: https://ejustice.europa.eu/280/EN/online_processing_of_cases_and_ecommunication_with_courts?LATVIA&member=1

187. Launch of the European e-Justice Portal. URL: https://uihj.com/archive-uhj/en/launch-of-the-european-e-justice-portal_1019665.html#:~:text=In%20June%202007%20the%20Justice,European%20portal%2C%20now%20on%20Line

188. Lithuania. European Justice Portal. URL: https://e-justice.europa.eu/354/EN/small_claims?LITHUANIA&member=1

189. Lithuania. Online processing of cases and e-communication with courts. URL: https://ejustice.europa.eu/280/EN/online_processing_of_cases_and_ecommunication_with_courts?LITHUANIA&member=1

190. Romania. Online processing of cases and e-communication with courts. URL: https://ejustice.europa.eu/280/EN/online_processing_of_cases_and_ecommunication_with_courts?ROMANIA&member=1

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких висвітлено основні наукові результати дисертації:

1. Присяжнюк О. В. Адаптація національного законодавства до міжнародних стандартів в сфері цифровізації адміністративного процесу. *Право та державне управління*. 2022. № 4. С. 372–377.
2. Присяжнюк О. В. Алгоритм розгляду окремих публічно-правових спорів в умовах цифровізації адміністративного процесу. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2023. № 4(82). Т. 2. С. 156–160.
3. Присяжнюк О. В. Удосконалення нормативно-правової бази адміністративного судочинства для ефективного впровадження системи цифровізації. *Право та державне управління*. 2023. № 4. С. 406–411.
4. Присяжнюк О. В. Деякі особливості розгляду адміністративних справ у ході спрощеного провадження в умовах процесу цифровізації. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 512–517.
5. Присяжнюк О. Актуальні питання сучасних засад нормативно-правового регулювання цифровізації в адміністративному судочинстві. *Věda a perspektivy*. 2024. № 6 (37). С. 120–128 (Республіка Чехія).
6. Присяжнюк О. В. Актуальні питання правосуб'єктності учасників адміністративного процесу в сучасних умовах. *Наукові перспективи*. 2024. № 6(48). С. 754–762.
7. Присяжнюк О. В. Особливості трансформації системи адміністративного судочинства в умовах цифровізації. *Наука і техніка сьогодні* (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»). 2024. № 6(34). С. 192–202.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації :

8. Присяжнюк О. В. До питання принципів адміністративно-правового забезпечення цифровізації адміністративного судочинства. *Правові засади діяльності правоохоронних органів*: збірник наукових статей, тез доповідей та повідомлень за матеріалами X Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 9-10 листоп. 2023 року). Харків: Друкарня Мадрид, 2023. С. 498–505.

9. Присяжнюк О. В. Міжнародний досвід цифровізації адміністративного судочинства. *Сектор безпеки України: актуальні питання науки та практики*: збірник наукових статей, тез доповідей та повідомлень за матеріалами XII Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 28 берез. 2024 року). Харків: Друкарня Мадрид, 2024. С. 441–449.

10. Присяжнюк О. В. Окремі питання системи доказів в адміністративному судочинстві. *Юридична відповідальність військовослужбовців та працівників правоохоронних органів в умовах воєнного стану*: збірник наукових статей, тез доповідей та повідомлень за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 26 січ. 2024 року). Харків: Друкарня Мадрид, 2024. С. 98–107.

11. Присяжнюк О. В. Окремі питання трансформації предмету публічно-правових спорів. *Актуальні питання адміністративного права та адміністративного судочинства*: збірник наукових статей, тез доповідей та повідомлень за матеріалами I Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 17 трав. 2024 року). Харків: Друкарня Мадрид, 2024. С.182–188.

ЗАКОН УКРАЇНИ**Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України****Верховна Рада України п о с т а н о в л я є:**

І. Внести до Кодексу адміністративного судочинства України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 35-36, № 37, ст.446) такі зміни й доповнення:

– статтю 43 Кодексу адміністративного судочинства України викласти у такій редакції:

«Стаття 43. Адміністративна процесуальна правосуб'єктність

1. Здатність мати процесуальні права та обов'язки в адміністративному судочинстві (адміністративна процесуальна правоздатність) визнається за громадянами України, іноземцями, особами без громадянства, суб'єктами владних повноважень, їх посадовими і службовими особами, юридичними особами та громадськими організаціями.

2. Здатність особисто здійснювати свої адміністративні процесуальні права та обов'язки, у тому числі доручати ведення справи представникові (адміністративна процесуальна дієздатність), належить фізичним особам, які досягли повноліття і не визнані судом недієздатними, а також фізичним особам до досягнення цього віку у спорах з приводу публічно-правових відносин, у яких вони відповідно до законодавства можуть самостійно брати участь.

3. Здатність особисто здійснювати свої адміністративні процесуальні права та обов'язки, у тому числі доручати ведення справи представникові (адміністративна процесуальна дієздатність), належить суб'єктам владних повноважень, їх посадовим і службовим особам, юридичним особам та громадськими організаціями»;

– формулювання назви Глави 10 викласти у редакції: «Розгляд адміністративних справ за правилами спрощеного позовного провадження»;

– статтю 257 Кодексу адміністративного судочинства України викласти у такій редакції:

«Адміністративні справи, що розглядаються за правилами спрощеного позовного провадження

1. За правилами спрощеного позовного провадження розглядаються адміністративні справи незначної складності.

2. За правилами спрощеного позовного провадження може бути розглянута будь-яка адміністративна справа, віднесена до юрисдикції адміністративного суду, за винятком адміністративних справ, зазначених у частині четвертій цієї статті.

3. При вирішенні питання про розгляд адміністративної справи за правилами спрощеного або загального позовного провадження суд враховує...»;

– статтю 258 Кодексу адміністративного судочинства України викласти у такій редакції:

«Строк розгляду адміністративної справи за правилами спрощеного позовного провадження

1. Суд розглядає адміністративні справи за правилами спрощеного позовного провадження протягом розумного строку, але не більше шістдесяти днів із дня відкриття провадження у адміністративній справі»;

– статтю 259 Кодексу адміністративного судочинства України викласти у такій редакції:

«Клопотання про розгляд адміністративної справи за правилами спрощеного позовного провадження

1. Клопотання позивача про розгляд адміністративної справи за правилами спрощеного позовного провадження подається у письмовій формі одночасно з поданням позовної заяви або може міститися у ній.

2. Таке клопотання має стосуватися розгляду за правилами спрощеного позовного провадження всієї адміністративної справи і не може стосуватися лише певної частини позовних вимог, інакше суд повертає його без розгляду, про що зазначає в ухвалі про відкриття провадження у адміністративній справі;

– статтю 260 Кодексу адміністративного судочинства України викласти у такій редакції:

«Вирішення питання про розгляд адміністративної справи за правилами спрощеного позовного провадження

1. Питання про розгляд адміністративної справи за правилами спрощеного позовного провадження суд вирішує в ухвалі про відкриття провадження у справі.

2. У випадку, передбаченому частиною першою статті 259 цього Кодексу, за наслідками розгляду відповідного клопотання позивача суд з урахуванням конкретних обставин адміністративної справи може...»;

– доповнити п.1 ст. 4 «Визначення термінів» терміном «адміністративне судочинство»:

«адміністративне судочинство – це діяльності адміністративних судів щодо розгляду й вирішення публічно-правових спорів у визначеному законом порядку».

II. Цей закон набирає чинності з дня його опублікування.

Голова

Верховної Ради України